

VILÁGGAZDASÁG ÉS VILÁGTÖRTÉNELEM

Irta: NAGY GABOR

A föld gyarmati felosztásának első időszakában — a 19. század második felében — mint ismeretes, óriási mértékben indult meg a tőkék központosítása. Ez a folyamat azután a 19. század végén hatalmas monopolvállalatok — kartellek, szindikátusok, trösztök — megalakulását eredményezte. Az egyes tőkéseknek az extraprofitért kifejtett versengése, a technika tökéletesedésén keresztül végbemenő termelőeszköz-koncentráció és tökecentralizáció, végül a monopoltőke kialakulásához vezetett. A monopoltőke azután, a 20. század elején, általános érvényűvé lett és birtokába vette a világ termelésének legnagyobb részét.

Azoknak a hatalmas tőkéknek centralizálása, melyek a monopolkapitalizmus kifejlődésének alapját tették, ugyanoly eszközökkel ment végbe, mint annak idején az „eredeti tőkefelhalmozás“. Ezt a folyamatot tehát a monopolkapitalizmus és imperializmus „eredeti felhalmozásának“ nevezhetjük.

A szabadverseny korszaka 1870 körül nagyjában lezárult. Ebben az időszakban kezdték az amerikai Vanderbilt és Pierpont Morgan működésüket. Morgan 1862-ben, 24 éves korában ötezer régimódi, használatban veszélyes karabélyt vásárolt Kelet kormányától 3.5 dollárért darabonként és azokat a Missisipin levő csapatoknak darabonként 22 dollárért adta el. Az ügyet a hatóságok megvizsgálták és rendben találták. 1861 és 1865 között kezdték az Egyesült Államokban a kőolajforrásokat felfedezni és egyesek máról-holnapra milliomosok lettek. Vanderbilt az észak-déli háború kitörésekor még csak érdeklődik vasutak iránt, halálakor viszont — 1877-ben — már 105 millió dollár a vagyona. Vitorlásokon kezdte, majd gőzhajókra és vasutakra tért át. Óriási összegeket kapott azért, hogy ne járassa hajóit Kaliforniába. A hatóságoknak fizetendő vesztegetési összegek állandó regietételként szerepeltek nála. 1862-ben a Newyork-Harlem vasutvonal részvényeit darabonként 9 dollárért vásárolta össze és a városi tanács megvesztegetése után 179 dollárért adta el darabját. Egy hét alatt egy millió dollárt keresett. Hogy Vanderbilt és társai hasonló eszközökkel dolgoztak, mint a későbbi gangsterek, erről hiteles leírások maradtak fenn. Hasonlóan folyt le a Morgan-vagyonakkumulációja is, aki később az amerikai nemzeti vagyonnak több, mint egyötöd részét tudta ellenőrzése alá hajtani. Az európai Kruppok, a Leverkonzern, a Chemical Industry, a Mitsui és Ansaldo koncernek megalakulásának és gyarapodásának története nem fér ide. Elegendő megállapítani, hogy ezek a hatalmas vagyonok a gyarmati kizsákmányolások, kegyetlenkedések és korrupció legváltozatosabb eszközeivel létesültek, hogy azután később az egész világ sorsának intőzését vegyék kezükbe.

A XX. század elején a monopoliumok annyira elterjedtek, hogy a

tőkés országokban már nem volt olyan iparág, melyben ne a monopol-egyesülések uralkodtak volna. A sokezer kistőke szabad versenye a múlté lett. A monopoliások minden iparágban átvették a vezető, ellenőrző és uralkodó szerepet. Így alakult ki a különböző iparágak üzemeinek egyetlen vállalathoz tartozó kombinációja. A tőkés termelési mód elérte legmagasabb fejlettségi fokát és társadalmi jelleget öltött. A horizontális (tisza) monopolszervezeteken kívül így kialakult a vertikális (vegyes) vállalatok egyesítése is.

Tévedés volna azonban azt hinni, hogy a monopólok kialakulása a versenyt teljesen kiküszöbölte és ezzel a termelés anarchiáját megszüntette. Nem. A monopólok alatt is a tőkés termelési mód és az árutermelés az alap, s főtulajdonsága a szabadverseny. Ezen az alapon állandó versengés folyik a még meglévő kis árutermelők tömege és a tőkés nagyvállalatok között. Állandó marad továbbá a versengés a monopolizált és nem monopolizált iparágak között is. A mindig újból keletkező „trösztönkívüli“ vállalatoknak egymásközti, valamint a monopolvállalatok elleni versenye is napirenden. Sajátságos verseny indul meg ezenfelül a kartellek kebelén belül az u. n. termelési „quotákért“. Verseny folyik a készgyártmányokat és félkészgyártmányokat előállító kartellek között is. Olyan monopolalakulatoknak is konkurrálniuk kell egymással, melyek azonos cikkeket állítanak elő vagy olyan árukat, melyek egymással helyettesíthetők. (Villany, gáz, petróleum, nafta, szén, stb.) Amint látjuk, az u. n. harmonista közgazdászok (*Hilferding, Sternberg, Bernstein*, stb.) amaz állítása, hogy a monopóltőke kifejlődése megszünteti a versenyt és vele együtt a termelés anarchiáját, a valóságban egészen más-ként fest. A verseny éppen ellenkezőleg, ha területileg meg is szűkül, rendkívüli mértékben kiélesedik és mind hosszadalmasabb, nehezebb válságokban nyilvánul. A kivezető út csupán újabb háborúk megindítása lehet. A versenyharcnak ez a megváltozott kifejezése azokból a *minőségi* változásokból ered, melyeket a tőkés termelési módnak a szabad versenyből a monopolkapitalizmusba való átmenete idézett elő.

*

A bankok, melyek a monopolkorszak előtt csupán közvetítő szerepet tölthettek be, e korszakban már ipari és kereskedelmi vállalatoknak nyújtott hitelek révén azok tulajdonosaivá váltak. Ezek az iparvállalatok ugyanis a verseny miatti folytonos kényszerű terjeszkedés következtében mind újabb hitelekkel voltak kénytelenek igénybe venni, a régieket pedig nem tudták visszafizetni. Maguknál a bankoknál is óriási centralizációs folyamat ment végbe ugyanez idő alatt. Néhány bank teljesen kezébe kerítette a pénzpiacot. Az ipari tőkének és a banktőkének ily módon végbement összenövése által jött létre a fináncsőke. E hatalmas fináncsőke-vállalatoknak jellemző példái az AEG németországi, a Rockefeller és Morgan amerikai koncernek, stb. Már a világháború előtt pl. Morgan 22 milliárd dolláron felüli összeget ellenőrzött s ez az összeg a háború után 40 milliárd dollárra növekedett. A bankoknak és ipari vállalatoknak ez az összeolvadása azután személyileg is végbemegy. A trösztök kiküldik igazgatóikat a bankok felügyelőbizottságaiba és megfordítva. A fináncsőke, mint látjuk, szorosan összefügg a termelés koncentrációjának és centralizációjának magasabb fokán általánossá vált monopoljelleggel. A fináncsőke tulajdonosai korlátlan hatalomra tesznek

szert. Így magyarázható meg pl. Rockefeller és Morgan ama magatartása, mellyel az amerikai államhatalom irányítását is magukhoz ragadják. Hogy a finánc-tőke és az államhatalom ennek folytán mennyire egymásba fonódik, arra jellemző, hogy az Egyesült Államok jelenlegi pénzügyminisztere egyben az amerikai finánc-tőke exponense, (Morgentau), Chamberlain az angol vegyipari tröszt érdekeltje, Baldwin a vas-, acél-, gépgyárak és szénbányák legjelentősebb vezéralakja, Bonnet a francia nehézipar megbízottja, Kung bankár és pénzügyminiszter a kínai finánc-tőke főtulajdonosa.

Ily módon a finánc-tőke és az állami apparátus egymásba olvad, akár u. n. demokratikus államról van szó, akár nem. Az a követelés, hogy az állam a monopolorganizációkat ellenőrzés alá vegye, így nem jelent egyebet, mint hogy a finánc-tőke továbbra is azt tehet, amit akar. A finánc-tőkével egybeolvadt államhatalom természetesen főképp a nagytőke szempontja szerint üzi politikáját. Ilyen szemmel nézve a dolgokat, könnyebben megérthetjük, hogy miközben Anglia Franco kormányát nem ismeri el, azt Portugálián keresztül hadianyaggal és pénzzel támogatja. Ezért, ha a gazdasági élet szekere a profitráta esése s az anarchisztikus termelési és elosztási viszonyok miatt kátyuba jut, vagy a finánc-tőke nyersanyag- vagy piachány miatt nem tud rentábilisan termelni, akkor a kiutat háborúban, hódításban keresi.

Az imperialista korszak jellegzetessége az előző állapotokkal szemben, hogy az áruexport mellett a tőkék exportja is általános. Az áruk exportjánál az értéktöbbletet magában az országban hozzák létre és külföldön realizálják. A tőke exportjánál az értéktöbbletet abban az országban kell termelni, ahová a tőkét kivitték és azt onnét kamat, profit, formájában hozzák vissza az investáló országba. Nyilvánvaló, hogy a tőkeexport egészen más gazdasági összefüggéseket hoz létre egyes országok között, mint az áruexport. A tőkék kivitele visszamaradt országokba magasabb profitráta elérése végett történik, mivel ott a tőke szerves összetétele alacsonyabb, olcsóbb a munkaerő. A tőke exportja állami és községi kölcsönök formájában történik a visszamaradt országokba vagy pedig részvénytársaságok alapítása útján.

A XX. század elején kezdődő tőkeexport folyamán (az első imperialista világháborúig) Anglia 3700, —, Franciaország 1600, — Németország 1200 millió fontot exportált. Az Egyesült Államok eddig az időpontig egyáltalán nem szerepeltek a tőkét exportáló államok között.

A világháború után a tőkeexport óriási módon megnövekedett és eltolódás állott be az egyes államok aránya között is. Amerika pl. háborús nyeresége következtében Anglia után a legnagyobb tőkét exportáló állam lett, míg Németország a versaillesi szerződés miatt adós állammá vált. Az Egyesült Államok tőkeexportja 1923-ban 267, 1924-ben 997, 1925-ben 1086, 1927-ben 1567, 1938-ban pedig 2600 millió angol font!

Nagybritannia tőkeexportja 1938 végén 3700 millió angol font. Angliának e majdnem négy milliárd font értékű külföldi gyártelepei, bányái, hajózási vállalatai és egyéb érdekeltségei közül Ausztráliában 570, Indiában 530, Kanadában 520, Argentínában 420, az Egyesült Államokban (főképp olajforrások) 280, Braziliában 260, Délafrikában 260, Kínában 220, Németországban pedig 70 millió fontja fekszik.

Az Egyesült Államok 2600 millió font exportjából Kanadában 700,

Németországban 240, Kubában 190, Chilében 140, Argentínában 140, Mexikóban 130, Braziliában 110, Japánban 80, Ausztráliában 70, Kolumbiában 50, Venezuelában 50, Holland Indiában 30, Kinában 30 és a Philippin szigeteken 30 millió angol font „dolgozik“.

További tőkeexportok: Franciaország 730, Hollandia 540, Svájc 410, Belgium 310, Németország 230, Japán 200, Kanada 200 millió font.

A tőkét exportáló államok megkapják a legfőbb kedvezményt az ottani nyersanyagok kivitelére és a világpiac versenyét azokban az országokban, hol tőkéiket elhelyezték, kiküszöbölik. Ez utóbbi országok így teljes függőségbe kerülnek a tőkét exportáló országokkal szemben. Ilyenek a gyarmatokon kívül Törökország, Perzsia, Irak, a délamerikai és a skandináv államok.

Igy tehát a világ mára a tőkeexport és vevőpiacok szempontjából a különböző országok finánciókái között „felosztásra került“. A gyarmatok, valamint a visszamaradt agrárállamok önálló iparosodását megnehezíti az imperializmus, mely utóbbi nem egyéb, mint a monopolkapitalizmus politikai kifejeződése. Ilyen felosztások történtek az amerikai General Electric Co. és az A. E. G. Unio, a japán gyufakonzern és a svéd, amerikai, angol Kreuger-konzernek között, stb.

Első pillanatban úgy tűnik, mintha a világpiacoknak hatalmas organizációk közti felosztásával gyengítették volna a versenyharcot és enyhítették volna a termelés káoszáát. Ám e felosztások alapja nem egyéb, mint az egymással harcoló monopolorganizációk erőviszonyának kifejezése. Minden megállapodást hosszú elkeseredett harc előz meg, mely végül is leszögezi az erőviszonyokat. A tőkés fejlődés egyenletlenségének törvénye szerint azonban ezek az erőviszonyok a nagyvállalatok között gyorsan megváltoznak és újabb küzdelem indul meg a világ felosztásáért, vagyis a világ összes értéktöbbletéből való minél nagyobb részesezésért. Mindent megtesz az egyes konzern, hogy a kiküzdött részt továbbra is megtartsa, a már egyszer megkapott piacot továbbra is kiszákmányolja és a gazdaságilag erősebb konkurensnek ezekre a területekre való behatolását megakadályozza. Így ugyanaz a mozgóerő, mely a világ gazdasági felosztásához vezet a monopolszövetségek között, egyidejűleg a világ újrafelosztását is elkerülhetetlenné teszi. A monopolvállalatok nemzetközi megállapodásai provizórikusak és nem jelentik a köztük folyó harc megszüntét. Ezek a megállapodások nem egyebek, mint a harc egyik momentumának megrögzítései, miért is bizonyos további fejlődési fokon az érdekek ismét összeütközésbe kerülnek egymással.

A nemzetközi monopolegyesülések nem képesek azokat a békés versenyesszökeket alkalmazni egymás ellen, melyek egy ország határain belül lehetségesek és így a finánciókének az államhatalommal való összefonódását felhasználva, e kérdések eldöntésénél a fegyveres erőt, a háborút alkalmazzák. Így a monopoloknak a világ gazdasági felosztásáért folytatott harca a világ területi felosztásáért folytatandó harcába csap át.

*

A háború-kitörése előtt az angol-francia és a német finánciók között igen éles versenyharc dult. Az I. G. Farbenindustrie és a Chemical Industry tárgyalásaira és ellentéteire itt nem térhetünk ki bővebben,

ugyszintén e három ország egyéb konszernjeinek versenyharcára sem. Kétségtelen azonban, hogy a konjunktúra vonalának előrehaladása, a piacoknak lassanként áruval való megtöltése ezt a versenyharcot nagymértékben kiélesítette. Élesebbé tette ezt a versenyt az is, hogy az angol és francia tőke nemcsak áruval, hanem nemes valutával is képes volt az agrárállamok cikkeit megfizetni. Így ezek az előnyösebb cserelehetőség miatt ipari cikkeit is mindinkább a nyugati hatalmaktól kezdték beszerezni. Németországot az Egyesült Államok ugyyszólván teljesen kiszorították a délamerikai piacokról és a távolkeleti exportlehetőségek is mind jobban megnehezültek a japán-kínai háború következtében. Ezért a megmaradt — balkáni és egyéb — területekért, mint vevőpiacokért és nyersanyagforrásokért éles harc indult meg, mely időnként a rosszabb gazdasági helyzetben levő hatalom részéről agressziókban nyilvánult (Ausztria, Csehszlovákia, Lengyelország). A háború kitörésének elkerülhetetlensége azonban főképp abban a körülményben gyökerezett, hogy Németország nem rendelkezett azokkal a nyersanyagokkal, melyekre termelése továbbfolytatásához okvetlenül szüksége volt. Ezt tárgyalások útján vagy engedelményekkel nem tudván kieszközölni, kénytelen volt a belső gazdasági okok szorítása alatt a háborút megindítani, hogy fegyveresen kényszerítse a birtokon belül levő nagy hatalmakat, vagyis azok finánciókját nyersanyagok, gyarmatok és vevőpiacok átengedésére. A jelenlegi háborúban lényeg szerint erről van szó és a többi jelszavak nem egyebek szólamoknál.

Ugyanílyen természetű háború folyik Távols-Keleten, Japán és Kína között. Egészen addig, míg Japán finánciókója nem veszélyeztette a kínai finánciókének — a Csang-Kai-sek-Kung-csoportnak — érdekeit és ezek nyugodtan termelheték a hasznát Tientsin, Shanghai és Kanton textil- és egyéb üzemeiben, nyugodtan aknázhatták ki Kína dus természeti kincseit, — a kínai kormány „japánbarát“ politikát folytatott. Amint azonban Japán, a nyersanyag- és piachiány kényszerítő nyomása alatt, további agresszióra határozta el magát és a fentemlített városokat megtámadta, a kínai fináncióke inkább szövetségre lépett a saját baloldali erőivel — melyek nem jelentettek számára még olyan közvetlen veszélyt — és ellenáll. Szovjetország itt is, mint az európai konfliktusnál, az imperialista ellentétek kimélyítéséhez járult hozzá, úgy, hogy a két hadakozó erő közül a gyengébbiket támogatta.

Egészen más a helyzet Északeurópában. Szovjetországnak területe biztosítására stratégiai pontokra van szüksége. A finn háborúból kitűnt, hogy a nyugati nagy hatalmak egymással versenyezve építették az erősebbnél erősebb védelmi vonalakat és harcászati pontokat Finnországban, hogy onnét majd annak idején az egészen közelfekvő Leningrád ellen esetleg intervenció háborút indítsanak. A skandináv államok gazdasági érdeke Finnországot, Svédországot és Norvégiát teljesen angol érdekkörbe sodorta. Finnország külkereskedelmének 30 százaléka Anglia felé irányul, ő látja el az utóbbit fával. Norvégia és Svédország pedig kénytelen vasércfeleslegét exportálni, mert nem rendelkezik elegendő szénnel annak feldolgozására. Nyilvánvaló, hogy vasércét elsősorban Angliának szállítja, mert szénszükségletét onnét fedezi és ott nemes valutát kap árujáért. A skandináv államok egyébként is rá vannak utalva Angliára, mert óriási kereskedelmi hajóparkjuk csupán az

angol hadiflotta égisze alatt működhetik nyugodtan. (Norvégiáé a világ negyedik legnagyobb kereskedelmi flottája, 4 millió tonna ürtartalommal.)

Igy ezek az államok azért, hogy Anglia tőlük értékes nyersanyagkészleteiket jó áron megvásárolja, közvetve részesednek a gyarmati extraprofitban, melynek árát a hindu, kínai és néger kuli életstandardja fizeti meg. Ezekben az északi államokban kialakult egy aránylag magas életnivón élő munkásarisztokrácia, mely érdekeit szem előtt tartva, szorosán együttműködik országa finánciókéjével. Egyébként a munkásmozgalom alakulásán kívül más okok is megalapozzák azt, hogy az északi államokban a szociáldemokrácia részt kap a kormányzatban. Ezen államok nyersanyagkincseit ugyanis a nagyhatalmak finánciókéi úgy akarják megszerezni, hogy egyúttal saját iparcikkeiket is elhelyezik náluk. Ezért a világtőkének érdeke, hogy a lakosság vásárlóképessé váljék az ottani fináncióke rovására. A vásárlóképesebb finn és svéd lakosság több angol árut vesz át és így könnyebbé válik a vasérc, nikkell, fa stb. megszerzése. Más egyéb (pszichológiai stb.) momentum mellett nem kis szerepet játszanak tehát ezeknek az államoknak belpolitikai struktúrája szempontjából az angol fináncióke érdekei sem.

Egyébként, ha ilyen szemzőből vizsgáljuk a dolgot, akkor fentiekhez sok analógiát találhatunk. Fenti exporttáblázatunkból kitűnik, hogy Délamerikának majdnem összes államaiban nagy összegeket investált az északamerikai fináncióke. Tudvalevő, hogy a limai konferencián ezeket a tulajdonokat hadászatiilag is alátámasztották. Feltehetjük tehát, hogy az amerikai fináncióke hasonló okokból túri Chilében a szocialista rezsimet. Ebben az országban salétrom, réz, szén, arany vár exportra. Az amerikai fináncióke tehát nem irányít tőkeexportot ide, nem alapít gyárat, hanem árut szállít. Ennek az árunak megvételéhez vásárlóképessé lakosságra van szüksége. Argentína viszont természeti kincsekben szegény. Állattenyésztése és buzatermelése rendkívül jelentős ugyan, de éppen ezek a cikkek azok, melyekkel az Egyesült Államok is bőven elvannak látva. Ezért Amerika és Anglia hatalmas tőkéket investál itt gyárakba és egyéb üzemekbe. Nyilvánvaló, hogy ezeknek az üzemeknek a rentabilitása nagy mértékben függ a munkabérek állásától. Az argentinai fasiszta rezsim és az ottani alacsony bérek is nyilvánvalóan ezzel a körülménnyel függenek össze.

A jelenlegi háborúban kirobbant ellentétén kívül azonban még számtalan más imperialista ellentét működik. Mindenütt, ahol üzleti vagy nyersanyagellentétek vannak, feszült politikai légkör keletkezik, kölcsönös gazdasági érdekek esetén pedig politikai barátság. A legmélyebb és legalapvetőbb imperialista ellentét azok közül, amelyek még nem kerültek felszínre, az angol-amerikai ellentét.

Tudjuk, hogy a tőkék centralizációja és a nagyipar ebben a két országban a legelőrehaladottabb. E két országban tehát állandó struktúrális munkanélküliség van. Az Egyesült Államokban a háború előtt állandóan 10 millió, Angliában pedig két millió munkanélkülit tartottak nyilván. A munkanélküliség megszüntetése azonban csupán újabb piacok megszerzése útján, vagyis a termelés kiterjesztésével lehetséges. A termelőerők nagymértékű megnövekedése és a világ társadalmi fogyasztóerejének állandó csökkenése következtében mind nehezebb feladattá

válík a nagy tömegű iparcikkek számára a piac. Japán előnyomulása Kínában állandóan veszélyezteti az ottani vasutvonalakat. A keletkinai vidékek lakosságának jórésze hajléktalanná és így vásárlóképtelenné vált. Ezeken a területeken jelenleg 60 millió hajléktalan ember bolyong és két millió ember halt éhen a múlt év folyamán. Így azután ez az iparcikket vásárló 500 milliós agrárnép alig jöhet már, mint vásárlópiac és nyersanyagforrás számításba. E vevőpiacok jórésze Japáné és a hatalmas vasbányák egyrészét is ő aknázza ki. Ez az eredmény azonban eddig kb. egymillió halottjába került és állandóan milliós hadseregnek kell ott harcolnia, ami rengeteg pénzbe és anyagba kerül.

Nyilvánvaló, hogy a mindezek után fennmaradó áru és tőkeexport-lehetőségekkel kapcsolatban éppen ez a két exporthoz legnagyobb mértékben üző fináncsőke kerül — egyelőre csupán üzletileg — ellentétbe. Ismeretes az amerikai Standard Oil és az angol Royal Dutch között a korábbi világháború után lefolyt „olajháború”, amikor Rockefeller és Deterding érdekeiért Anglia majdnem háboruba keveredett Amerikával. Tudjuk azt is, hogy a Bolivia és Paraguay közötti Gran-Chacoi háború sem volt egyéb, mint a fenti két tröszt közötti küzdelem egyik szakasza. A világháborúig az Egyesült Államoknak csupán Mexikóban volt 200 millió angol font értékű, valamint Kanadában 150 millió angol fontnyi befektetése, míg a többi délamerikai államban ugyyszólván semmi. Ez a helyzet a világháború után lényegesen megváltozott. Amerika mexikói befektetéseinek értéke megcsökkent a tampicói olajforrások államosítása miatt, — míg Kanadában beinvestált tőkéje 700 millió angol fontra emelkedett! Ugyanekkor a délamerikai államokban is mindenütt jelentős összeget fektetett be, melyek Brazília és Argentina kivételével mindenütt túlhaladták az angol befektetések összegét. Érhető, ha ezekben az országokban az angol és amerikai fináncsőke éles versenybe került egymással. Ez a verseny egyrészt arra irányul, hogy a visszamaradt agrárállamokban melyik folytatja a gyártást eredményesebben, vagyis, melyik tudja az ottani lakosságot nagyobb mértékben vevőjének megszerezni, másrészt pedig ez államok nyerstermékeinek megszerzéséről van szó. Argentínában lényegesen nagyobb az angol, mint az amerikai investíció, mert az ottani nyersterményekre, gabonára és husra elsősorban Angliának van szüksége. Ismeretesek a limai konferencia határozatai a köztudomásu, hogy az Egyesült Államok mind nagyobb mértékben iparkodik a délamerikai államokat befolyása alá vonni. Ennek nyilvánvalóan az a célja, hogy az amerikai fináncsőke, alkalmas pillanatban, esetleg politikai eszközökkel is kiszoríthassa legveszélyesebb versenytársát. A kínai vevőpiacok bizonytalanná válásával az Egyesült Államok figyelme odairányul, hogy a termelési mód hibái folytán egyre növekvő strukturális munkanélküliség problémáját újabb vevőpiacok szerzése útján oldja meg. Világos, hogy számára a legtermészetesebb megoldás ugy stratégiai, mint rentabilitási szempontból az észak- és délamerikai piacok teljes megszerzése. Ezekről a piacokról Németország és Olaszország jórészt kiszorulván, már csak Nagybritannia maradt vissza egyedül versenytársként. Ez az alapja az angol-amerikai imperialista ellentéteknek. Hogy ezek az ellentétek más sürgősebb ellentétek kiélesedése miatt egyelőre háttérbe szorultak, egyáltalán nem jelenti azt, hogy imperialista megnyilvánulásuk annak idején nem fog bekövetkezni.

Amerikának japánellenes magatartása sem különösen barátságos gesztus Angliával szemben. Japán helyzetének gyengülésével ugyanis a Szovjetunió a Távols-Keleten erős nyomástól mentesül és így európai stratégiai terveit — melyek bizonyos mértékben keresztezik Nagybritannia érdekeit — könnyebben tudja megvalósítani. Az a körülmény, hogy az Egyesült Államok az általa termelt hadianyagot és egyéb cikkeket inkább a francia-angol együttesnek, mint a német vagy japán államoknak engedi át, egyáltalán nem világnézeti megfontolások alapján történik, de egyszerűen azért, mert nemes valutával és arannyal fizetnek, azaz *megfizetik* a szállított árut. A Fülöp-szigetek dominiummá való nyilvánítása is arra mutat, hogy az Egyesült Államok egyelőre visszavonulnak a kínai-japán problémáktól és úgy látszik, hogy a pánamerikai imperialista elveket óhajtják előbb aktualizálni. Északamerika jelenlegi óriási fegyverkezése (ez év január közepén 1 milliárd dollár hadihitelt szavaztak meg) talán nem is elsősorban a rendkívül elfoglalt japán vagy német fasizmusok ellen irányul, hanem összefüggésben áll a fenti érdekekkel is.

Hogy mindezek a problémák a jövőben miképpen oldódnak meg, azt előrelátni természetesen nem lehet. Kétségtelen azonban, hogy a két nyersanyagban bővelkedő semleges nagyhatalom — az Egyesült Államok és Oroszország — támogatni fogják a küzdő feleket, és pedig különböző megfontolásokból kifolyólag. A Szovjetunió nagymennyiségű mangánt szállít Németországnak. A mangánérc világtermelésének 90 százaléka a Szovjetunió területén található; ez a nyersanyag nélkülözhetetlen golyóálló páncél, stb. készítéséhez. Szovjetország ezenfelül gyapotot, gabonát, ásványolajat, fát és egyéb, a német textilipar számára nélkülözhetetlen anyagot szállít. Már megkezdtek azokat a csatornázási munkálatokat, melyek a Bugot és Pripetet a Dneperrel és így a Fekete tengert a Keleti tengerrel összekötik, hogy a szállítások lebonyolíthatók legyenek. Előrelátható továbbá az is, hogy a skandináv államok finánciókészei inkább átengedik területükön az angol expedíciós hadsereget és így országukat angol-német harctérre teszik, semmint, hogy a Szovjet bevonulása esetén gyáraikat és bányáikat elveszítsék.

A közkeleti ellentétekről szóló hírek nem hangzanak meggyőzően. Nem valószínű, hogy ezen a területen egyelőre fontosabb változások történjenek. Ugyanez a helyzet a Balkánon is, mely részben Németország éléstára, s így az ottani békés termelés nélkülözhetetlen. Magyarország jelenleg sertésszalonna, disznózsir, tengeri-exportjának 93—98 százalékát, szarvasmarha, hus, ágytoll, liszt, lucerna és lóhere exportjának 72—82 százalékát, baromfi exportjának 43, buzaexportjának 17 százalékát irányítja Németország felé.

Hogy a jelenleg dúló háború mikor és milyen területen fog elmélyülni, arról szintén céltalan volna jóslatokba bocsátkozni. Feltehető azonban, hogy úgy az angol-francia fináncióke rentabilitási szempontjai, mint a másik oldal sürgető gazdasági és ideológiai problémái kényszerítő erővel oda hatnak, hogy a naponta óriási összegeket felemésztő háború mielőbb döntésre kerüljön. Kétségtelen továbbá, hogy ha a jelen háború gyors befejezést nyer is, — az olyan problémákat vet fel és olyan folyamatokat indít meg, amelyeknek lebonyolítása még igen hosszú időt vesz majd igénybe.

T É L I S Z É L

Irta: KOVÁCS KATONA JENŐ

Az idő nyilvánvalóan semmibe veszi a naptárbeli Herschelt, nem törődik Lika bácsival, aki a sor közelében égi jelekből jósolgat az idő iránt élénkén érdeklődő cigányoknak, sőt úgy látszik a patikussal sem, aki pedig a helység egyetlen birtokában levő légsúlymérője alapján tudományosan meteorologizál. Hisz most valamennyiük szerint csendes, enyhe idő lenne esedékes s egy héttel előbb még Lika bácsi paraszti pesszimizmusa is alig merészkedett egy kis fagyig. Ezzel szemben a patak jége jóideje recsegő fagyban hizik, hogy a mézárós, bár még egyáltalán nincs itt az ideje, mindegyre léket vágat, vajjon nem elég vastag-e s a szél is negyedik napja szántja a havat, zörgeti a kunyhók eresztartó oszlopai között csonttáfagyott rongyokat és szikkasztja az emberek velejét.

Északról jön, a síkság felől. Legelőbb a falu határát jelző jegenyefasort suhogtatja meg, aztán erősebben nekilendül s ledobálja a Graueck tanya kőoszlopos, vadonutuj kocsiszinjéről a kupáscserepeket.

— Gázemberek — szisszen fel Graueck a párás ablaknál, de nem lehet pontosan tudni, kire gondol. A hanyag cserepezőkre, az erdőtolvajokra, iszákos feleségére, az adóhivatalra vagy ép a zsidó ügyvédre, akihez a kiegyenlíthetetlené dagadt ügyvédi költségek fejében végülis minden fajlemélet ellenére kénytelen lesz hozzáadni lányát s aki most is idegesítő otthonossággal járkál fel-alá a szobákban, halkán füttyörész s ügyetlen kézzel néha rácsap a zongora billentyűire.

De a szél ezóta már a csordakut gémjének különceit rázza a völgyben s vijjogva szalad végig a vasutmenti telefondrótokon. Nekirohan a szőlőhegyeknek, kutat a csupasz karók között, aztán visszafordul s dühében beszórja porhóval a dombalatti falvakat. Emitt a reformátusok pufók templomtornyán nyikorgatja meg a pléhkakast, odébb alattomosan befúj a hegyoldali pincékbe borfejtés ürügyével pityizálgatni szálingozó svábok kabátja alá. Végigfut a patak jegén, összeveri a partmenti fűzfabokrok vesszejét s átfúj a rét tömzsi, magános vadkörtefáinak sűrű koronáján. Száraz akáctermést és keshedt zszindelytetőt csörget a bekerített baromvásártéren, ki-be verdesi közepén az elavult választási jelekkel telemázolt cédulaház deszkatábláit, melyek mögött az öreg Zahorec dűnnyögve illetgeti egymáshoz cérnakarikáit és különös, magafaragta emeltyűrendszerét, hogy végül az örökmozgóval ajándékozhasza meg méltatlan társadalmát.

— Nana! — figyel fel nagyritkán egy-egy erősebb csapódásra, miközben gyerekké aszalódott felesége és posztópapucokban ténfergő kölykei majd bebujnak a szoba langyos tüzelőjébe, a szélfuvásnak mozdulatlanul ellenálló zsalugáter azonban, nyilván hasznossága miatt, nem ragadja meg feltalálói képzeletét.

Aztán a szél hip-hopp, az eperfákkal szegélyezett nyilegyenes országúton terem. Kajánul gyötri a gyümölcsösök didergő borzos lovacskaít, kékes-vörösre marja a gyékényfedél alatt kuporgó, gombóccá öltözött asszonyok arcát és megtáncoltatja a fát fuvarozó szamarasokat. A templom körüli fenyők mezei portyára indult varjulégióját mozdulatlan

szárnyakkal usztatja, hintázza hullámzó hátán a palaszürke ég alatt, fül-siketítő károgásukat hol elkapja, hol menydörgéssé erősíti, játszik velük, mint labdával a gyermek.

Ficánkol, nyugósen forgolódik, szük neki a völgy, neki-nekirugaszkodik, tágitja, feszíti a lusta, makacs dombokat és vele fészül a látóhatáron minden. Már ott kujtorog a falu alatt. Betömi hóval a patakmenti vályogvető gödröket, a rét szélén körülszaglássza az öreg Onuczán magános portáját, belepakaszkodik a magas patakparton riadtan lapuló putrik fedelébe, rossz pléhfazekakból vagy sárral bevert napraforgókóróból tákolt kéményeikbe visszafujja a nedves tűzrevaló nehéz füstjét és bevinyog ablakréseiken. Majd átbujik a magas vasuti hid gerendái alatt, felszalad a lejtős Kishajduváros uccán, neki egyenesen a szolgálórság tojásalaku címtáblájának.

A hosszú főuccán azonban alig talál valakit. Mindössze lenn a hajlásban, a félkáváig jégbefagyott községi kutnál kinlódik ügyetlenül bukdácsolva egy lány és szellős öltözetében, fejét leszegve Tóth, a borbély igyekszik a csendőrségre borotválni. Dühösen szorongatja hóna alatt koszos táskáját s csukott szájjal elkeseredetten szidja az Istent, akire jelenleg a szél, de főleg a törzsörmester szakállának kiserkenése miatt haragszik.

Pedig, amit átkoz, már szinte csak kedélyesen évődő fuvalom az istentelenül visongó, dörmögő, vijjogó és bömbölő éjszakai szélvészhez képest. Az egész keleti ég alján aranyosan fészülő hideg felhősíkok között küszködik már a nap, úzi, hajtja belőle a boszorkányokat, elátkozott lelkeket s az ördögöt, akik vele kacagtak és romboltak egész éjszaka, nem kimélve sem embert, sem az államvasutakat. Ugy, hogy például Varga, a vasuti őr haszontalanul erőlködik most a bakterház özönvíz előtti telefonkészülékével s hallózza veresre nyakát a beszélőig való ágaskodás közben, a vasutat őrző daliás gárdából a Juhász tanya alatt három szép pózna hősi halált halt az éjszakai viaskodásban.

A komisz reggeli időben, vastag utibundába burkoltan, szőröcsizmás lábait jól a szénába ágyazva Peri ur, a fatelep igazgatója szalad végig a falun könnyű futószekerén. Karfelemeléssel viszonozza Löwinger Náci köszönését, aki a nyitott boltajtóban áll s nem tudni mi okból, ugylátzik szellőzteti mocskos, de jólmenő üzletét. Viszont gazdaságosan csak fejét bölintja a szalutáló bakternek, aki eredménytelen kornyikálás után végülis kiállt az őrház elé s onnan lesi, hogy az esedékes tehervonat feltűnjön a cigánysor melletti kanyarodónál, mert erről a sorompók lezárása miatt okvetlenül tudomást kell szereznie.

Közben alig negyedóra alatt hirtelen megélenkül az ucca is. Irdatlan kucsmákban, alfelük táján lötyögő vászontarisznyákkal pirosképfi gyerekek szálingóznak az iskolába. A pillanatnyilag a község házára tartó, de főnöke szerint végülis okvetlenül a delirium tremenshez érkező körorvosi altiszt fekete bőrkabátja csak pár percre tűnik el a piaci korcsma ajtajában s lejjebb, a puderral és pomádéval gondosan kikent postamester is kiköti hivatala uccai szárnyasajtáját. A szél párás tehénbögést és izgága disznóvisitást tépdés, Löwinger Náci és konkurenciája több, mint egy negyedórája néznek farkasszemet egymás boltajtájával, sőt lengyelnadrágos pipaszár lábaival Gegő ur is felérkezett a piactérre s behuzott nyakkal olyan fontoskodva vizsgálja a gyógyszerár hőmérő-

jét, mintha a hőmérséklet döntené el, melyik kereskedés rizseszsákján üti el délig az időt — csak, mintha az éjjel egytől-egyig elpusztultak volna, a cigánysoron nem mozdul senki.

A hófuvásos, szűk cigányuccán közismert barna cserépszilkéjét szorongatva csak Kocsorváné bukdácsol tanácstalanul és egyengeti a havat hosszú, seszinű szoknyájával. Még sötétben indult el a dombról s itt most szokás szerint jó üzletet szeretne csinálni a fazekába utközben összekoldult kétliternyi kukoricaliszttel és három gyanus tojással. Egészen átfázott s a cudar szél talán még szörnyűségekkel zsufolt történeteinek hőseit, a derék erdei rablókat, lólábú vőlegényeket és hiszékeny szépleányokat is mozdulatlaná dermedtette fejében. Szélvédte szegletek után kutat, pislogva figyeli a ferde kéményeket, hol száll ki a füst, de csak a tollasodó s konokul a szegényparasztok felé tájékozódó félvér Csillagvizsgálónál gyanítható ilyesmi, ott viszont most, maga előtt sem egészen tisztázott körülmények folytán aligha van keresnivalója. Kapóra jön hát a vackából kilépő Hazug Béla mögött nyitva maradt ajtó, kinek feleségéhez így anélkül lehet besurranni, hogy a kontras észrevenné és korholná a korai vendégeskedés miatt.

Hazug Béla frissen, tagjaiban még az éjjeli meleggel, a sor végére igyekszik. Legényes menetelése azonban egyszerre oda lesz, amint két kunyhó között oldalról kapja a dögtér felől áramló szél s ezer túsúrásként arcába csapja a kemény hószemeket. Mintegy varázsütésre meggörbül, mellreszegett fejjel s katonai rangjához is egészen méltatlanul bukdácsolni kezd a térdig érő hóban. Elkedvetlenedve tépi le ajkáról a sár- ga, élettelen cigarettacsutkát és sértődötten huzza szemére sapkáját. Testét a két kiskabát és másfél nadrág, nyakát a vörös keszkenő még csak védének, a postamester kiszolgált sárcipője azonban jogos aggodalommal tölti el, ugylátszik, hiába gyömöszölte bele a kapcát s kötözte spárgával, alighogy elindult, máris siralmasan szotyog. A kellemetlen körülmények ilyen halmozódása elől legszívesebben meghátrálna, ha ő is, Gágyó is nem nedves fűzfatuskókkal fűtenének már harmadnapja az asszonyok szája is nem járna folyton.

— Hát nem jön? — szól be aztán szinte sértődötten Gágyó kunyhójába, melynek nyitott ajtaján tódul ki a vastag füst s a tárgyak szürkés bizonytalanságba vesznek belsejében. Az asszony és leány még hajnalban megfutottak a füst elől, csak Gágyó maradt otthon s kinlódott kötelességtudóan a fűtőberendezéssel.

— Mit csinál ott? — kérdi ismét Hazug Béla érdektelenül, csak éppen, mert a gazda különös módon valahonnan fentről morog s a falhoz huzódik közben, hogy ne érje annyira a szél.

— Tapasztom ezt az izét — szuszogja valamivel érthetőbben Gágyó. Pár másodperc múlva azonban csapzott bajszával, kezeit dörzsölve, már a féllábszárig érő hóban totyog fényesre olajozott csizmáival, fejcsóválva figyeli a háztetőt, majd leverten bevonul a kunyhóba, melynek ajtaján csípősen gomolyogva változatlanul tódul ki a füst.

— Hova tették? — motyog odabent. — A fene egye le a kezüket, hogy egye le még máma. Hova tették? — Végül csillogó vörös szemekkel mégis feltűnik, amint bársonygalléros, lötyögő nagykabátja alatt ép nadrágszijába akasztja a rövid fejszenyelet.

— Aztán szedje a lábát, mert hideg van — mondja miheztartás vé-

gett Hazug Béla s úgy megindul, hogy apró, görbe lábaival alig bírja követni a másik.

Előbb csakugyan felfrissülnek, ahogy pajkosan, csiklandozva átjárja rongyaikat a szél, de a hideg csakhamar megállapodik Hazug Béla kiálló lapockáin, rácsavarodik Gágyó térdeire és kocsonyává fagyasztja izületeit. Annyira, hogy a sorompónál már vacog a foguk és se látnak, se hallanak. Hiába integet és kiabál utánuk Náci a boltlépcsőről, erőltetett menetben, süketen huznak el a biztos paklidohány mellett. Amint a házak közül kiérnek meg éppen mintha megbolondult volna. A szél neki-vadultan futkároz a hóból meredező, elfeketült kukoricacsutkák fölött s vörösen káprázó szemeik előtt nemcsak a kinjukban táncoló szamarasok ugrándoznak már, hanem az utszéli eperfák is, sőt jóparazsu, száraz galyaival és orozásra kiválóan alkalmas cserjéivel, mintha maga a domb is egyre távolodna. A reggeli nap nyomtalanul elenyészik a nehéz, szürke felhők alatt mire nagysokára, a szembeszéllel való keserves tusakodás után szipogva, dermedten és elharapott adjonistennel beesnek az öreg Temjánhoz a domb alatt, megmelegedni.

Bár általánosan ismeretes, hogy az öreg Temján megbecsüli a szegény embert, maga Gágyó is nem egyszer kapált már neki harmadában, öltözetük alól árulóan kimeredő fejszéikkel azonban a kegyetlen hideg ellenére sem szívesen teszik tiszteletüket nála. Akárhogyan is, öt hold földje szomszédos a Graueck erdővel, aztán hátha a birtok is olyan közel hozza egymáshoz az embereket, mint a szegénység s egy szép napon az öreg Temján csak megállítja az ezredest, amint az erdő szélén hűmögve verdesi csizmaszárát a kutyakörbáccsal s kiadja neki a cigányokat. Erről persze nem beszélnek, csak hosszan, bizonytalankodva tisztítják lábbelijüket a szellős tornácon, melynek végén néhány csó disznek felkötözött vörös kukoricát verdes a menyezethez a megvadult idő. A gazdát ingben-gatyában, mezitláb találják. A tüzhely előtt ül, a parazsat nézi és annyira nem érdeklik a belépők, hogy köszönésüket sem fogadják. Felesége kóccal piszmoz az ágy végénél, a gyerekek meg a két ablak közötti karosládán majszolnak valamit egy csuporból.

— Az erdőre mentek — mondja az öreg nagysokára, kijelentésszerűen, hogy a cinkosságnak még a gyanuját is kerülje, miközben a cigányok gémberegett tagjaikat huhogva melengetik a tüzhely fölött.

— Egy kis galyat visziünk, megfagyunk ebben a piszkos időben — válaszol Gágyó kelletlenül s hanghordozással igyekszik leplezni a nyilván fennforgó lopási szándékot.

— Hát hideg van — intézi el a gazda és rájuk se néz.

Pedig, amint a meleg kissé átjárja tagjaikat, egyre inkább otthon érzik magukat. Hazug Béla halk, illedelmes torokhangon dicséri a meleget, nyujtózkodik, cigarettát sodor, Gágyó is pipája után mutat s egykettőre megtöltenék rossz dohányuk füstjével a szobát, ha az asszony nem épp most szánná meg őket.

— Egyetek — mondja s egy tálban néhány merőkanál sóbanfőtt szemeskukoricát tesz eléjük a gyerekekéből.

Gágyó azonban meglepetésszerűen készülődni kezd. Talán a gazda szótlansága idegesíti, hogy szokása ellenére rá sem gyújt, csak egy kis bagót kotor elő s némajelekkal noszogatja indulásra Hazug Bélát, aki telemarokkal tömi magába a kicsattant, meleg kukoricaszemeket. Amint

azonban fogy a kukorica s egyre mélyebben kell minden szem után kutatni a savószínű lucsookban, nem tehet mást, kényszeredetten ő is megigazitja derekán a spárgát, lehuzza sapkáját és szerényen lapulva elköszönnek. Elmaradhatatlan hálájukat is csak a rosszul záródó külső ajtónál nyilvánítják, melyet gyengéd aggályoskodással minél jobban be szeretnének zárni maguk után.

A kert végén gyorsan átlépik a rozzant sövényt s egymás nyomában lépésről-lépésre felszabadultabban loholnak az irtás felé. Akár bekötött szemmel is futhatnának, olyan ismerős számukra a környéken minden, a nyítt szegesdrótkerítés, az alacsony kőkénybokrok, távol a szürkéslila falu, sőt most már a fák között gyerekesen kergetőző szél is.

VIGYÁZZ, ANYÁM...

Irta: BERKÓ SANDOR

*Vigyázz anyám, ha jő a lompos este
s aludni tér, fáradtan, gyöngye tested,
fordítsd meg kétszer a kulcsot a zárban
és nyomd le többször is a rézkilincset,*

*típegj körül a fehér butorok közt:
az ágy alatt s a kajlalábú szekrény
mögött imbolygó rémek leskelődnek;
s a kép a falon mért lóg olyan ferdén?*

*Jaj, jól vigyázz, az ivólámpák nem égnek,
a szűk uccákon gyilkosok lapulnak,
megtépázzák bokádig érő inged,
büszös testtel párnáid közé bujnak,*

*papucsodban kisértetek csoszognak
s egy öregasszonyt ki védene itt meg,
mikor az égen gépmadarak usznak
s a tág mezőkön halottak feküsznek?*

*Ki gondol rád, anyám, a furcsa éjben?
Talán csak én, szép szőke lányaiddal,
a toronyór pupját vakarva szundít
s a hegyeken túl messze még a hajnal.*

*Préseld puhán ősz fejedet a párnák
ráncaiba, im, éjjél közeleg már, —
ha föléd hajlik a kos-szarvu sátán,
ne mozdulj, tégy úgy, minthogyha aludnál.*

F E L E S É G

Írta: FALUDY GYÖRGY

*Szememben kék az ifjú, könnyü árny még,
bár úgy követsz, mint régi-régi árnyék
kopott szobák során e földi nyugón,
s zord avenükön.*

*Mit vallhatok magamról néked itt már,
minden-tudó lakótárs, néma titkár?
Megszoktalak ládd, mint a napvilágot
és a világot.*

*Megszoktalak, mint az eget s az árnyat,
s a fényt, e metsző fűszerét a nyárnak,
és mint a kékes hamvat ó-palackon
és a barackon.*

*S elhivtalak, mondván: te légy, ki ápol,
ha éjjelente félek a haláltól,
s a lépcsőn, hol a Semmi göze forr át
légy te a korlát.*

*De most, ha alvó testeden melegszen,
fellebbentem már, míg hanyódom fekszem,
a messze multat, mint egy könnyü kendőt
és a jövődöt.*

*S elgondolom, hogy egykor s ily sötétben
fogunk heverni, künn az öröklétben,
hol nem gyúl lámpa ránk és este vágyunk
nem veti ágyunk.*

*Medencéd, mely langyos még testem balján,
bölcső lesz, melynek lyuk tátong az alján,
s így hálunk majd, dirib-darabra törten
sárga gödörben.*

*Népek fognak felettiünk elsuhanni,
és nem lesz század s nem lesz ezredannyi
e pajtásalom hossza itt a földön,
mint az a börtön.*

*Egykor hörögve sirtam, hogy gyalázat,
de most titokban elfog az alázat,
s míg lépteid zaját még egyre hallom,
íme, bevallom:*

*hogy megszoktam melletted s megszerettem
 e bús jövőt s éretted fia lettem
 az éveknek, mik vénülön találják
 és a halálnak.*

(Párizs, 1939 december)

A REKLÁM ÉS A PROPAGANDA

Irta: FEKETE FERENC

Az 1929. évi müncheni Nemzetközi Reklámkiállításon a legelső kiállító-teremben feltűnő plakát fogadta a látogatót. A plakát egy emberi fejet ábrázolt, abban a pillanatban, amikor egy hatalmas kalapács sujt rá. S a plakát alatt szerényen ez a szó állt: A reklám.

Valóban, azóta sem határozta meg száz és száz tanulmány és szakértekezés ilyen pontosan a reklám természetét, mint ez a maró gunnyal és józan logikával felrajzolt plakát. Mert mi más a reklám, mint a csendes tűréssel és beletörődéssel odatartott főre hulló kalapács-ütés? Kalapács-ütés, nem egyszerűen csak a kalapács. A kalapács-ütés fogalmában u. i. benne a reklám mindhárom alkotó eleme: a külső, szándékos erő, mely sujtani (hatni) akar, az eszköz, mely elvégzi ezt az ütést (hat) és végül az egyén, legértékesebbnek mondott, valójában azonban legkönynyebben befolyásolható szellemi tulajdonsága: ítélőképessége. Mert, hogy a reklám, e céltudatos szellemi gyarmatszerző hadjárat nemcsak a beléfkettett milliárdokat nyeli el, de hatása és eredménye is van — az biztos: a versenyre berendezett társadalomban menthetetlenül bukik az a versenyző, amelyik a tülekedésnek ezzel a lélekre ható fegyverével nem vesz részt a küzdelemben.

A reklám ma már nemcsak gazdasági, de politikai életünknek is számottevő tényezője. Amennyiben a reklám fogalma alatt a másik egyén lélektani uton való befolyásolását értjük, a politikai propaganda is éppen olyan beavatkozás az egyéni, önálló gondolkodásba, mint a tervszerűen kidolgozott kereskedelmi reklám. Az ipar és a politika hadjárataiban egyaránt ismeretes ma már az az elv, hogy az embert sajátságos berendezése következtében lelki alkatán keresztül lehet a legjobban — bizonyos *kivülről* meghatározott — cél szolgálatába állítani. Hogy módszereiben és lényegében is milyen nagy hasonlóság — majdnem teljes azonosság! — áll fenn a reklám és a propaganda közt, arra jellemző, hogy napjaink politikai lélekhódítás-tudományának egyik nagymestere: Göbbels, komoly szaktanulmányokat végzett Amerikában, nagy iparvállalatok propaganda-osztályain.

A mások egyéniségére való hatás komoly tudománnyá vált az utóbbi két évtized alatt. A politikában a különböző árnyalatu csoportok propagandistáik, agitátoraik kiképzésére éppenugy a lélektannak ezt az ágazatát igyekeznek felhasználni, mint az amerikai mammut-vállalatok, amelyek az egyetemekről csalogatják el propagandafőnöki állásokra a

tanárokat. A reklám életfontosságú tényező lett a kereskedelemben, a propaganda meg az államvezetésben. Ha a Thommson-cég, Amerika legnagyobb reklámvállalata, európai viszonylatokban csak csillagászati számokban kifejezhető honoráriummal szerződött le Watsont, az Uj-világ egyik jelentős pszihológusát s ha bizonyos állami- és pártszervezetek költségvetésében a propaganda-kiadások oly hihetetlenül nagy tételek, valószínűleg az illető kereskedelmi vállalat éppen úgy, mint a politikai szervezet „megtalálja“ a maga számítását s a befektetett tőke minden valószínűség szerint kamatostul visszatérül.

Anélkül, hogy a reklám s a propaganda erkölcsös vagy erkölcstelen természetét fölött elmélkednénk, meg kell állapítanunk: a reklám és a propaganda eredményeket, komoly eredményeket mutat fel, vagyis: az emberi érdeklődést, elvi állásfoglalást tervszerűen *irányítani*, kormányozni lehet. Ugy kereskedelmi, mint politikai téren a lélek-alkatra való kellő hatással olyan hatalom kerül a reklámot és propagandát irányítók kezébe, amellyel nemcsak pénzt keresni, de világokat uralni és új világokat hódítani lehet.

1.

Mi az a sajátos lelki tünet, amely az embert alkalmassá teszi „propaganda“ befogadására s melyek azok a módszerek, amelyek elősegítik és erősítik az egyénre tett hatást: ez a reklám tudományának két főkérdése.

Az ember, még a legkiegyensúlyozottabb és a legmagasabb lélektani egységet képviselő sem teljesen befejezett, bezárt kör. A lelkivilág legalább amennyire a belső kémizmus folyamatainak, annyira a külső világ, a környezet hatása alatt is áll. Lelki világunk külső és belső változások következtében állandó hullámvásznak kitett, dinamikus, változó folyamat, amely, ha nem adódna az állandó körforgáshoz szükséges ösztönzés, önmagából teremtene új ösztönöket magának. Lelki valóságunkat sohasem lehet végleges alakba gyurt anyaghoz hasonlítani, mely minden percben — még ha a legegényibb formát is öltötte magára — alkalmas új helyzetek hatékony erejének engedni. Minél kiegyensúlyozottabb, rendezettebb lelki világú, minél *egységesebb* az egyén, annál kevésbé fogékony a külső hatóerők ösztönzésére. A *tömeg* embere azonban, — mely egyéniségét mindenkor kész a külső világtól meghatározott átlaghoz idomítani, miért is menekül minden egyensúlyát zavaró önálló gondolkodás elől, — a szervezett és céltudatos hadjáratl elörenyomuló reklám vagy politikai propaganda előtt behódol. És éppen napjaink sajátos tünete ez: mind kevesebb az egyéniség, a hangadó mindinkább az átlag, az egyéniségnélküli, a kívülálló célok szolgálatába szegődött tömeg-ember. A zavaros és kevés biztonságot kölcsönző korszellem, a hullámvázó események, társadalmak, országhatárok tűnése, alakulása, napjaink ideges gazdasági és erkölcsi nyugtalansága még inkább megnehezítik az egyéni, a kiegyensúlyozott jellem s a biztos lelki alkat kialakulását. A talaj még sohasem volt annyira alkalmas, mint épp napjainkban az ipari, kereskedelmi vagy politikai célzatu lélek-hódítás számára. Ennek megfelelőleg úgy a reklám, mint a propaganda, sohasem az átlagon felülemelkedett gondolkodó, az érzelmi és akarati önállóságra törekvő egyénnek szól! Sohasem az éles, cáfolhatatlan logika erejével

igyekszik meggyőzni az érett egyént, hanem mindig a kapkodó, önmagában és a külső világban kevés biztonsággal rendelkezők számára ad egy-egy központi nyugalmi pontot, amely a széthulló, laza egységgel kiépült egyénnek némi szilárdságot nyújt. Nem véletlen, hogy a Harmadik Birodalom minden rendelkezésére álló eszközzel küzd az intellektuálitás, az önálló gondolkozás ellen. Hiszen csak az átlagot meg nem haladó, ítélőképességét feláldozó tömegeknél jó propaganda alany, mert csak az követi, illetve követheti lelki sajátosságai következtében — a propaganda utasításait.

Igy a reklám és propaganda elemi tényezői: az elsődleges akarat, amely bizonyos anyagi vagy politikai haszon miatt *másokra* bizonyos állásfoglalást (vásárlás, politikai mozgalom) akar rákényszeríteni s a befogadó, felvevő készséggel ellátott tömeg, amely sajátos lelki alkata következtében passzív szerepre s az irányító akaratnak a saját akaratára helyett való elfogadására alkalmas. Az a kérdés tehát, hogy melyik az a módszer, amellyel az elsődleges akarat a befogadó passzív akaratra hatni képes?

A reklámmal már igen sokan foglalkoztak és foglalkoznak ma is (Fleischmann, Franck, König, Mataja, Möede, Moss, Hartungen, Hollingwort, Jaederholm), s megállapítható, hogy mint módszer, alapjában ugyanazokon a törvényeken épül, mint a néhány évezred előtti görög vagy föníciai kereskedők kezdetleges reklámja. Az ókor kereskedőinél ugyanugy, mint a középkor vásárosainál vagy akár az Újvilág mammut reklám-vállalatainál az áru jobb kihelyezésére szolgáló segítőeszköz, ha különböző formában is, de végeredményben ugyanugy három fontos lélektani motivumon alapszik és három egymástól megkülönböztethető mozzanatból áll. Ez a három: a figyelem felkeltése; a szükségérzet felébresztése s a cselekedetre való rábírás.

A lélek e három fakultására (gondolkodás, érzelem, akarat) időrendi sorrendben kiható céltudatos törekvés található fel az ókor kereskedőinél, kik dobszóval vagy hangos kiáltozással csődítették maguk köré a piaci közönséget s hosszú meséket mondtak el a portékák megszerzésének nehézségéről, a szállítás veszedelmeiről, valamint áruik ritka tulajdonságairól. Ha a hallgató vásárló szándékot árult el, akkor uj, körmönfont, tolakodó, erőszakos ráhatással nem tágitottak addig, míg kellő haszonnal nem adtak túl az árun. Az áru sikeres kihelyezésének e primitív formája mai napig a kiskereskedelem lényege. Idők folyamán természetesen ez a „reklám“ mind finomabb formában jelentkezik s ma a tudomány segítségével, az említett lélektani hármastörvénynek megfelelően, lehetőleg úgy igyekszik hatni, hogy az egyén ne tudjon szabad akaratát korlátozásáról.

A tudomány igen megbízható segítőtársnak bizonyult. Amerikai statisztikák állítása szerint a kellő lélektani ismerettel kidolgozott reklám nagy százalékkal multa felül a nem tudományos eszközökkel dolgozó reklám hatóerejét. Tudományos reklám? Reklám-tudomány? Nem, ez nem erőltetett szóképzés! A reklámot ugyanugy, mint a propagandát, kiszámított pontossággal és tudományos eszközökkel irányítják; a reklám tudományának módszerei és törvényei vannak s a reklám hatását olyan biztossággal jósolja meg ez a tudomány, mint a gyógyszerész kiadott orvosságát.

2.

Melyek a legfontosabb törvényei, alapigazságai ennek a tudományágnak? Mindenekelőtt a figyelem felkeltése az a tényező, mely nélkül hatásos reklám elképzelhetetlen. Amely reklám már az első pillanatokban nem tudja magához ragadni a figyelmet, az mindörökké hatástalan marad. A reklám-tudomány elsősorban arra ad részletes választ, hogy mivel lehet a figyelmet megragadni s hogy — melyek azok a módszerek, amelyekkel az emberi lélek ruhájának rojtos szegélyét, a figyelmet valamire fel lehet hívni?

A reklámtudomány megállapítása szerint az *intenzitás* hat elsősorban a figyelemre ébresztőleg. Egy a megszokott uccai lármát tulkiabáló hangszóró, vagy az esti világitás erejét meghaladó fény-reklám mindenestre meghozza az első eredményt: az ember odafigyel. Hasonló eredménye van a szokatlan nagyságnak. Természetesen az átfoghatóság és könnyen áttekinthetőség határain belül a figyelmet jobban megkapja a nagyobb, mint a kisebb terjedelmű reklám. Scott és Hollingwort, a legnagyobb amerikai napilapok és képes-újságok hirdetésein végzett tanulmányaik eredményeképpen úgy találták, hogy a hirdetések hatékonysága mértani haladvány formájában emelkedik a hirdetés nagysága szerint. Ha nem is vehetjük teljes igazságnak ezt és az ehhez hasonló részletkísérletek eredményét, a nagyság figyelemébresztő ereje mindenesetre tény. A másik fontos követelmény, amit a reklám-tudomány megállapít a reklám hatásosságát illetően: az *elkülönültség*. Valóban, sokkal jobban hat figyelmünkre a reklám, ha egyedül áll egész oldalon, vagy a hirdetőlapon, mintha más hirdetés is van ugyanott. Hasonló feltétel a formai és a színbeli *ellentét*. Egyforma sűrű betűkkel teleszedett oldalon jól hat a rajzos reklám; fehér alapon fekete. Az *ismétlés* szintén igen alkalmas a figyelem megragadására. Természetesen vigyázni kell, hogy ne legyen ellenkező eredmény, vagyis közönyösség álljon elő a figyelem összpontosítás helyett.

Ezekon a külsőleges formai tényezőkön kívül ismer még pár *általánosabb* jellegű követelményt is a reklám-tudomány. Ezek közé tartozik elsősorban az *ujdonság*. A sikerült reklámban mindig van valami egészen *ujszerű*, ami ötletszerűsége következtében kapja meg a közönséget. Az amerikai reklám-irodák igen jól ismerik az ujdonság, a váratlanság hatóerejét és jól fizetik az ötleteket. Sokkal jobban „fog” bármilyen reklám vagy propaganda, ha nem *közvetlen* uton történik, ha nem sejtí a propaganda alany, hogy minő hódító hadjárat célpontja most. A Timesnak volt a háború előtt egy költséges, de igen jól gyümölcsöző reklámja: 150 ezer táviratot küldött szét angol polgárok címére, melyben figyelmeztette őket az Enciclopaedia Britannica közeli megjelenésére. Mindenesetre az érdeklődést hatalmasan felcsigázta ez az ujszerű reklám. Ma már a nem közvetlen reklám számos fajtáját alkalmazzák az amerikai cégek. A legismeretesebb: a cég emberei villamosban, társasutazásokon elfogulatlan baráti társalgást folytatnak egymással, amelyben természetesen szó esik az illető cég elsőrendű gyártmányairól is.

A figyelem felélesztését szorgalmazó általánosabb tényezők közé tartozik a szín-skála helyes alkalmazása, valamint a térbeli adottságok

kellő kihasználása. A színeknek nagyobb a szerepük a lelki életben, mint egyidőben hitték. A mai lélektan, a gyakorlati alkalmazásokon kívül is, egyre nagyobb figyelmet szentel a színes hangulati, érzelmi kihatásának. A vörös és a narancsszín élénkit s így a cselekvő állapotnak inkább megfelel, mint a zöld és a kék, mely megnyugtat és csendesít. Hogy melyik szín kelti fel leginkább a figyelmet, ez érdekli elsősorban a reklám-tudományt. A nagy tömegeken végzett kísérletek szerint a legfigyelemvonzóbb (mondhatnánk így is: rikitőbb) szín, a piros. A primitív népek és gyermekek, valamint a nők nagy részére, a tapasztalat szerint, a legnagyobb hatást ez a szín teszi. A serdülőkortól távolodó férfiak izlése egyre inkább a kék színben talál élvezetet, az köti le inkább a figyelmüket. Wisslernek, a Columbia egyetemen végzett kísérletei szerint a férfiak 42 százaléka a kéket vallotta kedvenc színéül, 22 százalék a pirosat, 19 a lilát és kisebb százalékban a többi színeket. A nőknél a piros a vezető helyen: 42 százalék választotta ezt a kedvenc színéül, 18 százalék a lilát, 9 százalék a kéket; a többi színek jóval kisebb százalékarányt értek el. Általános igazságként szögezi le tehát a reklám-tudomány, hogy a férfiak a kék, a nők a piros színre érzékenyek a legkönnyebben. Ugyancsak igyekeztek megállapítani, hogy melyek a legvisszatetszőbb színek. Wissler kísérletei a következő eredményt mutatják ebben a vonatkozásban: a férfiak legkevésbé a sárga színt szeretik, azután pedig a datolya szín következik. A nők számára legvisszatetszőbb szín: a datolya. Magától értetődik, hogy a színek érzelmi kihatását az egyén sajátos beállítottsága határozza meg. A tömeg izlés számára azonban ezek az adatok igen hasznosak.

A térbeli adottságok kellő kihasználása szintén nagy fontossággal bír, nemcsak a nyomtatott lapok, de a kirakatok, kiállítási termekben elhelyezett tárgyak szempontjából is. Sajátságos adottsága következtében u. i. az ember az eléje táruló képeket, helyzeteket nem fogja fel teljes egészében azonos figyelemmel. Valamely kirakat középső negyedének mindig hatványozott mértékben jut figyelmünkéből, míg a széleken elhelyezett tárgyakat kevésbé figyeljük meg. Köteteket irtak össze a reklám-tudomány művelői a nyomtatott lapokra helyezett hirdetések helyzetének szerepéről. Így, ismeretes nemcsak a szaktudósok, de minden nyomdász előtt is, hogy a páratlan oldalak több figyelemben részesülnek, mint a párosak s hogy a jobb felső sarok sokkal hatékonyabb, mint a bal és a lenti kockák. A mi lapviszonyaink szerint ezek a kutatások túlzottnak tűnhetnek, de az amerikai adottságok (a lepedőnagyságú hatalmas ujságok, amiket éppen csak átlapoz az olvasó), az amerikai élet tempó ezt a tényezőt sem hagyhatják figyelmen kívül.

Az ókori kikiáltótól a modernkori nyomtatványig ugyanaz a cél: a a figyelem felkeltése. De ezzel a lélekre való hatás még nem tette meg a kötelességét. A legfontosabb még hátra: — a felkeltett figyelmet meg kell tartani, *érdekessé* kell tenni a reklámot, rövidevé és velőssé, de mégsem túl könnyen érthetővé, miért is valami meggondolkoztatót kell beleadni. Az ókor kereskedője ismeretlen világrészek és hajóutazások veszedelmeiről beszélt a több szabadidővel és nyugodtabb idegekkel rendelkező közönségének. A ma szónoka, fényrekláma vagy hirdetése is éppily görcsösen igyekszik milliófejű hidróját kiszolgálni: képekkel tarkít, ígér, fogadkozik, csak hogy meghallgattassék vagy végig olvassák.

3.

De a figyelem még nem reklám, nem cselekvés. Amit megfigyelünk, elfelejthetjük, ha elolvastuk, tullanapozunk az ujságban. És itt jön a lélekre való hatás legsajátságosabb része. A figyelem éppen csak a kopogtatás volt, amire félig meddig kinyílt a felvevőkészülék kapuja. A tényleges ostrom csak ezután kezdődik. Az előbbi formai hatások figyelembevételével a kinyitott kapu ellen a reklám a legmélyebb, legelrejtettebb, bujkálóbb ösztönökre, vágyakra, akaratokra kíván hatni, elfelejtett vagy féken tartott gondolatokat hoz felszínre, érzelmi beállitottságokat kell, hogy megmozgasson, hogy a felkeltett érdeklődésből valami más is legyen: — *vágy*, elhatározás a hirdetett tárgy megvételére. Itt vajjon megállna, csődöt mondana a reklám-tudomány?

Nem, nem áll meg. Sőt. Igen általános lélektani megfigyeléseket, szélesebb érvényű lélektani igazságokat vet felszínre és igyekszik alkalmazni. Az emberben elrejtett ösztönök élnek, vágyak, gondolatok, amiket magának is ritkán mer bevallani. Nos, a reklámtudomány is hirdeti ezt! Minél mélyebbre hat a reklám az ember ösztönvilágában, minél elrejtettebb vágyakozást indít meg, annál nagyobb a reklám hatékonysága. És melyek az emberben lévő elrejtett vágyakozások, amiket felébreszteni egyaránt nagyszerű eszköznek bizonyult a kereskedelmi és politikai lélekhódító harcban? Mindenekelőtt: a gazdagodási vágy, a hatalmi ösztön, a nemi sikerekre való áhítozás, az egészségre való törekvés, hírnév, előkelőség. Egy szóval talán így mondhatnók: a siker. Ma már alig akad reklám-iroda, amely ne számolna ezzel a ténnyel. „Tetszeni fog a nőknek!“ „Egészséges lesz!“ „Nyitva áll ön előtt a meggazdagodás útja“. „Kitűnik a társaságban tudományával!“ — és ehhez hasonlókkal kecsegtetnek a gyártmányok. A „jó“ és „olcsó“ ma már a reklámszavak muzeumába való fogalmak. A reklám ma már többet ígér: — sikert, szépséget, gazdagságot. Gondoljunk csak a politikai propaganda jelszavaira! Hol vannak azok is ma már a szép és nyugodt életre célzó jámbor emberi álmoktól?

Ez a lélekhódítás-tudományának egyszerű vázlata. Mindennapi életünk minden terén egyre jobban érezni naponta alkalmazott tanításait.

Még szerencse, hogy van mentség is ellene.

Az önálló, tiszta értelem.

N I N C S E N E G Y É B

Irta: GRÉDA JÓZSEF

*Nincsen egyéb, minden lebeg, kívül, belül, fenn és lenn,
csak ott lesz mardosón kemény a lány emlékezésben.
Csak emlék langy tüzén hevül oly izzóra a bánat:
bánod, kit öleltél, a lányt s kit oly ritkán, anyádat.*

*A hang lebeg, a szó hebeg, de az iz s a hő az itt van!
Ne túrd az emlék ecetét édes hullámaikban!
Vigyázz, föléget, mint a láng vagy mint a szű megöröl:
Fogd s míg lehet, dobd bátran el! — S majd holnap kezd elölről.*

H Á R O M I N G

Írta: TOLNAI ISTVAN

A pince hosszú és magas. Messze vége egész elfolyón látszik. Lomha nyomasztó légkörével olyan, mint egy döglött cethal. Elnehezül benne minden. Még a gonosz szellemek is félig hunyt szemmel és lusta méregfogakkal fertőzik a boltozatos infernót, mert itt az ármány is lesántul. A menyezetről egy szál pucér dróton lógnak a körték a szortirozó asszonyok feje fölé s kezükből a rongyok felhőzve, köhöggetve keresik meg egymást hasonló nagyságban, hogy aztán gépek izzadságát itassák fel velük, miután az emberi testről lepusztultak. Nadrágok, rojtos ingek, félabroszok, felsorolhatatlan műfajok, a fehérenemű birodalom exkurtizánjai, hajdan harsány helyek takarói, örömszemlélők és nyomorúságok krónikásai most készülnek új pályára, fertőtlenített kivitelben, kgrammonként kilencventől kettő tizig, mint az árjegyzék mondja, ha még érvényes. A leghátsó ablak fölött szabadon elővezetve egy kéve orozva betört napsugár, párhuzamosaival, feltárja a gomolygó port, sápadt üdvözlét hoz kintről, az egészség világából, amelynek szent forrásait visszavetik a pince gátjai. Elöl iroda. Innét a főnöknő napjában kétszer biztonságos ütemben végigmegy. Ősz, nyulánk, előkelőarcu, csendben rendelkezik, mint valami permanens temetésrendező. Alázatkoros fogadja: Kezét csókolom. A főnöknő nem felel. Nem gögből, csak szokásból és a magyarázat szolgálatában. Minden mozdulása öntudatlanul domborítja ki a köztük levő viszonyt. Nincs harag, megvetés, csak éppen rend. Egy darabja ez az örök rendnek. A mozgás álomszerű, súlytalan. Beszéd nincs. Nem tilos, de nincs. Lassan, idővel kialakult a néma tempó, mert a beszéd ebben a levegőben külön munka.

Az asszonyok, mind valami Jánosné vagy Andrásné, negyven év körüliek és redőikből kimult a tiltakozás emléke is. Mind évek óta dolgozik ezen a helyen, ingatag zsámolyokon, a kifogyhatatlan rongyhalomok előtt. Szizifusz nyála csorogna, ha látná. Fejükben futnak, buknak, foszolnak gondok, gondolatok, de egy mindig akadó keresgélés megszakítja az induló gyászkontrást. Nem erőlködnek, hogy végiggondolják. Jobb. És így tűnik, simul ki százezer pasztikája ennek a biztosító gyógyszernek, hogy legyen belőle kocsonyás butaság és minden csira hulljon, bomoljon, mint a rongy, a kenyéradó gyűrött rongy.

Ebben az évek, tíz évek cenzurázta új párkavilágban a nagy szenzációk behatolásának is új, külön egysége van. A csoport hosszan és maga szándéka ellenére veszi észre a nevezetes eseményt, nem akar felébredni, akár az alvó, aki inkább megálmodja az ébresztő zajt, semmint eszméljen az élő életre.

De az esemény! Sesztákné leállt. Mire ez a tény mind a hét asszonyba behatol, már Sesztákné egy fél órája áll. Térdén kiterítve három kisebbméretű, lila, fehér és kék vászondarab. Hajdan épp úgy lehetett abrosz, mint ing. Miért oly csodálatos ez és kivált Sesztákné előtt, aki tán a legrégebbi motozó halott itt lent, Isten nyugosztalja, amelynyiben van vagy volt mit valaha.

Ej de hát volt! Születésünkkor mindannyian sirtünk s ha több jel nincs is rá, azóta, de ez magában bőven elég jel arra, hogy az ember

bölcs és a természetrajzkönyv nem hazudik. Aztán egyszerre mozgás támad és a diagnózis egyöntetű: Sesztákné megbolondult. Holott csak annyi az egész, hogy a három rongydarabot eldugja, le mélyen, egyet egész a hasáig, egyet a mellére, egyet pedig az arcához szorít és térdre könyökölve mereng. Hát a nevezetesebb momentumok ebben ezek:

Természetesen az ő ura is ivott, nem ez az említésre méltó. Hanem amiért Sesztákné belátta, hogy az urának innia kell. Belátta abból, ahogyan csinálta, egy pillanat alatt egy egész életre. Oly mély, szinte vallásos ritussal kezdődött, ahogy nézte, ahogy fölé hajolt, torkán lehozta hunyt szemmel, ahogy belefürdött egész testsúlyával a csepp pohárba és úgy emelte fel fölüle fejét halálos üdületben, mint aki most már tudja miért él és immár mindent megért.

A gyerekek első megmozdulásától kezdve átkot evett. Keserű moslékokat epéjéből s a duzzadt hasát úgy nézték, akár a mérgezgázbalont. Mindenki. Hemzsegett a bábaasszonycimektől. Még a főnöknő is hajlandónak mutatkozott segíteni rajta. Egy teremtett lélek nem adott bátorságot, mindenünnen csak úgy záporozott a haláltanács. Mindenki segíteni akart, mert hát halálról volt szó.

Sesztákné nem volt tul vallásos, mégis elment a tisztelendőhöz, hogy vágyaihoz támaszt kapjon. A tisztelendőnél meghallotta, hogy ez Isten akarata. Sesztákné bólintott. Tudta előre, mégis hallani akarta. De a tisztelendő beszélt aztán, s mikor odaért, hogy az fogja ruházni, aki a mezők liliomát és rávágta: Az! Az! Majd beült a templom kápolnájába s bámulta tanácsért a fájdalmas Szűzanyát, a csemetével a karján. A Szűzanya mosolygott. Sesztákné keresztet vetett. A régi mozdulat és homály elmúlt, édességes ködfoltokat zsiabasztott agyára. Álmatag feledés süllyesztette el a tisztelendőt s egyedül maradtak ketten, ő és az anya. A kápolna kicsi volt s mintha mégjobban összehúzódott volna, amint a zsiBADÁS fokozódott. Ő is mosolyogni kezdett. A Szűzanya keze a gyermek Jézus mellére simult s ő úgy érezte, hogy az ő kezük most egy és ugyanaz. A mécs pirosan pislogott, mint a kisirt szem és Sesztákné kipergetett egy ritka könnyláncot, amelynek kezdete kétezer év redőibe hullt végtelen körforgásban az anyától hozzá és vissza. Aztán térdet hajtott és bólintott.

Mikor a szülés már közeledett, egy különleges fitymáló hálóborult fölé, amelynek nem volt se eleje, se vége. Ennek állomásai néha csodálkozó pillantásokból állottak csupán, amelyek sehogyan sem tudták megérteni az ilyen foku rövidlátást. Olykor a nemzetközi életellenes szövetség prémekebeburkolt asszonyai, szinte a szemükön köptek ki ezen felelőtlen könnyelműségen, míg az asszonyok az üzemben csak elfolyón bámulták, amely hajdan élőkörükben sajnálathoz hasonlított. A főnöknő napi két sétája is egy perccel tovább tartott, kalkulativ arca komor élénkséggel észleletet árult el, nyomban leolvashatták róla, hogy ez a tény nem szolgálhat még időleges emelés alapjául sem. S aztán ráadásul ott voltak ők ketten: Seszták és a pohár úgy összeforrva, mint ahogyan ő és a gyerek. Így született meg.

A gyermek szép szőke és egészen fehér volt mindjárt születésekor. Kis lány. Mária névre keresztelték. Sesztákné a ceremónia után beosont a kis kápolnába, kitakarta a csecsemőt és felnyujtotta a Szűznek.

A szent Szüz mosolygott.

Az üzemben a kis jószágot egy rongyhalomra fektette és táplálta. A csecsemő miákolt, nem is keveset s a főnöknő kényelmetlenül korzózott a koncerttől. De nem szólt csak hat hónap után, miután elválasztották. Akkor sem parancs formájában, csak így: Most talán már a gyermeket valakinél hagyhatná.

A gondozáson felül volt még egy feladata. Elhajtani a rontások szunyogmiriádjait, amelyek nyüzsögvé tornyosultak a gyermek feje fölé és ostromolták pórusait, hogy lassan észrevétlen elmérgezzék a földről. Ez a szünni nem akaró tehernyilvánítás, ami szomszéd, főnöknő, Seszták és a pohár frigyzavarása nyomán másodpercenként új életet szivott, szakadozottá tették omló szeretetét, amellyel pedig, voltak órák, hogy úgy betakaródzott, mintha valami langyos tejfolyó vinné a végtelemben. Az acsarkodó gyerekhad az udvaron, a jutalomhiánytól levékonyodott szomszédápolás, bűnoltó tekintetek, közöny, szeretetlenség, mert amikor Sesztákné megjött, a gyermek már aludt. S lassan, ahogy ereje fogyott és lefeküdni vágyott, minden szabad percben már csak és csakis teher volt, immár neki is. Az üzemben elfolyón keresztül ment rajta a gondolat, hogy lassan ez a sok észrevétlen ármány elfordítja majd a gyerek fejét az egész földről, ahol minden világrajövetel csak bűn és semmi más. Hogy lassan beleeszi magát a keserüségek lemoshatatlanul, akár csak a hulló, szálló por az ő bőrébe, és nem fog szeretni senkit, semmit, őt se. Ilyenkor este megsimogatta alvó fejét ájtatosan, gyógyítón, de aztán elhagyta, mert a tenyerének elfogyott az ize. És elfogyott lassan minden a gyerek körül végkép, ő maga is.

Két és fél éves volt azon az estén. Minden tárgy emléke úgy nyomódott agyába, mint az ércmatrica. A gyerek a sarokban összekucorodva fájlalta hasát, a szoba sarkában a batyuba kötött mosnivaló s az asztalnál ők ketten: Seszták és a pohár. Csend. A gyermek ránézett. Távozó ígéret ült homlokán. Sesztákné levetkőztette és az ágya mellé ült. A száját figyelte, amely halkán, éretten mozgott. Mintha kritizált volna. Apró pillás szemében mély fáradtság szunnyadt s a kis átlát-szóság sóhajos és bölcs volt. Sesztákné föléhajolt és suttogott. Ezt: Ne indulj szívesen. Ekkor valami nyikorgott. A szekrény, amelyet Seszták kinyitott. Benyult a szekrénybe és három kis inget vett ki, összehajtott, becsomagolta és indulni akart. Sesztákné rámeredt: Te spekulálsz!

A kislány ajka még egyszer megmozgott s mint aki demonstrálni akarja mennyire igaza van, a következő pillanatban halott volt.

Midőn a temetésről visszajött a szobát mesterségesen felforgatta. Az asztalt négy lábával égne, a székeket támlával lapjára. Így utazik szegény ember idegen vidékre. Estefelé rendbehozta a lakást Sesztáknak. Majd megvárta, míg minden a maga rendes ütemébe belejön, letelepszik az asztal mellé a gyógyító elixirrel s aztán magukra hagyta a szerelmeseket, amint illik, hogy ott a petróleumfény alatt egymásrataláljanak, ő és a pohár.

Kint fujt a szél és ez jó volt. Sesztákné felkapaszkodott a lépcsőn a kápolnában, az irgalmas Szüzanya szobrához. Megbeszélni valója volt vele. A Szüzanya mosolygott. Sesztákné kifordult és végigjárta a templom összes benyilóit. Nem! Vissza, mégis ez volt! Lassan, nehe-

zen ismert rá. Ugy indult ide, azt várta, hogy a Szűzanya karjáról levált légyen a csecsemő. De ott volt! S nekik nem volt többé közük egymáshoz. Csendesen, a megcsalt ember döbbenetével kifordult. Hó hullott. Apró fehér buckák itt-ott meg amott, mintha a futó fehér lélek látomása imbolygott volna fel. Talán ott fenn, hosszú fehér inget adnak majd rá, megfésülik és mindenki megsimogatja, aki csak vele találkozik. Talán ott majd szeretik.

Kóborolt. A szél megcsavarta a havat csigavonalban és cserzett, csapdosott, amit ért. De ez jól volt. Egy lélek nem járt az uccán kívül. Megállt és kibontotta mellét, a tüzet oltani. Isten! Isten! Seszták, pohár, por, rongy, templom, halott! Ó, hogy a jég, a fagy, a tűz pusztítsa el ezt a tökbuta szennyes földet, Sesztákot, a poharát és minden anyát, banyát, szűzanyát! A fáradhatatlan rontó szemük pillantását, a szamar szapora lábukközét, a méltóságteljes ringó főnökribancot! Mert mind, mind, mind, együtt, szövetkezve ölték meg őt!

Erre gondolt.

A főnöknő a gyanus csendre, majd a mozgásra megjelenik: — No, mi van Sesztákné?

Sesztákné felemelkedik: — Elmegyek.

— Azt megteheti, de a rongyot azt hagyja itt.

— Három inget viszek el.

— Megzavarodott?

— Nem.

— Az üzemből kivinni semmit nem lehet.

— Ez az enyém.

— Nem azon a három rongyon mulik Sesztákné, nehogy azt gondolja, de a fegyelmet megbontani nem engedem.

— Ez a három ing az enyém.

Sesztákné indul. A főnöknő bizonytalan mozdulatai tanácstalanságra vallanak. Sesztákné már a feljáromnál áll, amikor megfordul, miközben az ingeket meglobogtatja: — Ez az enyém. Mert ez a három ing, az én gyermekemé volt.

FALUDY GYÖRGY VERSEIBOL

SZICILIAI LÁTOMÁS

*Mit vallhatok neked ma, gyenge lélek
a fürdőről, melyet nevezni félek?
Viola még a bánat fátyla rajtam,
s lüktet az ajkam.*

*A parton, hol pirult a szirt az esttel,
egy pásztor állt, mezitlen, ifjú testtel,
mely oly keményen domborult az égen,
mint az aranyérem.*

*Hátán s csipője két konok karéján
megtört a nap, mint lány datolya héjján,*

s boldognak tánt, a szikla karcsú mellén,
mint üde hellén.

Kontúrja szép, oly szörnyű, szörnyű szép volt,
hogy glóriának rásimult az égbolt,
és oldalán, mint kigyó siklott válla
bronz vonalára.

Dacos farán is feltűnt néha-néha
a gög s a gúny egy illanó árnyéka,
minőt madár, ha messze-messze röppen,
rajzol a ködben.

Igy állt, lábát merev vonalba törve,
hogy nem mozdult, csupán gyöngyfényű körme,
mint felbukó s hullámban elhanyagló
tengeri kagyló.

Mindnyájunkat kivert a vak verejték,
s úgy néztük őt, mint szentet elveszett nép,
s karunk, amely a látomás után nyúlt,
elhalaványult.

Mert megsejtettük most a holtak titkát,
mit régről tudtak e mezők s e sziklák,
s mely itt kísért azóta örököszen
és görögössen.

És mint kit búne zord erői vonnak
bolyongni hev partján az Acheronnak,
hol bujtó láza terhétől gyötörten
jár tunya körben:

így tévelyegtünk tikkatag mögötte,
ki búsz szemünket, mint a lánc kötötte,
s egymás elől, miala megrogyott a térdünk,
lopva kitértünk.

De ő csak állt, bennünket meg se látva,
s az öblöt lesve, hol egy ősi bárka
az est skárlát borával megrakottan
szállt a habokban.

S a tenger is, mint sárga üvegrózsza,
kinyúlt és megfestette búcsuzóra
mézszínű haján a fürtök göndör élet
s vállai szélét.

S így hullt az éj reá, ki sok-sok őznek
nyomán maradt fűs mosolyú hősnek:
jelkép, melytől az ezredek remegnek,
gögs eretnek.

(Taormina, 1937 július)

EGY BOLTIVES SZOBARÓL ÁLMODOM...

Egy boltives szobáról álmodom,
 hol száz szilánkból lennék büszke egység
 és lépteimtől zengene a padlat.
 Köröttem kristályfényű, langymeleg lég,
 avítt ereklyék és oltáros ablak.
 Konok magányom néma lenne s ódon,
 tömény falak közt, hol szomszéd se szól át,
 búját zokogva és a tornyos órát
 velenős mór verné a kis komódon.
 Ajtómon torlasz lenne, cifrazárú,
 s a függönynél, hol gyenge szél szivárog,
 végignéznék, mint száműzött királyok,
 a vásáron, hol megrohadt az árú.
 Vén nénék álma közt az éjszakában
 élnék így, almák hűsítő szagában,
 s leanderem virulna, hosszúszerű.
 Szelíd sört innék, melyen könnyű hab forr,
 olvasgatnék, pipázva meg-megállnék,
 s a bolton járó sok tótágas árnyék
 futó során merengnék alkonyatkor:

jól tudva már, hogy minden egyremegy.

(Páris, 1939 augusztus)

A GYERMEKVÉDELEM KÉRDÉSE

Irta: HEVES RENÉE

A gyermekvédelem a modern idők kérdése. Az egyre fokozódó városiasodás, a feudális mezőgazdasági és kisipari társadalomból kifejlődő gyáripar felbomlasztotta a régi otthonokat, meglazította a családi, rokoni kötelékeket és előtérbe dobta a társadalom munkára még fejletlen rétegének, a gyermeknek a problémáját. Jóllehet a hűbéri rendszerben a gyermek sorsa már születésekor eldőlt s alig lehetett reménye a változásra, ha jobbágy- vagy polgár-családban látta meg a napvilágot, mégis jórészt állandósított volt ellátottsága s későbbi bekapcsolódása a termelő keretbe. A jobbágygyermek szülői irányítás mellett tört be a robotba. A fiú az állatok őrzésénél, a leány a kisebbek dajkálásánál, főzésnél, stb. kezdte a jobbágyélet tanfolyamát s már egész fiatalon részese az egész családot igénybevevő és holtig tartó munkafolyamatnak. Hasonló volt a gyermek helyzete és neveltetése a feudalizmus másik dolgozó osztályában, a polgárságban. Itt az otthon kereteiben zajlott le a család megélhetését biztosító termelőmunka, a gyermekek első életéveik után, mintegy beleszoktak későbbi mesterségükbe s ha némelyik gyermek nem az apa foglalkozását folytatta, mint tanuló egy másik mester otthonába il-

leszkedett be s ott nyerte termelői kiképzését. Az árvák közül az elárvult jobbágygyermek a földesuri birtokhoz tartozott s ha egyébért nem, azért menekült meg az elhagyatottságtól és teljes pusztulástól, mert a maga tulajdonát a földesur megőrizte. A céhekben viszont, a zárt közösségek összeházasodó irányzata következtében bonyolult rokonsági kapcsolatok keletkeztek s ez a rokonság gondoskodott a céhtagok árváiról. Ha itt-ott mégis akadt sehovasem tartozó árva, az valamelyik kolostorban talált otthonra. A barátok, apácák között mindig nőtt fel egy-egy árva, aki később maga is tagja lett a rendnek vagy világi mesterségre nevelték. Így a hűbéri és egyszerű árutermelő társadalom kötött rendjében megtalálta úgy, ahogy helyét a gyermek is és tovább haladt megszabott keskeny életösvényén. Csak a tőkés termelés mindent magával ragadó, évszázados életformákat felbontó folyamatában alakult bizonytalanná a sorsa. Ekkor válik kérdésessé a dolgozók gyermekeinek testi-lelki védelme, neveltetése.

A gyáripari termelés az otthon és munkahely szétválasztásával megszüntette a gyermek otthoni kiképzésének lehetőségét, a nő bekapcsolódása viszont a házon kívüli termelőmunkába kérdésessé tette a gyermek testi ellátottságát és egészséges lelki fejlődését. S tényleg: a gyermek elhagyatottsága már a tőkés termelés elején olyan nagyarányú, hogy igen nagy mértékben elszaporodott a gyermekbűnözés. A felügyelet és irányítás nélkül felszaporuló gyermekek felnőtt korukban sem tudtak beilleszkedni a termelésbe, miért is Angliában, ahol a tőkésrendi termelés lendülete először kapta el az alsóbb néprétegeket, a kötelező népoktatás bevezetésével próbálták a csavargókká züllő tömeg kártevését leküzdeni. Kétségtelenül: az elemi oktatás szellemileg alkalmasabbá tette őket a munkára, az erkölcsi befolyás pedig a társadalmi törvények tiszteletére tanította az ifjúságot. A szigetországból az európai majd amerikai szárazföldre terjedt át a tőkés termelés s megjelenésével mindenütt napirendre került a gyermekvédelem. Egyre több tudományos és irodalmi mű foglalkozik vele. A neveléstudomány természetszerűleg fordul kísérleti anyagra, a gyermek felé s a kor mindinkább a nevelésben látja a társadalom megjavításának eszközét. A nagy irodalmi szalonok szűkkörű nevelésfilozófiája után a társadalombölcselek is központi kérdéssé avaták a nevelést. A haladó elmék hosszú évtizedeken át esküdtek J. J. Rousseau Émilejére. Gyakorlatibb formában jelentkezik azonban a gyermek, különösen a szegény, elhagyatott gyermek problémája *Pestalozzinál*, a szociális pedagógia megalapítójánál. Ő fogalmazta meg először a szegény gyermekek jogát a nevelésre s az árvaintézetében összegyűjtött elhagyatott gyermekeknek nemcsak tanítója és nevelője, de apja is volt. Rousseautól bármily hosszú láncolat vezet a modern lélektani kutatások eredményein alapuló nevelésig, mindenhol nyomom követhetjük a társadalom ráeszmélését a gyermek problémájára.

Ám nemcsak a pedagógia törődik vele. Mind általánosabb a felismerés, hogy a tőkés termelés legkiszolgáltatottabb rétege a gyermek, különösen a munkásgyermek. A nagy polgári utópistáktól kezdve a tudományos szociálizmus klasszikusainak műveiig, mind elemzik a gyermek helyzetét s keresik a megoldást. Hasonlóképp: művészi formában is mind sűrűbben találkozunk a védtelen gyermek figurájával.

Az irodalomban *Dickens* szívhezszóló regényei ébresztgetik a XIX.

század lelkiismeretét. Az elhagyott gyermek megrázó sorsát a Twist Olivér példázza. Hugó Victor Nevető ember-e a gyermekkalmárok tüzeit leplezi le. Igen nagy lelkiismereti ügye a mult század íróinak a törvénytelen gyermek. (Fr. Coppée: Bűnös). De megváltozik az ifjusági regények világa is. Már nemcsak hősi kalandok telítik. (Mark Twain: Koldus és királyfi, De Amicis: Szív). A társadalom mindezen irodalmi műveken megghatódott s lassanként belátta, hogy a jövő nemzedékének mennyi számonkérni és követelni valója van az elődöktől. Már-már a kor büszkén a gyermek századának nevezte magát. Tényleg: a régebbi időktől eltérően feltűnő a gyermekkultusz. Am korántsem olyan méretű, hogy joggal is megillettezné ez a cím.

A gyermekvédelem formái

A gyermekvédelem ma három: egészségügyi, jogi és gazdasági-szociális irányban dolgozik. Az egészségügyi gondozás szorosan összefügg a nővédelemmel. A higiénikus szülés biztosítása, megfelelő számú orvos és hába kérdése, a szülőotthonok létesítése, stb. úgy a gyermek, mint az anya védelmét célozza. A fertőző gyermekbetegségek elleni védőoltások kötelezővé tétele, az iskolai orvosi vizsgálat bevezetése, iskolai tejkiosztások, stb. megszervezése hasonlóképpen idetartozik.

A gyermekvédelem jogi keretét a törvénytelen gyermekek helyzetének rendezése, a gyámság kérdése, kiskorú bíróság létesítése, az elhagyott kiskorúak állampolgársági ügyeinek stb. rendezése tölti ki.

A különböző csoportok közt különben nehéz az elhatárolás. A rendszerint gazdasági-szociális csoportba sorolt gyermekmunka-korlátozás részben jogi, részben egészségügyi kérdés, de érintkezik az egészségüggyel a bölcsődék, szoptatószobák és napközi otthonok idetartozó követelése is, nem is említve, hogy idetartozik a családi pótlék, az alkohol-ellenes küzdelem, az erkölcsi veszélyben forgó, valamint elhagyott gyermekek istápolásának kérdése. Általában a gyermekvédelem szempontjából a legkevésbé egységes gazdasági-szociális védelem ma is, mint mindig, a legakutabb.

Bölcsődék, óvodák, napközi otthonok

Már elég korán felismerték, hogy egészséges munkásifjuság felneveléséhez nélkülözhetetlen a bölcsődék létesítése. Párizsban 1844-ben alapította *Firmin Marbeau* az első bölcsődét 12 ággyal. Példája csakhamar követésre talált. Így alakult Belgiumban a *Crèche école gardienne* majd Angliában a Marylebone apátságban, Milanóban (1850), Ausztriában (1849), Budapesten (1852) az első napközi csecsemőotthon. Bucarestben 1879-ben alakult a *Szent Katalin Bölcsőde* gyermekmenhellyel és rossz utra tévedt leányok menedékével. A gyermekvédelem ügye különben nálunk az 1919 utáni iparosodás következtében került szélesebb keretek közé. A *Principele Mircea* egyesület (1920) többfajta gyermekvédő intézmény mellett 80 csecsemőgondozót tart fenn. Ötven bölcsődével rendelkezik az 1925-ben létesült *Háziaszonyok Körének Szövetsége* is. Nem találtunk viszont adatokat az erdélyi kisebbségi egyházak és intézmények csecsemőgondozóiról.

A legtöbb országban törvény intézkedik bölcsődék és szoptatószo-

bák felállításáról. Romániában egy 1928. évi törvény kötelezi az 50 nőnél többet foglalkoztató vállalatokat szoptatószobák tartására. Természetesen más a helyzet a kisebb vállalatoknál dolgozó, vagy házi munkára bejáró, stb. szoptató asszonyok körében. Ezek sokszor a legalapvetőbb egészségügyi gondozásban sem részesíthetik gyermekeiket. Kénytelenek teljesen vagy részlegesen mesterséges táplálkozásra fogni a csecsemőket, holott a tehéntejen nevelt gyermekek halálozási aránya 50-60 százalék.

A bölcsődék egészségügyi és erkölcsi előnye ellenére nemcsak nálunk, de a fejlettebb nyugati államokban sincs elegendő napközi csecsemőotthon. Mme Letellier írja (*Compte rendu d'après les rapports des inspecteurs et Inspectrices de Travail*), hogy Franciaországban 1927-ben 147 szoptatószobában összesen 2907 bölcső volt, bár a munkaügyi felügyelőség ugyanakkor több, mint egy millió női alkalmazottat tartott nyilván. Ha az évi szülések számát ezek körében csak 60 ezerre tesszük, akkor is csak a szükséglet 5 százalékát teszik a meglévő bölcsők. A helyzet Angliában sem jobb, jölehet itt a bölcsődék intézménye helyett szokásosabb a dolgozó nő félévi szabadságolása szülés után, amikor szoptatási segélyben részesül és beteglátogató nővérek utasítása szerint gondozza gyermekét.

Az óvodát, illetve az óvodás és iskolás gyermekek napközi otthonát a társadalmi fejlődés során szintén magánkezdeményezés vezette be. Hollandiában már 1770-ben volt egy u. n. *játszóiskola* kicsinyek számára. Pestalozzi 1780-ban kiadott *Lienhardt és Gertrud* című könyvében propagálja a napközi otthonok gondolatát, de még a könyv megjelenése előtt (1779-ben) alakul meg az első napközi otthon, a franciaországi Waldbach falucskában. Johann Friedrich Oberlin és Luise Scheppler létesítették és irányították ezt az intézményt. Nyomukban a többi országokban is sorra alakulnak a gyermekvédő intézmények. Érdekes intézetet állítottak fel 1802-ben a németországi Dethmoldban. A nyári hónapokban, míg a falubeli nők a földműves munkával voltak elfoglalva, gyermekeiket (négy éves korig gondozta ez az intézet).

A napközi otthonok Angliában terjedtek a leggyorsabban. Owen Robert New-Lamarck-i gyárában több más, figyelemreméltó társadalmi kísérletezése mellett, már 1800-ban napközi otthonra leltek a munkás-gyermekek. Franciaország, Svájc, Hollandia, Dánia és Spanyolország egymásután állítják fel a hasonló intézményeket. Érdekes változat a svédországi gyermekek napközi otthona. Ezek u. i. munkafoglalkoztatók is egyben, a gyermekek szabadidejükben valamilyen ipart sajátítanak el. Az otthonban töltött évek után minden fiú és leány két iparhoz tartozik érteni. Az első ilyen *Arbetstugor*-t Anna *Hierta-Retzius* alapította Stockholmban 1887-ben. Más típust létesített a cári Oroszország és mást Svájc. Az ausztriai iskolás gyermekek napközi otthonát viszont katonailag szervezték. Bécsben 1930-ban létesül az első kiseddóvó, a katolikus egyház élénk ellenzése mellett. Jellemző azonban az Egyház gyors alkalmazkodóképességére, hogy később maga vette kézbe a kiseddóvók irányítását. Az európai államok közül 1910-ig Hollandiában létesült a legtöbb kiseddóvó, Amsterdamban a zsidó hitközség 1200 gyermek részére tartott fenn kiseddóvót.

Magyarországon a Pestalozzi-tanítvány *Brunswick* Therése grófnő

alapította Budán 1828-ban az első kisdédóvot *Angyalkert* néven. Odaadó munkássága egymásután több óvodát hív létre, majd szorgalmazására 1836-ban országos jellegű egyesület alakul kisdédóvók létesítése és irányítása céljából. (Jellemző a korabeli társadalmi felfogásra, hogy a női kezdeményezés és közreműködés ellenére az egyesület elnökségébe és választmányába *nem* veszik be a nőket s csak, mint „tiszteleti tagokat“ hívják meg egyes fontos gyűlésre.) A Budapesten 1899-ben tartott Nemzetközi Gyermekvédő Kongresszus beszámolója szerint Magyarországon egyidejűleg 3000 kisdédóvó működött s közöttük a zsidó intézetek voltak a legmintaszerűbbek. A kisdédóvók fele egyszerű óvoda, másik fele napközi otthonnal volt kiegészítve.

A kisdédóvók kezdetben nem voltak azonosak a mai óvodákkal. Inkább megfeleltek a napközi otthon típusának. Am az óvodai gyermekfoglalkoztatás fejlődésével s különösen a Fröbel-rendszer elterjedésével megváltozott az óvoda jótékonyági jellege. Nevelőintézmény lett s nem csak a szegény munkásgyermeket óvta, hanem előkészítette a polgárság gyermekeit az iskolára is. Egyre több játszóiskola típusu óvoda nyílik így. Maga az állam, illetve a városok létesítenek ilyeneket s mind kevesebb az eredeti célzatu kisdédóvó: a munkásgyermek napközi otthona. Dr. Gh. Banu volt egészségügyi miniszter 1939-ban Athénben, az első balkáni gyermekvédelmi kongresszuson tartott beszámolójában kevesli a romániai kisdédóvók számát. Romániában a *Principele Mircea* egyesületen kívül az egyházak és felekezeti nőegyesületek tartanak fenn napközi otthonnal kibővített kisdédóvókat.

Iskolakötelezettség és munkakorhatár

A Népszövetség kereteiben működő, nemzetközi gyermekvédelmi intézmények szövetsége, a *Comité de la protection de l'enfance* 1926. évi tanácsulése határozatilag mondotta ki az iskolakötelezettség és munkakorhatár összehangolásának szükségét. Hiába tilos u. i. több országban tizenéves korig a gyermekmunka, ha az iskolakötelezettség tizenhárom éves korban megszűnik. Ez a hézag ad alkalmat a fejletlen gyermekek dolgoztatására. A lengyel kiküldött azonban kimutatta, hogy még az iskolai és szociális törvények közötti ellentmondás kiküszöbölése sem jelenti a gyermekmunka eltűnését. Érvelésében megemlítette, mint jórészt mezőgazdasági állam kiküldöttje, a fagyos hajnalokon krumpliszedő gyermekeket, akik meggémberedve és kimerülve kerülnek munka után az iskolába. Hasonlóképp nyáron a szünidő nem felfrissülést és testi gyarapodást jelent számukra, hanem megerőltető mezei munkát. A bizottság ugyanakkor tudomásul vette, hogy míg Nagybritanniában törvény tiltja az iskola évek előtti gyermekmunkát, ugyanakkor a gyarmatokon a benschülött gyermekek dolgoztatása általános. 1938 végéig különben 28 állam hagyta jóvá a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal ipari korhatárra vonatkozó, 1919-ben Washingtonban kötött megállapodását. Ezek számára számos megállapodás szabályozza a gyermekmunka korhatárát a kereskedelemben és mezőgazdaságban, valamint a tengerészetben. Legtöbb államban ez a korhatár 14 év. (Indiára külön paragrafust készítettek). A gépkocsivezető korhatára viszont 18 év. (A Nemzetközi Munkaügyi Hivatal lapja, az *Informations Sociales* (1939 november) szerint a háborút

viselő államok közül Németország 16 éves korra szállította le a gépko-sivezetői és mezőgazdasági munka korhatárát.)

A „családi pótlék” rendszere

A családi pótlék rendszere Franciaországban és Belgiumban terjedt el a leggyorsabban. Franciaországban azonban nemcsak a gyermekvédelem, hanem a születésszaporodás leghatékonyabb eszközének tekintik. Így míg Franciaországban 1919-ben csak 11 ilyen pénztár működött s a családi pótlék fejében négymillió frankot fizettek ki, addig 1929-ben már másfél milliárdra emelkedett ez az összeg. Belgiumban az 1928. évi ápr. 14-i törvény teszi kötelezővé állami szállítók és állami munkahivatalok részére alkalmazottaik családi pótlékkal való ellátását. Ugyanez a törvény a családi pótlék rendszerének minden válllatra való kiterjesztését célozza. Egy németországi jelentés szerint az 1927. évi törvény 20 márka havi családi pótlékot ír elő minden gyermek után. Angliában ezideig még nem szervezték meg a családi pótlék-rendszert.

A gyermek-züllés elleni védekezés

Máig több, mint 150 év telt el az első gyakorlati gyermekvédő intézmények létesítésétől, ezért azonban a gyermeknyomor, a gyermekmunka még nem tűnt el a világból, de nem szűnt meg a gyermek erkölcsi züllésének veszélye sem. Érthető, ha a szociális gyermekvédelem ezen a téren is kísérletezik.

A *Comité de la protection de l'enfance* 1929. évi ülésén Mlle L. Chaptal, Franciaország kiküldöttje a környezetük révén erkölcsi és társadalmi veszélybe került gyermekek kérdéséről tartott beszámolójában elmondja, hogy az ez irányu, Kanadába, Franciaországba, Olaszországba, Angliába és az Egyesült Államokba küldött kérdőívek pontjai részint a meglévő törvények, részint pedig az adott társadalmi szervezetek után érdeklődtek. Chaptal kisasszony, miután e kérdés tanulmányozására meglátogatta az Egyesült Államokat, Dániát, Német- és Olaszországot, a következő évi ülésen beszámolt többek közt amerikai tapasztalatairól.

Az Egyesült Államok nagy városaiban élő gyermekek helyzetéről igen nehéz az összefoglaló kép. Megfigyelte viszont az erkölcsi és társadalmi veszélyben forgó gyermekek megmentésére legalkalmasabbnak mutatkozó módszereket. Hozzátette azonban, hogy ugyanezek a módszerek nem válnak be feltétlenül más országokban is. Amerikában három eszköz bizonyult megfelelőnek.

Az első, az Európában is ismert, Amerikában igen elterjedt szabad felügyelet rendszere, amit Európában a felügyelettel megbízott törvényeségi kiküldöttek önkéntes munkaerői, Amerikában pedig egy fizetett, hivatásos testület tagjai gyakorolnak. A másik a látogató tanítónők, akik nem azonosak az iskola egészségügyi alkalmazottaival. A látogató tanítónő szoros kapcsolatot tart fenn az iskolával, ismeri a gyermek tanulási nehézségeit. Szerepe: meglátogatni otthonában a gyermeket és felkutatni a tanulmányi előhaladásában gátló mozzanatokot. Összeműködik a szabad felügyelet kiküldöttjeivel és más szociális munkásokkal, tanácsot ad a gyermek szüleinek. Működésük nagyon érdekes, Mlle Chaptal azon-

ban kételkedik abban, hogy ez a forma más országokban is hasonló jó eredményekkel járna. A harmadik: a női rendőrügynökök rendszere. Némely városban igen kifejlődött intézmény s természetesen megelőző, nem pedig büntető a tevékenysége. Megakadályozza a bűnözésben a gyermekeket, felkutatja és hazavezeti az eltűnt leányokat, ellenőrzi a mulatóhelyeket. Vannak színes rendőrök is, akik ugyanugy, mint fehér kartársnők, mozgási szabadságuk megőrzésére, nem viselnek egyenruhát.

Pár európai országban szerzett tapasztalatairól Chaptal kisasszony a Népszövetség 1931. évi ülésén számolt be. Elmondta többek között, hogy Dániában nincs kiskorú bíróság, 14 éves korig a gyámtanács foglalkozik az ifju bűnözőkkel s az erkölcsi és társadalmi veszélyben forgó gyermekekkel. Tizennégy évnél idősebb, de még ifjukorú bűnözők ügye a felnőttek bíróságának hatáskörébe tartozik s a gyámtanács szoros együttműködésben a bíróságokkal, megelőző akciókkal küzd az ifjukorúak bűnözése ellen. Dániában az elhagyatott, törvénytelen és árva gyermekeket csoportosan olyan öreg kisasszonyoknál helyezik el, akik ugy erkölcsileg, mint anyagilag rendelkeznek a szükséges eszközökkel. Így ezek a gyermekek közvetlenebb kapcsolatba kerülnek az étellel, mint zárt intézetben. Olaszországban egy 1925-ben hozott törvény rendezi a gyermekvédelem kérdését. Az ilyen irányú küzdelem azonban olyan országban, ahol igen népeselek a családok felettébb nehéz. Németországban érdekes intézmény az ifjusági hivatal, s igen széleskörűek a születéscsökkenés elleni intézkedések. A gyakorlati munkát illetőleg egyetlen országban sem talált Chaptal kisasszony olyan jól megszervezett társadalmiszervezeteket, mint itt. Szerinte főleg az ujranvelés, a szabad felügyelet és az abnormális gyermekek segítése terén értek el eredményeket.

Eredmények és feladatok

A nemzetközi gyermekvédelmi bizottság jelentéseit, valamint a gyermekvédelem más adalékait összegezve, megállapíthatjuk, hogy hatékonyabb intézkedések főképp a jogi részben történtek, bár ezek sem lépték túl seholyse a reform jellegét. Az összes országokból pontos adatok vannak a törvénytelen gyermekek helyzete és a házassági korhatár rendezéséről. Széleskörű munka biztosította a gyámság és a kiskorú idegenek állampolgársági kérdését. Említésre méltó módon gondoskodtak a gyermekek részére szánt mozarabok ügyéről s kiterjedt az a munka is, amit a vak gyermekek körében végeztek. Az egészségügy terén egyedül a fertőző gyermekbetegségek elleni védőoltások megszervezésénél találunk a lakosság széles rétegeit felölelő nagyszabású intézkedéseket. Ezzel szemben a mély rétegek gyermekeinek elemi gazdasági-szociális-egészségi gondozottsága alig mutat jobb képet, mint a mult században. A gyáripari termelés s a női munka elterjedése szükségszerűen kipattantotta a napközi gyermekotthonok és bölcsődék létesítésének ötletét, viszont ez a hathatós rendszer nem terjedt el a szükségletek arányában. A gyermekvédelem csak a felületen mozog. Az általános, mélyreható gyermekvédelem még mindig megoldásra vár.

NEM IS OLYAN RETTENETES

Irta: REMENYIK ZSIGMOND

Brunó még hosszú ideig bámult a távozó Durand és társasága után. Anélkül, hogy tudta volna mit csinál, leült a lépcsőre és kezébe temette arcát. Érezte, élete végleg tönkrement, nagy sötétségbe került, a vigasztalás minden reménye nélkül. Csúnyán kijátszották, guny tárgyává tették, félrevezették és becsapták, megcsalták. Egész világ omlott össze benne, tompa döngéssel, akár egy ház, amit lerombolnak vagy felgyújtanak.

A lépcső alján ekkor, az ajtó felől hangos kiabálást hallott. Hirtelen felemelkedett és néhány lépést haladt a földszint felé. Athajolva a korláton, látta, hogy egy fiatal lány igyekszik becsukni maga mögött az ajtót, amelyet egy férfi rángat kívülről erőszakosan. Brunó lesietett a lépcsőn és megismerte a lányt. Ugyanaz volt, akivel este az emeleten találkozott. Futólag ismerte is a lányt, hisz ugyanabban a házban lakott, tudta róla, hogy moziban dolgozik, mint jegyszedő és takarítónő. A férfi, aki az ajtót rángatta kívül, részeg volt nyilvánvalóan. Most, hogy megpillantotta a lány mellett Brunót, bizonytalan mozdulattal zsebébe nyúlt, cigarettát húzott onnan elő és rágyújtott. Majd egész testével az ajtó üvegezett részének dült és bámult, akár a hal, befelé.

— Ne is bántsa, — szólt Brunóhoz a lány és most már megnyugodva a lépcsőn felfelé indult. Néhány lépést tett és megállt. — Nagyon köszönöm, — mondotta még halkán.

Másnap Brunó ki sem mozdult a házból. Még volt benne valami halvány remény, hogy megjelenik Kornélia, egyedül vagy akár Bill bácsival, bűnbánóan és megtérve, komolyan vagy hangos sirással, mindenestre magyarázkodva. Még volt benne valami halvány remény, hogy csengeni fog a telefon, Durand beszél majd a telefonban, mintha mi sem történt volna. Tónit is várta, hisz történnek ezen a világon csodák! Az egész nap azonban esemény nélkül telt el, semmi nem történt és senki sem jelentkezett.

Késő éjszaka Brunó éppen az előszobában foglalatoskodott, szennyest szórta ki a ládából és kötözte egy nagy lepedőbe össze. Az előszoba ajtaja nyitva volt. Lent nyílt és csukódott a kapu, valaki lassu léptekkel közeledett a lépcsőn. A felső emeleten lakó lány jött munkájából, fáradtan és álmosan. Ahogy meglátta Brunót guggolva a láda előtt, megállt és köszönt.

Középtermetű, vékony lány volt, csodálatosan nagy, világos szemekkel és nyílt tekintettel. Egyszerűen öltözködött, Brunó hallomásból tudta, hogy szegény ez a lány, sokat dolgozik, rendes elfoglaltságán kívül, amit ellát a közeli moziban, otthon még mos is és vasal. Azt is tudta, hogy egyedül él, a felső emeleten, olcsó lakásban. Néha látta csak, hogy egy alacsony, kövérkés asszony jár fel hozzája.

— Óh, — mondotta Brunó és felemelkedett, — éppen rendezkedek. Ha nem lenne nagyon fáradt, azt mondanám, jöjjön be, beszélgessen kicsit velem. Nem is tudom a nevét, — mondotta.

— Francis Thomson a nevem, — válaszolta a lány. Bement a szobába és a műteremben a fal mellé állított székre leült. Kissé zavarban volt.

— Főzök egy kávé, — mondotta Brunó és a konyha felé indult, de lassan megállt. — Jöjjön ki velem a konyhába, amíg megfőzöm a kávé, úgy sincsen senki a lakásban, egészen egyedül vagyok, — mondotta.

Franciska letette kabátját a székre és a konyhába ment, megelőzve

Brunót. Mosatlan edények heverték szerteszét, felbontott és félig üres kannák mellett az asztalon és a jég szekrényen. Franciska csak csóválta a fejét, kissé elmosolyodott és nekilátott a mosogatásnak.

— Ez így mégsem maradhat, — mondotta, de hirtelen elhallgatott, ahogy Brunó arcára nézett. Brunó éppen az edénybe töltötte az őrölt kávé-t és vizet eresztett rá. Megszégyenülten sütötte le a fejét.

— Biztosan hallotta, hogy egyedül vagyok, — mondotta Brunó halkan. — Tudom, hogy másról sem beszélnek a környéken, mint arról, ami történt. Elég baj ez nekem, — mondotta, — elég nagy szégyen, nem is beszélve arról, hogy milyen csapás ez az én életemben. Mindenesetre igyekszem majd talpra állani, — mondotta és meggyújtotta a gázt.

Franciska kitakarította a konyhát, elmosta az edényeket és rendbehozta a lakást. Jóval elmúlt éjfél, ahogy elkészült. Közben ettek valamit, megitták a kávé-t és rövid ideig még beszélgettek. Fél kettő lehetett éjfél után, hogy Brunó kinyitotta az ablakokat. Kint az állatkert csendben nyugodott, a fák fölött ragyogtak a csillagok. Franciska felállt, vette kabátját és megfogta Brunó kezét.

— Én nagyon sajnálom magát, — mondotta, — én igazán tudom, mi a szerencsétlenség. Én eddig egész életemben még mindig csak szenvedtem, soha boldog nem voltam, engem is becsaptak, félrevezettek, kihasználtak és szerencsétlenné tettek. Ma már úgy veszem, hogy ilyen sors az enyém és ilyen élet az én életem. Lehet, hogy még boldog is leszek, — mondotta halkan, és egy pillanatra megállt. — Érzem, hogy még boldog is leszek.

Brunó az ablaknál állt és nézte a mélyen sötétlő fát a hold és a csillagok alatt.

— Az én ablakomból jobban látni a csillagokat, — mondotta halkan Franciska és Brunó vállára kezét. — A holdat is, a csillagokat is és valamivel távolabb van ettől a világtól, — mondotta és megfogta Brunó kezét. Majd még hozzá tette: — Nézze meg, hogy lakom én, ha nem is valami fényűzően, de tisztán és rendesen.

Lassan, nehogy felébredjen a ház, lábujjhegyen értek fel a felső emeletre, Franciska szobája elé. Meglehetősen nagy szoba volt, nyitott kiugróval a tető fölött, magasan a házak fölött. Széles kerevet nyújtózodott két ablak között. A szoba közepén kis asztal állt, rajta vázában virággal és színes terítővel a váza alatt. A falakon néhány olajnyomat függött. Egy kanári ugrált az ajtóba akasztott kalitka rácsai között.

— Ha innen látja a világot, nincs a világban semmi hiba, — mondotta Franciska és ő is Brunó mellé állt, ki az erkélyre, a tetők fölé. — Általában, ha az ember a világot messziről szemléli, nincs a világban semmi hiba, — mondotta még és elmosolyodott.

— Most nem a világot nézem, hanem magát, Franciska, — válaszolta Brunó és a lány vállára tette a kezét. — És amit látok, az egészen más világ. Más világ, egészen más világ.

— Hát akkor csak nézzen, nézzen, — mondotta Franciska és boldogan mosolygott, mert érezte, hogy Brunó lágyan végigsimítja kezével arcát és haját.

*

Most, akár egy csalóka tavaszi napon, kiderül az ég Brunó fölött. Lassan közeledik feléje a boldogság, a nyugalom és a szerelem. Lágyan mosolyog Franciska, rendben tartja lakását és minden lépésére vigyáz és örködik. Árvák és elhagyatottak mindaketten és az árvák boldogságáról az ég gondoskodik.

Lassan tisztul az ég Brunó feje fölött. A lakásból lassan kikerül minden, ami még Kornéliára emlékezteti és átadja helyét azoknak a tár-

gyaknak és eszközöknek, melyek Franciskára emlékeztetik. Brunó már mosolyog is és ha munka után lohol, kihuzza magát. Mert lohol munka után, reggeltől estig, tisztességes és rendes munka után, hisz céljai vannak, nagy és hősi céljai. Már dolgozik is, fáradhatatlanul és konokan. Ha elveszíti munkáját, lohol másik után. Mészárszékben dolgozik, dolgozik, mint tejkihordó, falakat fest és betegeket tologat. Arcán fáradtsággal és izzadtan jön haza késő délután, hogy rendbehozza a lakást. Mert Franciska ekkor még a moziban dolgozik, csak késő este jön haza, szintén fáradtan és kimerülten.

Dolgozik Brunó, hogy elhessegesse sötét gondolatait. Mert sötét gondok környékeznek gyakran, nem bizik az életben. Mindig fülébe cseng Durand fenyegetése, most már világosan látja, miféle barát ez a Durand, igazán nincsenek Durandról illúziói. De meg akarja mutatni Durandnak, hogy miféle ember ő. Nem engedi most már olyan könnyen két vállra fektetni magát, ha beléhal, még akkor sem. Gyűjti a pénzt, hogy kifizethesse a kötelezvényeket.

Franciska is dolgozik, otthon is és a moziban is. A moziba néha Brunó is elmegy vagy ha ideje ezt nem engedi, késő éjszaka megvárja Franciskát a mozi előtt. A moziban különös filmeket játszanak, olyanokat, melyeknek alig van valami közük az élethez. Itt is tanul Brunó, különösen sokat tanul bátor hősoktól, erős és elszánt kalandoroktól, mindenre képes csibészektől, még akkor is tanul, ha összecsucsorítja a száját és rosszalóan csóválja a fejét. Vidám zene szól a mozikban, különös fajta vidékiek és idegen szokású emberek táncolnak a vásznon vidám zenére, még énekelnek is. Vad kalandorok lövöldöznek és afrikai filmekben vadállatok bögnék, aeroplánok röpködnek kráterek fölött, elszánt, hős férfiakkal és bájos kíséző hölgyekkel.

— Milyen furcsa ez a világ, — mondja Brunó, amint a moziból hazafelé halad Franciskával, aki belékapaszkodik, mint ahogy filmekben látható. — Azt hiszem, az élet mégis csak szép, különösen, ha valami célunk is vele, — mondja. Majd kis hallgatás után még hozzáteszi. — Olyan boldog vagyok, olyan boldog vagyok, — mondja és megszorítja Franciska kezét.

Franciska is mosolyog és otthon munkához lát.

— Mit szólnál hozzá Franciska, — mondja Brunó, ahogy kis pipáját megtömi és rágyújt. Fent vannak Franciska lakásában, magasan a többi házak fölött. — Mit szólnál hozzá Franciska, ha felmondanád a lakást. Nekem van három szobám, kár fizetni itt ezt a bért.

Franciska elkomolyodik, elgondolkodik.

— Neked van feleséged, Brunó, — mondja halkán és kezébe vesz egy gombot, mert Brunó kabátjáról leszakadt egy gomb.

— Ki tudja, mi van a feleséggel, Franciska. Egészen bizonyos, hogy nem jön többé haza. Már alig is emlékezem rá, ha nem akarsz külön fájdalmat okozni nekem és nem akarod, hogy fájjon a szívem, ne is említsed előttem soha Kornéliát. Nagyon egyedül vagyok, te is egyedül vagy és azt hiszem, az lenne a legjobb, ha összeköltöznék veled.

Franciska hallgat és varr, varr türelmesen.

— Én úgy gondolom, — mondja hirtelen Franciska, anélkül, hogy a varrásról feltekintene, — hogy sokat köszönhetek neked. Te vagy a világon a legjobb ember, Brunó, — mondja, — hozzám is jó voltál, kedves és gyöngéd, és én ezt sohasem felejttem el. Az én életem, amíg meg nem ismertelek, bizony nagyon rideg volt és barátságtalan. Te vagy az első barátom, te vagy az első szerelmem, Brunó, — mondja és megáll a varrásban és Brunóra tekint. Majd még hozzáteszi: — Ha valaki ellened még valamit tenne, én nem tudnám visszatartani magam és megvédenélek.

Brunó mosolyog és megsimogatja Franciska fejét. Most Franciska nagyon szép és szelíd, el sem hinné róla az ember, hogy ilyen határozott.

— Igen, megvédenélek, — ismétli Franciska, — mindenki ellen, aki rossz hozzád és aki ellened törne, Brunó. Vigyáznunk kell nagyon, hisz az emberek olyan rosszak és gonoszak, gonoszabbak, mint amilyeneknek lenniök kellene. Megvédenélek feleségedtől, ha jönne és visszakövetelne, mert semmi joga nincs hozzád, azután, hogy ilyen utolsó módon elhagyott. Megvédenélek attól a zsaroló Tónitól, ha még ide merné dugni az arcát, a hálátlan. Megvédenélek Durandtól, pedig ő még biztosan jelentkezik, nem olyan ember Durand, hogy ne jelentkezék a pénzéért. Megvédenélek, megvédenélek, — ismételi szinte hangos kiáltással és elszánt lánggal szemében.

Brunó csak mosolyog, mosolyog és simogatja Franciska fejét. Ahogy Franciska arcához lejjebb hajol, látja, hogy a lány szeme könnyes, hiába igyekszik visszatartani könnyeit, Brunó megsókolja Franciska haját, leül melléje a földre és nevet, nevet.

— Egyébként, — mondja most Franciska és a kabát ujjával megtörli szemét, — hát felmondom a lakást és leköltözöm hozzád, ha úgy akarod. Még holnap leköltözöm. Ugy sincs sok butorom, sok holmim sincsen, nem sok munkát ad a hurcolkodás. Egy-két fordulóval lehurcolkodunk. Remélem, nem veszik tulságosan zokon tőlem ezt az emberek, — teszi még hozzá és felemelkedik. — Ha akarod, most mindjárt megkezdheted a hurcolkodást, ugyis itt az ideje, hogy lepihenjünk. Vidd magaddal a kanárit, ha már mindenáron hurcolkodni akarsz, — mondja mosolyogva Franciska és az ajtóról leemelt kis kalitkát Brunó kezébe nyomja.

— Szép álmokat, — suttogja Franciska a lépcső korlátján áthajolva Brunó felé, aki lassu léptekkel halad lefelé, kezében a kalitkával, szájában a pipával és hóna alatt egy cserép virággal.

*

Másnap kora délelőtt, amint Franciska éppen Brunó lakásában rendezkedett, mert Brunó már dolgozni ment, most éppen beteg öregurat tologatott kis kocsijában, amidőn szólt a telefon. Franciska felemelte a kagylót. Durand jelentkezett.

— Ma van az utolsó nap, — mondotta Durand, — tovább semmi esetre nem várhatok. Délután öt óráig adok még terminust, egyébként, ha nincs odahaza az illető, még addig sem várok. Ezt kérem, határozottan üzenem neki.

Franciska kétségbeesett, de nehogy elárulja magát, nyugodt maradt.

— Jöjjön el és hozza magával a kötelezvényt, — mondotta. — Négy órára meglesz a pénz.

Egész délelőtt gondolkodott és alig tudta befejezni a tisztogatást. Kétségbe volt esve, mert hallomásból már ismerte Durandot, tudta jól, hogy mi mindenre képes. Délután négy órát mondott, nagyon körültekintően és minden eshetőséget mérlegelve, mert Brunó munkája hatig tartott, tehát fél hét előtt semmi körülmények között nem érkezik haza. Megszámolta a pénzt, Brunó keresete és az ő pénze egészben véve nem tett ki többet 120 dollárnál, amit erre a célra összegyűjtöttek. Voltak napok, hisz Durand követelése közöttük gyakran szóba került, amidőn abban is reménykedtek, hogy Durand meggondolja magát, újabb haladékot ad vagy megelégszik a kötelezvény összegének részletekben való törlesztésével. Most azonban a telefonbeszélgetés nyomán Franciska világosan látta, hogy Durand elhatározása megváltoztathatatlan. Érezte, hogy ez az ember kész bíróságra menni, ha pedig bíróságra

megy, minden elveszett.

Már kora reggel kissé borult volt az ég. Dél felé még jobban növekedtek a felhők, három óra felé lassu eső kezdődött és hideg szél kerekedett. Mire négy óra lett, már sötét volt az egész vidék. Szél és eső töltötte meg az uccákat, hideg szél és egyenletes, nagy cseppekben aláhulló eső.

Néhány perccel mulhatott négy óra, hogy csöngettek a lakás ajtaján. Franciska kinyitotta az ajtót. Ő is néhány perccel előbb érkezett csak haza, a moziban volt, ahol bejelentette, hogy aznap délután nem állhat munkába, mert beteg. Durand állott az ajtóban, felgyúrt kabátgallérral, elszántan és határozottan. Mosolygott, ahogy belépett az ajtón, anélkül, hogy levetette volna kalapját, melyről csöpögött a víz.

— Elhozta a kötelezvényt? — kérdezte Franciska, anélkül, hogy bevezette volna Durandot a műterembe, még fel sem gyújtotta az előszobában a villanyt.

— Kicsoda maga? — kérdezte Durand. Majd, hogy jobban láthassa Franciskát, megnyomta a villanykapcsolót. — Jártam én már nem egyszer ebben a lakásban, — tette még hozzá és szó nélkül átment a műterembe, ahol egyik székre leült. — Igen, hallottam magáról, — mondotta és rágyújtott egy cigarettára. — Tudja, mindenféle dolgot beszélnek az emberek. Maga tehát Kornélia utódja, — mondotta és erősen megnézte Franciskát. Majd sóhajtott egyet. — Hát bizony, nehéz dolog Kornélia nyomába lépni.

— Maga barátja volt Brunónak, — mondotta Franciska, anélkül, hogy Durand megjegyzésére válaszolt volna, — ilyen barát, ilyen barát, — és megvetően végigmérte Durandot. — De ne beszéljünk most se magáról, se Brunó feleségéről, se tanítványáról, egyáltalán senkiről, akivel valaha kapcsolatba került. Arról a vén, félszemű csirkefogóról se beszéljünk, aki éppen olyan rokon volt, mint amilyen barát volt maga. Még nincs együtt a pénz, legyen magában irgalom. Adjon még haladékot, ne juttassa hörtönbe ezt a szerencsétlen embert, aki csupán jóságának és becsületességének az áldozata. Ha van magának szive Durand... — mondotta és könnyörögve Durandra nézett.

Durand elmosolyodott.

— No nem, no nem, — válaszolta, — amit mond, az teljesen értelmetlen és haszontalan dolog. Ha tudtam volna ezt, nem is jövök ide. Hol van egyáltalán Brunó? Miért csapott be, miért nem mondotta, hogy nincs meg a pénz? Nem gondolja talán, hogy még tovább várok, azt hiszem, magának nincs esze, — mondotta és felállt, Franciska Durand karjára tette a kezét.

— Nem engedem, hogy tönkre tegye azt az embert. Mondja, hogy haladékot ad, mondja, hogy abbahagyja ellene a hajszát, mondja... — kiáltotta Franciska és két kezével megragadta Durand karját és rángatta teljes erejéből.

— Magának elment az esze, — válaszolta Durand és begombolta kabátját. — Egyébként, — tette még hozzá, — vegyék tudomásul, hogy még ma este megteszem ellene a feljelentést. Egészen nyugodtan közölheti velem, hogy átadom az esetet ügyvédeknek, aki majd elintézi annak rendje és módja szerint — mondotta és lassu léptekkel kifelé indult. Hirtelen megállt. — Hogy el ne felejtsem a kalapot... — és szét nézett a műteremben kalapja után.

Franciska hirtelen eléje ugrott.

— Itt van minden pénzünk, — kiáltotta kétségbeesetten, — itt van minden pénzünk, a többire meg adjon haladékot. Nem hallja, adjon haladékot, adjon haladékot... — kiáltotta kétségbeesetten és Durand kar-

jába kapaszkodott. — Nem érti, nem engedem, hogy tovább kinozzák ezt az embert. Nem engedem, hogy tovább szenvedjen, hogy még jobban megszegyenítsék, meghurcolják, nem érti, hogy nem engedem...

Durand megragadta Franciska kezét és letépte karjáról.

Ekkor Franciska, ahogy a falnak esett, egy pillanat alatt áttekin-tette a helyzetet. Kirohant a konyhába, felkapott egy kést és Durand után rohant. Durand éppen az előszobában állt, a tükör előtt, körülményesen igazgatta megázott kalapját. Szomorúan füttyörészett, nyugodtan és ér-zéketlenül.

— Hát akkor megyek... — mondotta és lassan megfordult.

— Mondja, hogy nem teszi tönkre az életünket, — kiáltotta Fran-ciska elszántan és Durand karjába kapaszkodott megint.

— Hagyja ezeket az ostobaságokat, — válaszolta Durand, és ismét ellökve magától Franciskát, megindult az ajtó felé.

Franciska ekkor rávetette magát. A kést, amit kezében tartott, há-romszor Durandba szurta, mindháromszor a nyakán, ahol a kabát fölött szabadon látszott a hus. Durand megtántorodott. Az első szurás után még hangosat kiáltott, de mindjárt le is esett a földre, itt érték a többi szurások. Egyideig hangosan nyögött, majd elcsendesedett.

Ekkor Franciska föléje hajolt és kétségbeesetten kutatni kezdte a zsebeket. Mindjárt a belső kabát-zsebben megtalálta a kötelezvényt, amit magához vett és ruhájába rejtett. Ekkor derengett csak előtte, hogy mi is az, amit elkövetett. Kétségbeesetten az asztalnak támaszkodott. Így állt igen sokáig.

Kint az eső ekkor már vadul esett és fújt is a szél végig az uccá-kon. Franciska nyugodt volt, minden kétsége elszállt és megsemmisült. Először el akarta huzni helyéről a hullát, de később meggondolta, ott-hagyta változatlanul. Ruhájában a kötelezvényei, kalapot tett fejére, kabátot vett fel és lement az uccára. A szobában égve hagyta a villanyt. Háromnegyed öt óra volt ekkor. Kint zuhogott az eső és a távolban dör-gött az ég.

Rohant, rohant az uccán, anélkül, hogy első pillanatban tudta vol-na, hogy merre megy és hová. Néhány állomást haladt villamoson, majd átszállt egy subwayre, átment a nyugati oldalra és ott leszállt. Irtózatos szél csapkodta az esőt végig az uccákon és a házfalakon. Fél kezével a kötelezvényt szorongatva mellén, a falak mentén rohant a folyó felé-tovább. Sötét volt az ég és sötét volt a föld és a tulsó partokon alig lát-hatóan emelkedtek a dombok Yersyben. A Hudson part is sötét volt és meglehetősen elhagyatott. Néhány autó csuszkált csak a magas töl-tésen elszántan és kétségbeesetten.

Franciska rohant, rohant. Kalapját már elvitte a szél, haja szemé-be lógott és egész ruhája átnedvesedett. Sirt és hangosan kiáltozott. Messziről megpillantott egy rendőrt, ekkor elbujt és továbbosont. A folyóról néhány gőzös dudált, lassan uszva a tenger felé, kivilágítva. Ekkor már lenn botorkált a parton, közvetlenül a víz mellett. Néha megbotlott és egyszer el is esett. Hangosan sirt és szorongatta kezében az átázott kötelezvényt. Mind lassabban és lassabban haladt, mind erőtlenebbül és erőtlenebbül, és amire a víz mellé ért közvetlenül, már alig volt ereje, hogy egy lépést is tegyen. Egy percig állt ott, a víz fölé ha-ajolva. Majd lassan, szinte alászállva, a vízbe ereszkedett, átbukva a kor-láton. Mégcsak nem is csobbant a víz.

*

Amidőn este Brunó hazaérkezett, látta, hogy a lakás ablakai vilá-gosak. Egész nap dolgozott, túrva a béna öregember szeszélyeit, sietett hát, hogy minél előbb Franciskánál legyen. Virágot vitt Franciskának

és egy csomagban édességeket. Ez lett volna első estéjük a közös lakásban.

Amint a kapu elé ért, egy magas férfi fogta meg a karját.

— Maga lakik a harmadik emeleti lakásban? — kérdezte a magas férfi és erősen tartotta Brunó karját, mintha attól tartott volna, hogy elszalad.

— Igen, — válaszolta Brunó rossz sejtelemmel és tovább akart haladni, a lakásba, felfelé.

— Nohát akkor maradjon csak itt velem, — mondotta az idegen férfi és megragadva Brunó vállát, toltta maga előtt a lépcsőn felfelé.

A lakás már tele volt idegenekkel. Néhány rendőr állott a folyosón, szótlanul és komoran. Benn már detektívek dolgoztak és éppen forgatták fel a lakást. Az előszobában leterítve feküdt Durand, megmerevedve és mozdulatlanul.

— Franciska, — kiáltotta kétségbeesetten Brunó és kitépve magát a kísérő detektív karjából, átrohant az előszobában és hangosan kiáltozta Franciska nevét.

— Üljön le és ne kiabáljon, nincs senki a lakásban, — mondották a rendőrségi emberek és tovább folytatták munkájukat. Brunó kezébe temette arcát és kétségbeesetten felzokogott. Hosszu ideig még kérdésekre sem válaszolt, minduntalan csak Franciska nevét kiáltozta, kőnkán és kétségbeesetten. A rendőrök állandóan zavarták a kíváncsisgódoakat.

— Maga most jőjjön velünk, — mondották később a rendőrségi emberek, miután Durand holttestét elszállították. Két detektív közé ültették Brunót és elhajtottak vele a kapitányságra. Ott egy nagy, széles terembe vitték, és azonnal megkezdték kihallgatását.

Késő éjszakáig hallgatták ki Brunót, aki kétségbeesésében alig tudott a kérdésekre értelmes válaszokat adni. Feje szédült és két keze az asztal fölött remegett. Fekete kávéért kért és rengeteg cigarettát szivott, egyiket gyújtva a másikról, fékezhetetlen kétségbeesésében. Késő éjszaka volt, mire befejezték a vallatást.

— A maga szerepe tisztázva van a dologban, — mondotta a rendőrségi tisztviselő, aki a kihallgatást vezette, egy magas, sovány, középkorú férfi, álmódzó szemekkel és korán őszülő bajusszal, — most elmehet, de állandóan a rendőrség szolgálatára kell állania. Kétség nem férhet hozzá, hogy Durandot az a mozi lány gyilkolta meg. Most még keressük azt a lányt, ha majd megkerül, értesítjük. Mindenesetre, ha maga megtud róla valamit, azonnal jelentenie kell.

Brunó hajnalban érkezett vissza lakásába. A szobák még fel voltak forgatva, a padló is véres volt és piszkos, ahol Durand teste feküdt. A műteremben az ablakok nyitva voltak, mert közben az eső is elállt, lassan vonultak már a vidék fölött a felhők és a szél is csendesedett. Brunó kezében kalapjával, kabátját éppen csak kigombolva, leült egy székre a műterem közepén. Ugy ült ott hosszú ideig.

Másnap délután a rendőrség kereste telefonon. Maga az őszülőbajuszú fiatalember beszélt vele, kérte, azonnal siessen be hozzá. Brunó félóra mulva már ott állt a tisztviselő előtt. A fiatalember hosszú sárga ceruzát tartott kezében és azzal játszadozott.

— Azt hiszem, — mondotta, — végére járunk a dolognak. Különböző dolgokat sikerült megtudnunk az ön Durand barátjától. Az öccse is itt volt, aki elmondott róla egynéhány esetet. Hitvány fickó volt, szentigaz.

Egy pillanat szünetet tartott, Brunóra nézett és folytatta.

— A lány hulláját is megtaláltuk, éppen most agnoszkálták a de-

tektivek, a Hudsonból fogták ki, felvetette a viz. Akarja látni a halottat? — kérdezte halkán, a hosszú sárga ceruzával.

Brunó némán intett tagadólag. Meg kellett fogózkodnia. Ha nem fogózkodik meg, végigvágódik a padlón. A rendőrtisztviselő felállt, az ablakig ment és kitekintett a sötét udvarra. Két kezét zsebébe mélyesztette és halkán köhögött.

— Az hiszem, el is mehet, semmi keresnivalója többet az ügyben. Nehéz rekonstruálni az esetet, talán erőszakoskodott a fickó, mindenestre megkapta a magáét, nem kár érte, hitvány alak volt. Az a mo-zislány öngyilkos lett, a Hudsonba vetette magát, meglehetősen titok-zatos dolog, de nem tartozik ránk, az ügynek számunkra vége. Kelle-metlen eset, de majd csak elfelejtjük mindnyájan, — mondotta anélkül, hogy megfordult volna, csak bámult kifelé az ablakon.

Brunó az ajtó felé indult. Alig találta az ajtót, úgyhogy tájékozatlanul megállt. A tisztviselő ekkor feléje fordult.

— Ha már itt van, volna még egy ügy, amiről értesítenem kell, — mondotta tompán és néhány lépést tett Brunó felé. — Néhány nappal ezelőtt kaptunk értesítést New-Orleansból, bizonyos Kornélia Peterson nevezetű nőről, aki a rendelkezésünkre álló adatok alapján a maga fe-lesége volt. Nos hát, ez a nő közveszélyes csavargás és tolvajlás miatt most börtönben ül.

— Igen, — mondotta tompán Brunó. Majd halkán még megkérdezte: — Egyedül van Kornélia?

— Egyedül. Valami félszemű fickóval érkezett, de az továbbállt, azt jelentik, hogy Mexikó felé szökött, — mondotta a tisztviselő és egy percre megállt. Lassu mozdulattal Brunó vállára tette kezét és barátság-gal a szemébe nézett. — Egyszerre sok a megpróbáltatásból, — mondot-ta, — de hát belé kell nyugodnunk, ilyen az élet, hát bizony az élet meglehetősen rettenetes. Menjen most szépen haza... — mondotta és meg-fordult, újra asztalához ült és irományaiba merült.

Brunó bizonytalan léptekkel az ajtóhoz ment, kinyitotta és anél-kül, hogy maga után becsukta volna, megrendülten hagyta el az épü-letet.

*

Kinn már sűrűn esteledik. Az épület kapujától nem messze egy görnyedthátú férfi áll, amint Brunó elhalad mellette, megfordul és mel-léje csatlakozik. Durand öccse ez a férfi, szótlan és nyugodt. Lépést tartva haladnak egymás mellett, hosszú ideig szótlanul.

— Egy szót sem szóltam kötelezvényekről, ugyis mindegy, — mond-ja Durand öccse, anélkül, hogy Brunóra tekintene.

— Nem érdekel.

A görnyedthátú fiatalember cigarettát vesz ki zsebéből, megkinál-ja Brunót, de Brunó se nem lát, se nem hall, csak megy, megy előre egyenletes léptekkel.

— Utolsó alak volt, ha nem történik ez, hamarosan én teszem el láb alól, — mondja a hajlott fiatalember és cigarettára gyújt.

Brunó még csak nem is válaszol. Feje zug, szédül és kóvályog. Men-nek, mennek, Durand öccse csak halad Brunó mellett szótlanul.

— Mi a terve ezekután? — kérdezi hirtelen Durand öccse.

Brunó vállat von, alig érti a kérdést, mintha egy folyosó mélyéről jönne. Hatalmas tűz ég az ucca közepén, félig meztelen gyerekek ugrál-nak körülötte. Az állatkert hatalmas fáin fölött egy kövér sas kering.

— Nem jönne fel? — kérdezi Durand öccsét Brunó.

Felhaladnak a lépcsőn, Brunó kinyitja lakása ajtaját, még mindig nagy a rendetlenség és kibírhatatlan a szag. Durand öccse megáll az ajtó-

ban és fintorog.

— Uj vezetés kellene ide, — mondja és alattomosan vigyorog.

— Mit szólna, ha átadnám magának ezt a lakást. Itt maradhat, én ugyanis elmegyek, — mondja Brunó és kalapját kissé feltolja homlokán. — Egy dologra azonban szükségem lenne cserébe. Bizonyos terveim vannak, — mondja alig hallhatóan. — Egy revolverre lenne szükségem. Szerezzen egy revolvert és magáé a lakás, amit itt talál, magáé minden, — mondja és megvakarja a nyakát.

Durand öccse szótlanul az asztalhoz megy, zsebébe nyul és egy csomó holmit emel ki onnan. Zsebkés, fésű, kulcsesomó, néhány üveg és egyéb haszontalanság kerül ki Durand öccsének zsebéből és egy lapos revolver, amit most a kezébe vesz és rákacsint. Megforgatja a lámpa fényében, majd szótlanul Brunó kezébe adja. Brunó anélkül, hogy jobban megnézné, zsebébe csusztatja a fegyvert. Fél kezével még mindig nyakát vakarja, mert vizket elviselhetetlenül. Durand öccse leveti kalapját, szöggre akasztja kabátját és lehever a sezlonra a két ablak közé. Hosszu lábait végignyujtva a takarón.

— Hát akkor sok szerencsét, — mondja Brunó és anélkül, hogy körülnézne a lakásban, kifelé indul. Éppen csak kalapját huzza jobban a homlokába, pipáját teszi szájába és már megy is le a lépcsőn lassan, egyedül.

Egyideig az állatkert környékén csavarog Brunó, átnéz a kerítésen és visszafojtott lélekzettel hallgatja az állatok morgását, vijjongását és elnyujtott sivalkodását. Áthalad a téren, körbe járja az uccákat, minduntalan kiterve az ordító gyerekek és csilingelő villamosok elől. Már alig áll a lábán, ekkor veszi észre, hogy egy mozi elé került. Éppen az előtt a mozi előtt áll, ahol Franciska dolgozott, annyi ideig és oly fáradtságosan.

Zsebébe nyul és vált egy jegyet. Ahogy a kivilágított előcsarnokon áthalad, látja a következő előadásokra hirdetett képeket. Kaland és szerelem, Szerelem és bosszu, Élet és halál, mind ezekről a tárgyokról szólnak a képek, csábitón és csalogatón. Lágú zene szűrődik át a félig nyitott ajtókon, benn a teremben sötétség és pereg a film. Brunó már a sötét nézőtérén halad, szemben a vászonnal, amelyen lovaglórúhába öltözött fiatal férfi hajol éppen egy alvó lány fölé. Szól a zene, a lány megmozdul és kinyitja a szemét. Brunó helyet foglal a terem közepén szemben a vászonnal.

Gyorsan pereg a film. Rókát üldöznek kutyák, a róka fut árkon, bokron át, megbujik kerítések és kidöntött fatörzsek alatt, elcsuszik bokrok között, rohan a kép. Ismét felhangzik a zene, felhők futnak el az égen, egy pillanatra virágos gally látható, amint a vízben megfürdeti magát, egy pillanatra rá dombos tájék látható, melyek között keskeny ut kanyarog az erdőnek felfelé. Brunó zsebébe nyul, meredt tekintettel nézi a képet, amely ismét változik. Most már csak az ut látható, mind közelebb és közelebb, mindjobban szélesedve és terebélyesedve. Brunó zsebébe nyul és kezébe fogja a revolvert. Az ut mindjobban közeledik, az ut szélén bokrok és fák láthatók, fák alján moha, bokrok között barna sziklák és kövek. Brunó keze már a zsebben, emeli is a zsebet felfelé, szive felé, anélkül, hogy kivenné a zsebéből a kezét. Hatalmasan megnövekedik az ut, szól a zene, a fák az égig nőnek, minden hatalmas, megnyugtató. A távoli dombok is megnövekednek, hegyekké növekednek, erdős hegyekké, amerre kanyarog az ut. Brunó keze már melle magasságában, szive felé irányított revolvercsővel, amit ki sem húzott zsebéből. Hatalmasan kiszélesül a zene, dobok harsognak, kürt szól és hegedűk vijjongnak, szédítően és mégis álmosítóan. Brunó meg-

nyomja a ravaszt, egy éles csattanás és mintha elválnák, elhallgat a zene.

A moziban egy pillanat alatt kivilágosodik. Kétségbeesett emberek állják körül Brunót, aki csukott szemmel ül a széken, előrehajtott fejével és mozdulatlanul. Hogy mi történik a moziban, a közönséggel, jegyszedőkkel, jegyárusítókkal, ácsorgó báméskodókkal, rendőrökkel, mentőkkel és gépészekkel, nem érdekes. Brunót mindez már nem érdekli, ő már egészen másfajta dolgoknak a tanuja.

Csődálatos dolog történik Brunóval, ez az, ami érdekes. Ő már a széles uton halad, amely ott nyulik el messze-messze a vászon helyén. Bekanyarodik az erdőbe a széles uton, amely állandóan keskenyedek és emelkedik. Erdőben halad, magas fák, égigérő fák és magas bokrok között, állandóan növekvő fényességben. Zene szól messziről, nem eldönthető, távolodik-e vagy közeledik ez a zene. Felhők vonulnak el alacsony feje fölött, kavargva a fák örvényeiben. Hirtelen megáll, mert egy széles fensikra ért.

A fensik tulsó végén hatalmas asztal áll, virágos rét közepén. A fensik kicsiny is és nagy is, elérhetné az ember kezével a végét, mégis úgy tűnik, hogy belevész a végtelenbe. Alig részletezhető a környezet. Brunó csak a hatalmas asztalt látja, amely mögött egyszerű széken sötétbarna ruhában egy idősebb férfi üldögél. Feje szabályos, őszes hajával játszadozik a szél és barátságosan tekint Brunó felé. Előtte az asztalon rétek kiterítve, városok, falvak és hegyek. Brunó lassan közeledik az asztal felé.

Brunó előbb végigjárja a rétet, de akárhová megy, magán érzi az asztal mögött üldögélő idős férfi pillantását. Majd hirtelen elhatározással feléje indul és megáll az asztal előtt. Kalapját kissé feltolja homlokán.

— Mi történt veled? — kérdezi az idős férfi és rosszalóan csóválja fejét.

— Nem tudom, — válaszolja Brunó és két kezét az asztalra helyezi. Majd hirtelen halkán: — Azt hiszem, valami nagy bolondságot tettem, — mondja szomorúan és lehajtja a fejét. — Ide jutottam el — folytatja. — Sok csapás sujtott az életben, szegénység, hűtlen feleség, aljas barát, álnok tanítvány, alávaló rokon. Feleségem elhagyott, barátom megcsalt, tanítványom kijátszott, innen ön is láthatta, Uram, hogy mi minden történt velem. Folytathatom? — kérdezi hirtelen.

Amint Brunó feltekint, látja, hogy az idős férfi már nem ül az asztal mögött. Ahogy körülforogtatja fejét, látja, hogy a rét végén sétál, virágok és alacsony bokrok között, rövid kis szakállát vidáman lengeti a szél. Brunó mellette terem és alázatosan folytatja.

— Azt hiszem, némileg az ön kezében volt az én életem, ön irányította sorsomat, ide jöttem hát, hogy panaszt emeljek miatta. Nem bírtam ki tovább, — mondja és fejét lehajtja, ahogy megáll. — Rettenetes és kibírhatatlan volt az életem.

Most egy hatalmas pálmafa alatt állanak, lent zug a tenger és nagy halak kavargatják a vizet. Brunó a fa derekának támaszkodik és végigtörli izzadó homlokát. Felettük izzóan süt a nap.

— Ha jól értettem, — mondja az idős férfi és szemét ismét Brunóra emeli jóságosan, — panasszal jött hozzám, panasszal mindazokért a rettenetességekért, melyekkel az élet sujtotta. Hát bizony ez lehet, lehet, — mondja, karon fogja Brunót és lassu léptekkel megindul vele a hatalmas asztal felé. — Mindenesetre utána nézünk, jöjjön csak velem.

Megkerüli az asztalt és barátságosan int Brunónak, hogy foglaljon

helyet. Brunó egy kerek kis székre ül, szemben az idős férfivel, aki most a hatalmas asztal fölé hajol. Jóindulattal szemléli az asztalon elterülő hegyeket, réteket, mezőségeket, városokat, falvakat és vizeket.

— Hát bizony, — mondja, — ez a világ nem egészen olyan, mint amilyennek lennie kellene. De ebben az életben minden igen viszonylagos. Egészen bizonyos vagyok benne, ha kellő értékükre szállította volna a dolgokat és az eseményeket, most nem állana itt előttem ilyen szerencsétlenül, — mondja és kezeivel össze-vissza turkál a házak között az asztalon.

Közelebb is hajol a házakhoz, majd hirtelen, mint aki megtalálta, amit keresett, néhány kis alakot vesz tenyerébe, Brunó jól látja, kik ezek a figurák. Bill bácsi, Kornélia, Tóni és Durand ezek, legalább is kicsinyített figurájukban, mozdulatlanul. Az idős férfi ismét Brunóra emeli a szemét.

— Hát ezek azok, akik tönkretették a te életedet? — kérdezi szomorúan és csóválja a fejét. — Hát ebben a nőben hittél? — kérdezi és szánakozóan mosolyog. Valóban, Kornélia figuráját tartja kezében. Most világosan látni, hogy miféle nő is volt valójában Kornélia. Haján látni a festést, mozdulatán az ürességet és a hiúságot, a nagyravágyást és a megbizhatatlanságot. — Hát bizony, eféle nőbe kár volt hinned, ha meggondolja az ember, e fajta nő minden egyebet megérdemel, csak éppen bizalmat nem, kedves barátom.

— Ugyanezt mondhatnám erről a szeplős fickóról is, aki tanítványod volt, vagy erről a félszemű öreg csibészről, Bill bácsiról, csak rá kell nézni, mindjárt látja az ember, hogy miféle alak ő. Nem néztél rá kellő elővigyázattal. Az meg már kimondottan nevetséges, hogy egy ilyen alaknak a barátságára számítottál, mint ez a nevetséges figura, Durand, azt hiszem, most már látod, hogy nagy tévedés volt rá számítani. Látod-e már, hogy a hiba benned volt, amikor ezeket a semmiháziaikat komolyan vetted.

Brunó is csóválja a fejét, alig tudja most már megérteni, hogy történhetett meg, hogy így elragadtatta magát. Ő maga is mosolyog már az egészen.

— Ami pedig az igazságot illeti, hát az igazság az, hogy a rosszon kívül megismerted életedben a hűséget is és az önfeláldozást, emlékezzél csak Franciskára. Te magad is kitartó és törekvő voltál, jó volt a szived és tiszta szándékok töltötték meg lelkedet. Ez pedig nem utolsó dolog, — mondja az öreg és komolyan tekint Brunóra, aki most földre süti a szemét.

— Ami veled történt, az ha jól meggondoljuk a dolgot, nem is volt olyan rettenetes, — folytatja az idős férfi és nekitámaszkodik a széles, nagy asztalnak. — Történhetett volna még kegyetlenebbül is, hisz szó se róla, elég komisz ez a világ. Történhetett volna úgy is, hogy elveszítetted a féllábadat, leég fejed fölött a ház vagy te magad keveredsz belé mindenfajta gonoszságokba. Lehetett volna te rabló, gyilkos, te csaphattál volna be másokat, te vezettél volna félre barátot, csaltál volna meg derék embereket, te éltél volna vissza hű szeretőd hiszékenységével, ugy-e ez lett volna csak az igazi szerencsétlenség.

Brunó bólint és bólint, mind könnyebb lélekkel és boldogabban. Nagyon könnyűnek és nagyon boldognak érzi magát. Feje fölött irtózatossal sebességgel rohannak tova a fellegek. Az öreg most fájdalmasan sóhajt és mellén összekulcsolja a kezét.

— Sohasem mondtam, hogy a világ tökéletes, — mondja most kissé fájdalmasan és restelkedve. Arcán most bánat tükröződik. — Bizony, ez a világ rosszabb, mint amilyennek lennie kellene. Az emberiség

szenved, és általában szerencsétlen és boldogtalan. Emberek milliói élnek méltatlan körülmények között, betegségek pusztítják az emberiséget, dögvész, éhség, nyomor és háborúk. Általánosságban gonosz indulatok fűtik az embereket, ez sem elrendeltetészerűen van így. Lassan, lassan, minden javul, mert minden változik, — mondja az öreg és az asztal fölött a messzeségbe tekint.

Brunó érzi, hogy a tájék összeszorul, a környező erdő, rét, ut, mind, mind lassan távolodik. Távolodik az asztal is, mögötte az öreggel. Látja még, hogy nyájasan int feléje az öreg, biztatóan és bátorítóan, a reája hajló fák koronája alól. Sötétedik is és a zene ismét erősödik.

— Én Istenem, — suttogja Brunó és érzi, hogy gyengül, erőtlenedik...

Mintha megforgatnák egy gyorsan pergő serpenyőben, szédül és tá-molyog. Majd kinyulik hosszan és mozdulatlanul.

*

Lassan, lassan haladt a mentőkocsi Brunóval a kórház felé. Fehérköpenyes fiatal orvos hajolt föléje, arcán a gyöngyöző veritékét száritgatva. Mellette barnabőrű, feketehajú ápolónó tépegette a kötéseket. Lassan haladt és minden uccakereszteződésnél elnyújtottan sivitott a kocsi.

— Meg lehet menteni? — kérdezte az ápolónó halkán és egészen közel hajolt az orvoshoz.

— Majdnem egészen biztosra veszem, — válaszolta az orvos, anélkül, hogy feltekintett volna az öngyilkos arcáról. Új jegestömlőt kért és Brunó homlokára helyezte.

— Ügyetlen lövés volt, — mondotta rövid szünet után az orvos és egyik kezével zsebébe nyult, kivette óráját és megnézte, hogy hány óra van. Egyet fütytyentett hosszan és elnyújtva.

— Rettenetes dolgok történtek vele, — mondotta most az ápolónó és részvétellel tekintett az öngyilkos arcára. — Itt a moziban ismerték, itt dolgozott az a lány, akivel együtt élt és aki a Hudsonbe ölte magát. Felesége is elhagyta, — tette még hozzá részvétellel és a beteg fölé hajolt.

— Vigyázzon, mintha megmozdult volna, — suttogta az orvos és közelebb húzódott Brunóhoz. — Intsen, hogy menjen lassabban a kocsi.

Brunó valóban megmozdult, fájdalms nyöszörgéssel, száját kissé elhuzva. Az orvos injekciót adott neki. Kissé várt, majd gyengéden arcába lehelt.

— Én ugy sajnálom a szerencsétleneket, — mondotta halkán a lány és lehajtotta a fejét. — Tudom, hogy az emberek, ha rendes körülmények között élnek, ha megbecsülik őket, ha van, akiben bizhatnak és akire számíthatnak, ha dolgozhatnak és nyugodtan élhetnek, jók és boldogok. Olyan kevés kell egy embernél ahhoz, hogy boldog legyen. És ennél még az a kevés is hiányzott. Talán most majd megtalálja, szegény.

— Talán, — tette hozzá az orvos és kissé hátrahúzódott, kezét az öngyilkos csuklóján tartva, az ütőerén.

Brunó lassan, lassan felnyitotta a szemét.

V E R S E K

Írta: KARINTHY GÁBOR

A HEGYFOKON FEKVŐ

Egy roppant hegy sima fokán heversz.
Ezerméteres hajad — üzenet
a völgybe nékünk, — lengve, lágyan csüng le...
Barbáruul gyönyörű szelek
vágatnak térdeid között,
az árnyas lágyék ligetét borzolják,
gyors pára száll melled körül.
Fekszel s nem moccansz. Így nyugözöd révedt
velőnk s gyámoltalan szellemünk,
magosság vagy és döbbenet és néma
kiáltás, — vad köd s vad fény ellenünk!
Senkisémet látta szemed titkos tükrét.
Ébren vagy te vagy alszol-e, hatalmas?...
Egy tenger küldi sós illatát hozzád
körüllegyezni arcodat, hogy alhass...
Kincsét elébed önti mind az alkony,
de te nem moccansz... Néked búg a dél,
órák s napok a lábaddal suhognak
s az évek vállad hús íveinél.
Nyakad sasok pompás szárnya legyinti,
homlokodra sok légi tűz röpül,
hajad s derekadat köröskörül
titkos virággal az ég telehinti...
S mind ami itt lent bomlik és tenyészik,
gyűrűzve árad érted s tekereg,
bágyadt, kövér virág s fa, egy sereg
harcol konokul s tör mind tejfeléd itt
a sziklafalra fel... Lám, dühös indák
áhitnak összegabalyodva mind rád,
sebes burjánzás forog itt miattad...
Én a völgynek egy fekete zugában
állok, honnan a csodás testrészek
jól láthatók, nem mozdulok magam sem
s hosszan figyellek, keményhúsú Végzet.

SONATA MISTICA

Egy dallamot, míg élek, el nem feledek többé,
fülemben öröl zsongva s növeszti szárnyamat
égi körökbe szállni, magam is égi körré
változni s szétoldódni!

Erővé, rejtelemmé, sugárrá szétoldódni!
Örök s csodálatos alakzatok között a

*közös ezüst derengés rezgéseibe folyni,
magam is lány alakzat!*

*Hűvös homályt, halált, titkot, közelről látni!
Párákat! édes áramok hálózatait! Csöndes
virágok lelkét könnyű ujjakkal szétzilálni
s hullani, omladozni!*

*Suhogó és zuhogó vizesések közt andalg
s bánatos örületben ragyog a magányos szív,
Miket más nem hall, rejtett kürtök szavára hallgat
s pompázva lehanyatlik.*

*Az éj bomlott hajában sustorgó villamosság
heves szökései vérembe rajzanak...
...S zsibbadt tagjaimat már langyos hajjai mossák
a hajnali szellőnek...*

*...s megértene a fák és megértem én a fákat.
Rigófüttyök és méla kelepelés és minden
rikoltás, ami körben a szürkületben támad,
arannyá válik bennem...*

HAJNAL

*Az útszélien szegényrongy foszladoz
a sekély tócsa nedvén.*

*Derengenek a házak vállai
a feketét levetvén.*

*Mert így tűnik el ám az éjszaka
óvatlan pillanatban*

*s köröttünk és fölöttünk halovány
s alattad és alattam*

*a piszkosfehér s csupa lagymatag
köd. Gonosz és kis titka*

*vén kapukulcsnak csillámlik puha
szemét között sunyitva,*

*egy hűvös zúgban. Lélektelen út
nyújtózkodik s nem ér el*

*sehova sem. Tisztos fa, megrabolt
bólong kopár fejével.*

*Le-lecsap és fut, szökken görcsösen
nyílik, csukódik, lebben:*

*gazdátlan sírás keresi halott
urát a szürkületben.*

IMA SÖTÉTSÉGBEN

Zúg a föld, riadnak a fák is,
 megkergült a határ,
 száz tört bokor sír és sikolt,
 villám tűznyila száll —
 Ébredj, Szellemek Szelleme,
 Mélység Ura, ki a sötét
 anyag lelkében rejtezel
 a titkos rétegekbe rég.
 Ébredj s vedd szét hatalmadat
 a völgyeken s az utakon.

A völgyeken s az utakon
 vedd szét pörgő hatalmadat,
 kergesd meg, aki megtagad,
 tövestül, aki ellenáll
 dönts meg a rossz fát s üzd a vad
 kórót a messziségbe, hogy
 megemlegessen ez a táj.

S ó, jöjj el, árva ágyamon
 hol fekszem s szomorú időm
 sovány kenyerét majszolom,
 szürkés szobámba — tört erőm
 hogy felíveljen teveled,
 hogy lássanak meg engem is,
 hogy én is szétdobjam magam
 a földeken s a tájakon,
 hogy végre meghallják szavam.

MESTERSÉGES ÉS TERMÉSZETES NYELV

Irta: AL. GRAUR

Az emberiségnek minden időben bőven volt oka elégedetlenkedni a nyelvek sokfélesége miatt, melyek akadályozzák úgy politikai és kulturális, mint kereskedelmi kapcsolatait. Épp ezért már a középkorban erősen foglalkoztatta a tudósokat egy mesterséges nyelv gondolata, amit az összes népek elsajátítának.

Az első, aki egy ilyen nyelv rendszerét megkísérelte kidolgozni, Leibniz, a filozófus volt a 17. században. Azóta mintegy négyszáz kísérlet történt még ebben az irányban, de valamennyi sikertelennek bizonyult. Az eszme elsősorban a 19. század vége felé látszott megvalósíthatónak, amikor Johan Martin Schleyer feltalálta az u. n. volapük nyelvet. (A szó az angol *world*, világ és *speak*, beszélni szavak összetétele).

A volapük csaknem mindenütt az angol nyelvet veszi alapul, amit azonban jelentékenyen módosít, még a szavak formájában is. Például anya volapükül *mot* (ang. *mother*), posta, *pot* (ang. *post*) stb. Hamar nyilvánvaló lett azonban, hogy egy ilyen nyelv elsajátítása komoly meg-

erőltetésbe kerül, jóllehet gyakorlati értéke igen csekély. Szükségesnek látszott tehát egy alkalmasabb nyelv kialakítása. A lengyel Zamenhof 1887-ben megteremtette az *eszperantót*. Ami az eszperantó szóanyagát illeti, Zamenhof igyekezett az érdekeltek előtt ismerős szavakat felvenni, vagyis elvben minden fogalom megjelölésére a legtöbb nyelvben használatos szót választotta ki; természetesen jelentékeny morfológiai egyszerűsítéssel.

Ez az eszme két körülmény folytán igen használható: 1. Minden indo-európai nyelv, a történet folyamán észrevehetően alaktanának egyszerűsítésére törekszik. A nyolc primitív eset közül a román nyelvcsalád különböző tagjai (a román nyelvet kivéve), valamint az angol nyelv egyet sem őriztek meg, a német mindössze kettőt s az ujjörög hármat. Csak a szláv nyelvek (a bulgár nyelvet kivéve) mutatkoznak maradiaknak ezen a téren, melyek majdnem mindet megtartották. A régi, bonyolult és nehézkes igeragozási rendszerek is (pl. a latin *fero, tuli latum*, a német *gehe, ging, gegangen*) még a történelmi idők előtt megkezdték helyüket a világos és rendes igeragozásnak átadni (latin: *amo, amavi, amatum*, német: *machen, machte, gemacht*). 2. A főbb európai nyelvek szóanyagát áthatják a latin és görög nyelv mindenütt azonos elemei. A *nation, culture* szavak pl. épp úgy ismerősek a latin országokban (Franciaország, Olaszország és Románia), mint Angliában, Németországban és Oroszországban. Ez a szóanyag tehát kényelmes alap egy nemzetközi szótár megszerkesztésére. Ezenkívül a legtöbb kultúrnyelvben azonos tudományos és technikai szóanyag szerepe is igen jelentős.

Igy tehát egy nemzetközi nyelv könnyen hasznosíthatja egyrészt a leegyszerűsített szerkezetet, amely tekintetben csak követnie kell a kifejlett nyelvek által megtett utat, másrészt igen gazdag szótár állítható össze a csaknem mindenütt egyaránt ismert szavakból.

Megállapítást nyert azonban, hogy az eszperantónak is vannak hibái, főleg azért, mert megteremtője sem tartotta tiszteletben a saját maga által megállapított elveket. Például indokolatlan engedményeket tett a német és orosz nyelveknek s német vagy orosz szót vett fel olyan fogalmaknál, ahol az összes többi jelentékeny nyelvek más közös szót használnak; megengedte a két esetű névragozást, ami haszontalan bonyodalmat okoz. Ezért alakult ki csakhamar (1907) egy új nyelv, az *ido*, mely az eszperanto elveire épült, csak következetesebben alkalmazza azokat, majd 1922-ben az észt *de Wahl* közzé tette az *occidental* nyelv alapelveit.

Amit az occidentálisták elsősorban vetnek az eszperantó szemére, az nyelvészeti rendszerének mechanikus jellege. E helyett egy a valóban létező nyelvészeti anyagból kivonatolt rendszert ajánlanak, ami azt jelenti, hogy az alaktanban is ugyanazokat az elveket alkalmazzák, mint a szóanyag összeválogatásánál: kikeresni a név- és igeragozásnak azokat a jellegzetességeit, melyek az élőnyelvek között legelterjedtebbek. Ezt a munkát ugyan bizonyos mértékig keresztülvitte az *ido*, de az occidentálisták kifogásolják, hogy ez nem történt meg teljesen.

Várhatnók tehát, hogy ennek az új szakadásnak megteremtői töretlenül következetességgel járjanak el és pontos kritériumokat állapítsanak meg híveik számára. A valóságban azonban igen sok esetben engedik meg az olvasónak, hogy a különböző irányzatok közül tetszése

szerint válasszon. Pl. ami az írást illeti, az elv az, hogy minden szó őrizze meg azt a formáját, melyet abban a nyelvben visel, ahonnan származik, vagyis a többnyire időszerűtlen és nehézkes etimológiai formát. *Philosophia*-t kell írni tehát, mert *ph*-val írják angolul, franciául és németül. Mi történjék azonban a spanyol, olasz, román, magyar, orosz, szerb, lengyel, cseh, svéd stb. nyelvekkel, melyekben *f*-el írják? Az elfogadott megoldás az, hogy írható *f*-el is. Ime egy új szakadás kilátásai az occidentalban.

Térjünk át a kiejtésre. Itt ahelyett, hogy az írás szerint történő olvasás egyszerű elvét alkalmaznák, különböző eltéréseket engedélyeznek.

1. Azonos betűcsoport a beszélő kénye szerint kétféleképpen olvasható: *ch* = *s*, vagy *cs* (*chapel*, kalap — olvasható *sapel*-nek is, *csapei*-nek is), ezenkívül még, mint *k* vagy *h* is szerepel görög szavakban (*monarch* = monark vagy monarh; az olvasónak tehát ismernie kell a szavak etimológiáját) stb.

2. Ugyanazt a betűt kétféleképpen ejtik az utána következő hangzó szerint: a *t* mikor *t*, mikor *c* (*t* a *telephon*, *c* a *nation* szóban) ezenfelül megengedett az *sz*-ként való használata is (*naszion*).

A hangsúly elvben meghatározott *s* az utolsó mássalhangzót megelőző magánhangzóra esik, de hogy a nyelv a „nemzetközi“ kiejtéshez alkalmazkodjék, igen sok kivételt engedélyez a szabály alól. Így *café*-t mondanak, de *hiperbol*-t, jóllehet vannak nyelvek, melyekben a *café*-t és *hiperbol*-t ejtenek. Ezek a szavak tehát nagyobb kár nélkül követhették volna az általános szabályt.

Súlyosabbak azonban az alaktani változatok. A kutya *can*; amikor azonban a jó hangzás úgy kívánja, használható *cane*; ha meg akarjuk határozni, hogy himnemű, akkor *cano*, nőnemben *cana*. Ime négy forma egyetlen fogalomnál. Kissé sok, ha arra gondolunk, hogy a természetes nyelveknek általában két alakjuk van, him- és nőnemű, míg a leegyszerűsített mesterséges nyelv egy harmadik, nem nélküli formát is engedélyez. A főnevektől való különbözőség céljából a melléknevek *i* végződést kaphatnak. Ki határozza meg, hogy mikor igen és mikor nem? Minden beszélő belátása szerint alkalmazza a szabályt s így már a kezdetben dialektus keletkezik. A melléknevek középfokát *plu*, a főneveket *li max*, vagy *li maxim* előtaggal képezik; de a *bon* középfoka *melior*, felsőfoka *optim*, a *mal*-é pedig *pejor* és *pessim*, vagyis ezek megőrzik a latin nyelv összefüggéstelenségét, egyáltalán nem kikerülhetetlen szükségesség, hanem csak egy rég letűnt nyelvtani rendszer maradványa. De az occidental ezeknek az ásatag formáknak mintájára még új rendhagyó formákat is teremt s a *grand*-hoz, mely a latin nyelvben rendes fokozású, *major* és *maxim* fokozást vezet be. Így az új nyelv ugyanolyan szeszélyessé és szabálytalanná válik, mint a régiek. Hogyan igazolható végül a négyféle igeragozás, mikor a legtöbb indo-európai nyelv kevesebbet ismer?

Egy mesterséges nyelvnek elsősorban a nyelvtan egyszerűsítésére és nem bonyolítására kell törekednie. Az occidentálisták ott tévednek, mikor a jelenleg érvényben levő nyelvtani rendszereket olyan *apriori* kereteknek fogják fel, amelyek nélkül sem beszélni, sem gondolkodni nem lehet. A valóságban minden nyelvnek vannak élő részei, melyek szükségesnek érzett különbségek megjelölésére szolgálnak és vannak

holt részei, melyek ma már semmire sem jók s csak a hagyománytisztelést tartja fenn őket. Ez utóbbiak közé tartozik a négyféle igeragozás is. Valamely régebbi korban a latin igeragozások között valóban voltak lényeges különbségek, de ezek megszűntek, minthogy nyilvánvalóvá lett a II. és III. igeragozások haszontalansága. S ma feltámasztani, mesterséges igéket teremteni ezekbe a 2000 éve hallott keretekbe? A mesterséges nyelvnek a jelenlegi nyelveknek csak élő részét kellene tiszteletben tartania.

A fentiekből következik, hogy nem tartom valószínűnek sem az eszperantó, sem az occidental sikerét, elsősorban azok miatt a tévedések miatt, melyek e nyelvek alapját teszik. De a rendszerek hibáit talán ki lehetne javítani. És mi történnék akkor? Hogy erre a kérdésre válaszolhassunk, meg kell vizsgálnunk, vajjon a napjainkban beszélt nyelvek természetesek és egyforma mértékben természetesekek-e?

*

A beszélt nyelvek bizonyos, eleinte egész kezdetleges jelrendszerből alakultak ki, amit a primitív embert uraló különböző érzések spontán hoztak létre. Ismeretes, hogy az állatoknak is van bizonyos jelrendszerük, melyek segítségével kevészámú és felületes fogalmaikat közölhetik egymással. Aki figyelmesen hallgatja a kutyát, megállapíthatja, hogy ugatása különbözik aszerint, hogy idegent, ismerőst, vagy egy másik kutyát ugat, sőt aszerint is, hogy az idegen az ő, vagy a szomszéd udvarára lép be. És biztos, hogy a többi kutyák felismerik ezeket a különbségeket, mert minden formájára másként reagálnak.

Kétségtelen, hogy az ember beszéde kezdetben szintén ilyen természetű volt. Ha ma annyi kifejezést és árnyalatot különböztetünk meg, annak oka nem beszélőszerveink különleges volta (gondoljunk a papagályra, mely csaknem ugyanannyi hangot tud kiejteni), hanem gondolkodásunk fejlődése. Minél előrehaladottabb valamely társadalom a gondolkodás terén, annál teljesebb és gazdagabb a nyelve árnyalatokban. Nyilvánvalóan ez a fejlődés igen gyakran anélkül történik, hogy az érdekeltek tudatában lennének. Az ember elsajátít egy fordulatot csak azért, mert igen sokszor hallotta és megtörténhetik, hogy aki először használta, öntudatlanul tette. Természetesen vannak esetek, mikor az újító tudatosan dolgozik a kifejezésmód megjavításán. A „mesterséges“ nem mindig egyértelmű a „tudatos“-sal, aminthogy a „természetes“ nem mindig „tudattalant“ jelent.

Mi tehát a különbség valamely természetes s egy ma teremtett mesterséges nyelv között, ha mindkettő egyaránt függ az emberi akarattól? Két igen fontos különbség van. Ez nem vonatkozik a szóanyagra. Megállapítottuk, hogy a szavak, minthogy alapjuk, az inger folytán célzatosság nélkül létrejött kiáltás — „természetesekek“-nek tekinthetők. Mint-hogy a mesterséges nyelvek élő nyelvek szógyökereit veszik át, szótáruk ugyanolyan „természetes“, mint amazoké. A különbség strukturális jellegű. Egy apáról-fiúra öröklődő nyelv esetében a kifejezési rendszer természetesen szüntelen változásnak van kitéve a beszélők észjárása szerint, amely feltétlenül a kifejezésmód világosságára és egyszerűsítésére törekszik. Ezek a változások azonban nagy tapintattal és egyszerűsítésekkel szinte észrevétlenül történnek. Az újítások megteremtésénél százezer beszélő működik közre, míg szentesítését az egész nyelvcsoporthaj-

ja végére. Sok ujtás nem jut tul egyetlen beszélőn, mások előbb kis körben elterjednek, majd kiküszöbölődnek, minthogy a közösség nem fogadja el őket. Néha századoknak kell eltelni, míg egy ilyen kérdés a változtatás elfogadásával vagy visszautasításával elintéződik. Ebből a szempontból állíthatjuk, hogy az öröklött nyelvek természetesek, értve ez alatt, hogy számos nemzedék nyelvérzéke hagyja helyben őket. Ime milyen messzire jutottunk egy olyan rendszertől, amit egyetlen ember terem s egy társadalom változtatás nélkül elfogad.

Vannak azonban közbeeső kategóriák. Nyelvek, melyek pl. minden előkészítés nélkül, valamely kisebbség akarata folytán, mely válogatott nyelvi elemeket kényszerít rá, népi fázisukból egyszerre irodalmi nyelvé ugranak elő. Más esetben valamely társadalom akarata következtében egy halott nyelv feltámad és ismét felveszi közvetítő szerepét. Ez utóbbiak nem egészen mesterséges nyelvek, mert egykor a ma élő nyelvekkel azonos feltételek között beszéltek őket, csak hogy más körülmények között, más emberek. De nem is egészen természetesek, mert hosszabb-rövidebb szünet után, ma nem felelnek meg az életkörülményeknek s erőszakosan kell alkalmassá tenni őket. A történelmi különbségek figyelembevételével a nyelvek mesterségeségének különböző fokozatait állapítjuk meg.

Vegyük például az új görögöt. A régi görög nyelvéből a történelem folyamán természetesen alakult ki egy új (olasz, szláv, török) szavakkal átszótt nyelv, amit a köznép használ, amit azonban csak ügyelbajjal ért meg az ógörög irodalom ismerője. Ezzel párhuzamosan az írók következetesen egy olyan nyelvet használtak, mely anélkül, hogy azonos lenne az ógöröggel, közeledik felé s amilyen mértékben ezt teszi, távolodik a valóban beszélt nyelvtől. A folyamat oda vezetett, hogy egy görög, aki nem járt iskolába, csak igen nehezen érti meg, ha felolvassnak neki.* Ez látszik a mesterséges nyelv legenyhébb formájának.

Határozottabban mesterséges jellegűek azok a nyelvek, melyek egyetlen ugrással lettek irodalmi nyelvvé. A magyar nyelv mindig beszélt nyelv volt, de írásban inkább a latint használták. Mikor a mai magyar irodalmi nyelvet kialakították, ahelyett, hogy a művelt nyelvekből kölcsönöztek volna szükséges szavakat, német szóösszetételeket, sőt fordulatokat másoltak le.

Ugyanígy jól fellelhető a mesterséges jelleg a cseh nyelvben is. A cseh nép, melynek függetlensége idején virágzó műveltsége és ragyogó irodalma volt, sötét korszakon ment keresztül a német uralom alatt. A nemzeti újjászületéssel egyidejűleg új irodalmi és tudományos nyelvet teremtettek. Ennek az ujtásnak anyagát legnagyobbbrészt a régi cseh nyelv szóanyaga teszi. Ily módon vált elkerülhetővé, mint ez Magyarországon is történt, a német elemek kölcsönzése (tulajdonképpen csak a szavak kölcsönzését kerülték el, hisz az összetett szavak lemásolása voltaképpen szintén kölcsönzés). De teremtettek egy új, bizonyos mértékig mesterséges nyelvet. Csaknem ugyanígy történt ez Bulgáriában is: a jelenlegi bulgár irodalmi nyelv legtöbb elemét az óbulgár egyházi iro-

* Jellemző, hogy a szakadás itt nem a beszélt nyelv új szavainak elfogadása, hanem ezeknek az írott nyelvből való száműzése következtében állott be. A nyelvtisztítás tehát itt ahhoz a veszélyhez vezetett, melynek kiküszöbölését a tisztogatók feladatuknak tekintették.

Iom szóanyagából veszi. Állíthatjuk tehát, hogy a bulgár irodalmi nyelv holt anyagot használ.

A mesterséges jelleg sokkal szembeötlőbb Irország esetében. A 9. századtól, a régi ir nyelvnek nagyszerű irodalmi korszaka kezdődött. Idővel azonban, angol uralom alatt, az irek minden kényszer nélkül átvették az angol nyelvet. Századunk elején az egyébként elég fejlett ir nyelvet alig néhány százezer ir ismerte, de még ezek is nagyobb részben az angolt használták. Az erőteljes nemzeti hullám, mely visszaszerelte a katolikus Irország függetlenségét, megteremtette az ir nyelv becsületét is. A lakosságot kényszerítik, hogy megtanulja. Hogy pedig a nyelv irodalmi tekintélyét is visszaadják, a régi ir nyelvből vesznek át szavakat. Ezt a nyelvet, amely egyike a legnehezebb nyelveknek, csak azok értik, akik tanulmányozták. Egyidőben tehát egy élő nyelvnek holt nyelv segítségével való átalakítása s egy kompakt lakosság nyelvi elnemzetietlenítése folyik.

Végül a fél-mesterséges nyelv legjellemzőbb példáját a Palesztinában beszélt héber szolgáltatja. A héber nyelv a Krisztus előtti első században halt el, szerepét az arámi nyelv vette át. A mai zsidók, ha nem beszélnek országuk nyelvét, spanyolul vagy jiddisül beszélnek, mely utóbbi a német nyelv egy dialektusa. A héber, mint irodalmi nyelv maradt fenn megközelítőleg úgy, mint a latin a középkorban — de különböző országokban különféleképp beszélnek. A palesztinai telepítések előtt a héber nyelvet csak a régi szövegek olvasói ismerték. Az új zsidó állam megalakításával egyidejűleg született meg az az eszme is, hogy az új állam nyelve a héber legyen. Voltak, akik nyomban tanulni is kezdték, mint bármely idegen nyelvet.

Egyelőre nem állíthatjuk, hogy egy halott nyelvnek valamely népcsoportra való rákényszerítése sikerült. Az az egyszerű tény azonban, hogy törtétek ilyen kísérletek, lehetővé teszi a kérdésnek a fentalált nyelvekkel kapcsolatban való feltevését: miért ne lehetne lehetséges elvben, hogy ez is sikerüljön? Természetesen olyan mesterséges nyelvre gondolunk, amely hibátlan terv alapján készülne s ezt a tervet minden tekintetben követné, tehát egy belső hibák nélküli mesterséges nyelvre.

JÓZSEF ATTILA ÉLETE (III.)

Írta: JÓZSEF JOLÁN

Örökké fájó emlékezéssel idézem fel a mama törékeny alakját, aki ezidőtől fogva állati erőfeszítéssel dolgozott, hogy előteremtse a mindennapi kenyeret számunkra. Éreztük, bár nem értettük, szótlanúsága és komorsága mögött csüggedtségét, társtalan bánatát. A magunk együgyű, gyermeki módján igyekeztünk is, hogy segítségére legyünk, hogy örömet szerezzünk neki. Amikor e télen Gáspár Jánosékhoz, egy kőműveshez költöztünk, Attila lecipelte Etussal a pincébe egyetlen játékát, hintalovát és felvágta aprófának. A kisleány ez a fehérleány áldozása mélységesen meghatotta mamát. Ma is előttem van az arca, amint végigcsurog rajta a könny, amikor tüzet gyújtott belőle a paprikáskrumplió alá.

A varrógépet visszavették tőle, nem tudta fizetni a részleteket. Munka után járt. Nem hagyott mást otthon számunkra, csak kenyeret. Én kaptam az iskolában, a napközi otthonban ebédet, de a két kisebbik gyerek egész nap kenyeret evett. A kőműves felesége már megszokta, hogy annyit főzzön a bablevesből, krumplilevesből, hogy este egy-egy tányérral nekünk is jusson. De ők is nagyon szegények voltak, nagyon nagy áldozat volt ez tőlük. Mama látta ezt. Napszámos munkát vállalt. Legrosszabb ruháját vette fel, kendőt kötött a fejére, karjára vette a vödröt a surlóronggyal és surlókefével és kiült a „platzra“ a Deák Ferenc-téren, a többi napszámos asszony közé. Ha nem akadt munkája, délfelé hazajött. Lassankint állandó helyeket szerzett magának, uriházakhoz járt mosni, vasalni, takarítani. Azonban ezen a télen nem mindig akadt munkája, még a lakbért sem tudta fizetni Gáspáréknak. Valahol hallottam egy cukorkagyárról, az Örömvölgy-uccában, ahol gyermekek is dolgoztak. Egy napon nem mentem az iskolába, hanem jelentkeztem a kis műhelyben munkára. Miután felértem az asztalt, amelyen a nagy tepsikben sorakozó cukorfigurákra képecskéket kellett ragasztanom, felvettek heti három korona fizetéssel. Mama tudomásul vette a dolgot, az a heti három korona is nagyon kellett. Reggelenként kis csomagot készítettem számomra, kenyeret és tepertőt, ez volt az ebédem és siettem a „gyárba“. Két hétig dolgoztam itt, akkor abba kellett hagynom a munkát. Az iskolából anyámat szigorúan megintették, mert „iskolakerülő“ lettem.

1909 januárjában újból költöztünk. Ezuttal a Szvetenay uccában, egy borzalmas tömegszálláson kaptunk helyet. A szoba-konyhás lakásban talán tizen vagy tizenöt, de lehet, hogy huszan is laktak. Csak annyit tudok, hogy a szoba-konyha minden zugában, sarkában, közepén emberek aludtak, ágyban, földön.

Mi is a földön aludtunk egy szalmazsákon. Semmi egyébünk nem volt már, csak ez a szalmazsák, két párna, egy nagy dunna és egy láda. A ládában pár lábos, tányér és kanál, pár vedlett ruhadarab, fehérnemű. A láda fenekén selvempapirosba csomagolva feküdt egy fekete csipkesál és anyánk kagylós doboza a zálogcédulákkal. Ez volt minden, ami megmaradt a két szekrény tömött tartalmából, amióta eljöttünk a Gát uccából, tíz hónappal ezelőtt.

Január végén anyánk súlyos beteg lett. Azt az öt hetet, amit a kórházban töltött, leirhatatlan elhagyatottságban éltük le. A sok ember között senki sem törődött velünk. Ezek a szegény ördögök, akik itt egymás hegyén-hátán éltek, mint télen a tyukok az ólban, oly nyomorultak voltak, hogy nyomoruságukban minden érzelem és értelem hijján észre sem vették, hogy három gyerek maradt anya nélkül és éhezik. Ma is megdöbbsent az a közöny, amivel keresztül néztek rajtunk. Most igazán éhezünk. A párolgó fazekakban fővő híg levesek szaga a tüzhelyhez huzott bennünket, hiába zavartak ki a konyhából. Ha evett valaki — és ennyi ember között mindig falatozott egy-egy — eléje álltunk és úgy bámultuk, mint a kiéhezett falusi kuvaszok. De nem kértünk soha senkitől. Még Attila sem, aki pedig folyton sirt, kinjában az ujját szopta, vagy a párna csücskét rágta a szalmazsákunkon. Ma sem értem, mi volt ez bennünk, szemérmesség, tehetetlenség, valami ismeretlen eredetű gátolás? Egész nap a karomon cipeltem a síró Attilát, aki nyakamba ka-

paszkodott és csititgattam. De Etus is folyton sirt, neki még annyi sem jutott, mint Attilának, őt nem vehettem a nyakamba.

Este lefeküdtünk, legyengülve, szédelegve a koplalástól. Az egyik ágy szélén egy ember ült, két térd között mázas cserépfazékkal, amiből töltött káposztát kanalazott. Amikor befejezte az evést, fehér kendővel bekötötte a fazekat és betolta az ágy alá.

Éjjel felébredtem. Minden izemben remegve, négykézláb az ágy alá kusztam, halálos félelemben attól, hogy zajt ütök, amig elérem a fazekat. Ugyanugy kusztam vele vissza szalmazsákunkhoz. Reszkető ujjakkal bontottam ki a kendőcske csomóját és marokkal, mohón tömtem magamba a hideg káposztát. Meg tudtam volna enni az egészet! Amint az evés jóérzése eltöltött, a gyerekekre gondoltam. Nem mertem felkelteni őket. Előbb Attila szájába dugtam a káposztából, aki erre rögtön felült és már nyelte is. Etus is felébredt keltés nélkül és legesodálatsabb összhangban, mintha készültünk volna erre az éjszakai élményre, lélegzetünket visszafojtva faltuk a fazékból az ételt. Zsirosak, maszatosak lettünk, a gyerekeknek még a fülük is káposztás volt, amint a sőtétben összekentem őket. Azután visszacsempésztem a majdnem üres fazekat. Lefeküdve a gyerekek közé, amit azelőtt sohase tettünk, némán összecsókolóztunk a boldog, jó érzéstől. Attila megelégedetten szuszogott, hizelegve átölelte a nyakamat, úgy aludt el.

Reggelre nyoma sem maradt a jó érzésnek. Az éjszakai evés után még éhesebbek voltunk. Eszembe jutott Gáspár néni, aki olyan jóízű bablevéseket főzött és mindig mert belőle a mi számunkra is. Kézenfogva egymást, elcsoszogtunk a Gróf Haller uccába a jó nénihez.

Gáspár néninél hideg volt a tűzhely. Ő maga nagykendőjébe burkolózva sirdogált a hideg konyhában. Megtudtuk tőle, hogy iérje pár nappal ezelőtt munkaközben leesett az épülő ház állványáról és meghalt. Nincs bableves. Pedig biztosan adott volna enni, ha kérünk tőle és megmondjuk, hogy a mama kórházban van. De csak maflán és illedelmesen elköszöntünk és elmentünk.

Mentünk a keresztmamához.

Keresztanyánk, Kiss Kálmánné, áldott jó asszony volt. Szeretett bennünket és valamikor sokat időztünk nála. Ragyogó tiszta konyhája volt, sok befőttje, egy-két üveggel mindig kibontott, ha meglátogattuk.

Már a Gyep-uccában jártunk, amikor Etus megállt és dacosan kijelentette, hogy ő nem megy a keresztmamához.

— De gyössz!

— De nem megyek!

— Miért?

— Azért!

Megmarkoltam a kezét és huztam. Erre Etus a földrevetette magát és toporzékolt. Huzni kezdtem a földön, dühödten vonszoltam, mire torzakadtából sivalkodni kezdett.

— Gyere, a keresztmama ad ebédet! — rángattam a kezét. De az éhes gyerek érthetetlenül és indokolatlanul hisztériás vitába kezdett:

— Nem megyek a keresztmamához! Nem megyek, azért se megyek!

Attila az ebéd szóra szintén megvadult.

— De gyössz! Azért is gyössz — kiabálta.

Etus megint elvetette magát az ucca közepén. Tehetetlen dühömben

majdnem sirva könyörögtem neki, hogy jöjjön. Nem jön, azért se jön. Erre én vadultam meg és elkezdtem püfölni. Etus ordított és harapott, karmolt, Attila rugdosta, én püföltem. Mint három veszett kölyökkutya, úgy marakodtunk az ucca közepén, dühödten téptük egymás haját és üvöltöttünk. Mintha nem is mi csókolóztunk volna éjjel, a titkos és szent összetartozás érzésében.

Egy férfi megállt a járda szélén és rámszólt:

— Nem szégyelled magad, a kisebbeket verni?

— Mi köze hozzá! — feleltem vissza.

A neveletlen feleletre kergetni kezdett. Elszaladtam. Amikor visszafordult, megálltam. Láttam, odamegy a gyerekekhez, talán vigasztalni akarta őket. De ők nem várták be, hanem miután Attila előbb ráöltötte a nyelvét, elkerülték és hozzám szaladtak.

Leültem a járda szélére és keserves zokogásban törtem ki. Én, aki soha nem sirtam, a verést szóltan daccal túrtam, most fuldokoltam könnyeimben. A két gyerek leült mellém, jobbról és balról, hallgattak. Ha a hidegtől nem kezdünk dideregni, talán napestig ott ültünk volna.

Most mi lesz? Haragszom Etusra, aki miatt nincs ebéd. Dühös vagyok Attilára, aki már nyafog, hogy éhes. És gyűlölöm a felnőtteket, akik csak parancsolnak, kérdőre vonnak, de semmit nem tesznek értünk. Lődösöm Etust mérgemben.

— Hülye — mondja erre acsarkodva.

— Fogd be a szád — mondom én.

— Hülye vagy te — mondja Attila. — Marha! — teszi még hozzá meggyőződéssel.

Mintha ez lenne az az időpont, amittől kezdve úgy beszélünk, olyan szavakat használunk, mint az uccagyerekek. Mire anyánk hazajön a kórházból, uccakölykök vagyunk mi is, piszkosak, tetvesek és mosdatlan szájuak.

Lődörögtünk a hideg uccán. A Ferenc-téren össztalálkoztunk iskolatársammal, Stefán Böskével. Neki is beteg volt a mamája. Elhatároztuk, hogy koldulni fogunk kettesben. A gyerekeket hazazavartam azzal, hogy majd nemsokára hozok ennivalót, mi pedig elmentünk az Üllő-úton tuli uccákba, ahol senki nem ismert bennünket.

Nagyon féltünk rendőrtől, házmesternéktől, szégyenkezve kopogtattunk az ajtókon. Azóta is mindig csodálom a bátor kis kölyköket, akik odaszegődnek hozzám az uccán és addig kunyorálnak „egy kis kenyérrevalót“, amíg ki nem elégitem őket egy-két krajcárral. Mi úgy kértünk, mintha valami bűnös dolgot művelnénk, reszketve, hogy valaki ránk ripakodik valamelyik ajtó mögül, futásra készen, szemmel tartva az idegen házak lépcsőit.

Nem is gyűjtöttünk össze többet nyolc krajcárnál. Ezt elfeleztük és vásároltunk rajta apró oroszhalat, sok hagymával, krajcár volt darabja. Böske a maga halacskáit az uccán mindjárt megette, én vittem az enyimeket haza. Kiterittem a papírost a térdemen, hogy szétosszam, de Attila egy szempillantás alatt összemarkolta az egészet és egyszerre a szájába gyömösölte. Arca kidagadt, kezét szája elé tartotta, nehogy kicsusszon belőle egy falás is. Elkéseredetten néztük. Közben fuldokló köhögés jött rá, még hátba is kellett ütögetni: Kuc-kuc, cigányuccára ment.

Délután már nem bírtam az éhséget és a gyerekek sirását. Eszembe jutott a zálogház és a ládából kivettem anyánk pár ingét, hálóréklijét és elzálogosítottam. A kávémérésben nagy fazék kávévettem, meg egy kiló kenyeret. Az utolsó morzsáig megettük. Elfogott a bőség részegsége. Nagy csomó cukrászsüteményt is vettem a péknél és azt is befaltuk. Egymás iránt megenyhülve fejeztük be a napot.

Kávéval éltünk, amíg a pénz tartott. Közben hallottam, hogy a Gyermekvédő Liga szegény, sokgyermekes családoknak élelmiszersegélyt ad. Utrakeltem a Wesselényi-uccába, ahol kiutaltak egy csomagot. Volt benne bab, sárgaborsó, liszt, griz. Rögtön tejbegrizt főztem, azt szerettük. Föltettem nagy lábasban vizet a tűzhelyre, ahol három-négy asszony is főzte az ebédjét. Nem zavartak el, de nem is törődtek velem, mit akarok csinálni, tudom-e csinálni. A forró vízbe beleeresztettem az egész zacskó grizt. Ebben a tejbegrizben nem volt se tej, se cukor, kemény volt, mint a kő, izetlen, majd kifordult a szánkából. De két napig ezt ettük.

Vasárnap délután kimosdattam a két gyereket, magamat és elballagtunk a Rókus-kórházba. Mama sápadtan, soványan feküdt az ágyában. Hogy hogyan néztünk ki, arra csak az ő rémült, fájdalmas elszörnyülködéséből tudok következtetni.

Attila abban a pillanatban, amikor meglátta mamát, keserves sírásra fakadt. Sohasem tudom elfelejteni sírásra görbült kis száját és szemrehányó tekintetét, ahogyan felém nézett:

— Mama, a Jolán moslékot főz mindig! — ezek voltak első szavai, amiket elzokogott. Ebben benne volt kis szívének minden keserve, árvasága, mama utáni vágyódása.

*

Februártól kezdve az iskolaév végéig egy Mészárosné nevű asszony tagas, sötét, hideg konyhájában laktunk, a Ferenc-téren.

Mészárosné sárgára festett hajával, a nyakára kötött fekete bársonyszalaggal gyermekkorunk kitörülhetetlen emlékei közé tartozik. Ha igaz, hogy a gyermekkori élmények örökké megmaradnak, irányt szabnak a lélek fejlődésének, a képzelet területeit, a cselekedetek rugóit alapjukban megformázzák, akkor ennek a vajakolással, búbajoskodással foglalkozó asszonynak a házában eltöltött hónapok minden bizonyval a hároméves Attilára is hatással voltak.

A kirivó külsejű asszony kártyát vetett. Délutánonkint a konyhában sorakozó székeken szegény asszonyok, cselédlányok ültek, várták, hogy sorrakerüljenek. Jószagú urinők is látogatták. „Munka“ előtt a subládán álló feszület előtt térdelt Mészárosné, öklével verte a mellét, homlokát a padlóhoz ütögette, imára kulcsolt kezei közt rózsafüzért morzsolgatott. Azután fekete macskájával az ölében az asztalhoz ült és jósolt az egyenkint betérő asszonyoknak.

Mama alkalmazásban volt Mészárosnéénál. Amikor kijött a kórházból, elerőtlenedve, lesoványodva, lakás ellenében vállalta a vajakos asszony körüli teendőket. Nehéz munkát ebben az állapotában nem is tudott volna végezni. Kedvetlenül, szótlanul és bizonyára minden meggyőződés nélkül csinálta a hókusz-pókuszokat a boszorkány mellett. Vagy ki tudja?

Jövendőmondáson kívül Mészárosné még a következőkkel foglalkozott: kereket oldott szeretők visszahódításával, kihült szerelmek újra-

élesztésével, betegségek ráimádkozással való gyógyításával. Vállalta iszákos férjek jóutratéit. Ezer bajjal, panasszal jöttek hozzá, átadták néki gondjaikat, pénzüket és reménykedve távoztak.

Mindezen bajok orvoslásának más és más módszere volt. Mint ahogyan a kórházak sebész osztályán készülődnek a következő napra kiírt műtétre, úgy készült Mészárosné a lelki klinikáját felkereső szegény asszonyok bajainak kiirtására.

Azon a napon, amelyre a sorsba való beavatkozását kitűzte, böjtölt. De böjtölnie kellett anyáknak is, a megbizónak is. Mi gyerekek sem ehettünk a lakásban. Ő maga talpig feketébe öltözött, szalmasárga hajára kendőt kötött és némán imádkozott. A paciens is azt tette, amit ő, ijedten hallgatott, egyetlen kimondott szó is véget vethetett a közeledő varázslatnak. Az elsötétített szobákban gyertyák égtek és a konyhaajtó küszöbébe verve hatalmas konyhakés meredezett, mint a cövek. Nehogy a gonosz bemenjen. Este azután Mészárosné fogta a seprőt és arcán a megszállottak ijesztő kifejezésével, keményen összeszorított szájjal, kisöpörte a szobát, konyhát, benyult a seprővel a butorok alá és hatalmas, erőteljes mozdulatokkal seprte a semmit a konyhaajtó felé. Itt a küszöbön meredező kés körül valóságos közelharcot folytatott valammivel, amit mi nem láttunk, végül a kést is kipiszkálta helyéről és a seprővel kilóditotta az udvarra.

Máskor másféle szertartások közepette kifüstölte a szobát, vagy kotyvasztott valamit a vörösen izzó vaskályhán. Szájtátva, hideglelés borzongással néztük műveleteit. Etus majdnem minden éjjel sikoltozva ijedezett fel álmából, ördögöt látott a sarokban. Attila percig sem mert egyedül maradni, szívszorongva kapaszkodott a mama szoknyájába, vagy az enyémbé. Frászt kaptunk a sötétben. Sem azelőtt, sem azóta olyan egymáshoz bujók, egymásba kapaszkodók nem voltunk, mint Mészárosné sötét, hideg konyhájában. Minden zugból leselkedett valami rém, az éjszakák tele voltak iszonyattal.

Attila *Nagyon fáj* című kötetének sok verse kísértetiesen emlékeztet a kisfiu rémületére, iszonyodó félelmére. Az a kisfiu mindig éhes, rémek leselkednek utána. A felnőtt jóízű bablevest, csülköt, főtt malaclapockát, déligyümölcs kirakatot, vérbő epret rak verseibe, mindezt a kisfiunak, aki „mégis él“ benne.

*...Mi bánt? Ugy érzem, mintha félnék,
menekülnék, hasáb a vállamon.*

A kisgyerek, ki voltam, mégis él még.

*A kis kölyök, ki voltam, ma is él
s a felnőttet a bánat fojtogatja...*

Elmondja a kisgyerek félelmeit, iszonyatát, meg akarja szabadítani a leselkedő rémektől. És amikor a felnőtt körül is az egész világ tele rémekkel, amiket csak ő lát, szólongatja a mamát. Ha az ő szoknyájába kapaszkodhatna, mint a kisgyerek, megszűnne minden szorongása.

Magavigasztaló soraiban a Ferenc-téri éjszakák rémei ólálkodnak, dajkahang, mamahang csitítja:

*Én nem tudom, mi fenyeget
az esték csipkés árnyain,
mint romló hátról a legyek,
szétszállnak tőle álmaim.*

*Én nem tudom, mily dajkahang
cseng a szívemben csendesen:
Nyugodj, hiszen csak este van
s mitől is félnél kedvesem.*

Gyakran megtörtént az is, hogy Mészárosné nem fogadta klienseit. Ilyenkor megengedte, hogy bent tartózkodjunk szobájában, ahol egész nap a vörösén izzó vaskályha mellett ült. Ezeken a napokon az volt a feladatom, hogy leckém elvégzése után felolvassak egy véget nem érő füzetes regényt. A regény címe így hangzott: *A grófnő szerelme, vagy az erdő titka*. Több, mint háromszáz füzetből állott. Rengeteg személy szerepelt benne, tele volt izgalommal, ki nem deríthető titkokkal, lélekzet-elállító fordulatokkal, különösen a füzetek végén. Éjjelig ültünk a túlfűtött szobában, rekedtre olvastam a torkomat. A gyerekek ilyenkor soha nem voltak álmosak, csendben és figyelmesen hallgatták ezt az érthetetlen, nagyoknak való mesét.

Különös játékokra inspiráltak bennünket a hallottak. Grófkisaszszonyt, vadorzót, szerelem gyermekét játszottunk, várkastélyban laktunk, ismeretlen szigeten tengődtünk, földalatti börtönben raboskodtunk. Szótttük, fontuk magunk is a regényes történetet, hozzátevé, amit növekvő képzeletünk egyre színesebben kitermelt. Ezek a felolvasások messzi tájakat varázsoltak elénk, csodálatos embereket, akiknek olyan foglalkozásuk volt, mint a Ferencvárosban senkinek, nagy igazságtalanságokat és nagy igazságtéveséseket. Mintaképeink voltak a szereplők között, akikhez idomulni igyekeztünk. Abbahagytunk minden barátkozást a többi gyerekekkel, kerültünk mindenkit, mint akiket megbabonázott a ház boszorkánya. Csak egymással éreztük magunkat jól a mi elvarázsolt világunkban. Szavakat találtunk ki, amelyek mások számára érthetetlenek voltak. Mi hárman *püngrücek* voltunk. Embereknek, tárgyaknak új nevet adtunk, új értelmet jelentésüknek, egymáshoz való kapcsolatukat másképp éreztük. Nem tudom, így van-e, én így hiszem, a *Meddák* ebből a rég elsüllyedt, elvarázsolt gyermekvilágból hajtottak ki, a rég elfelejtett püngrüce lelke szólal meg Attila szavaival:

*Elefánt voltam, jámbor és szegény,
hüvös és bölcs vizeket ittam én,
a dombon álltam s ormányommal ott
megsimogattam a holdat, a napot,
és fölnyujtottam ajkukhoz a fát,
a zöld cincért, a kígyót, kovát, —
most lelkem ember — mennyem odavan,
szörnyű fülekkel legyezem magam — — —*

H Á Z T E T Ő K F E L E T T

Irtta: LUKÁCS IMRE

1.

*Bolond világ — a Föld sötétbe roskad
s fénycsóvák söprik szerte az eget,
csupán egy eltévedt sugár világol
a megkomorult háztetők felett.
A rádió is halkabban dorombol,
árnyék se rémlik ide a toronyból,
beborít mindent, zajtalan a rest éj,
testvérrre tör a testvér.*

2.

*Riadtan róják, meglapulva, némán,
a bakacsimba borult útakat.
Félelmetes a vak bizonytalanság,
dülöngélnék a fekete falak.
Az Úrral egy szomszéd vagyok. Szobámból
kopasz tetőkre bámulok. A számból
s pipámból pattog gyengeizű pára,
ráhull az éjszakára.*

3.

*Az erkélyre kiállok. Szembe vélem
az ablakban árnyékok lengenek
a tömpe gyertya halvány, tompa fényén:
kifáradt izmú munkásemberek.
Házak, tetők egy tömbbé összebújva
rejtőznek gyáván. Falaikon durva,
rejtelmes, bolygó, kövér figurák —
elfáradt a világ.*

4.

*Tépett tetők alatt pihen a város,
álommal terhes az ember-vadon
s aki rabként éli sivár világát,
álmában él pár órát szabadon,
álmában tán szabad és boldog ember,
de újra rab, mire eljő a reggel...
Adjatok neki reményt, friss erőt
s védjétek minden ellen, háztetők!*

A R U T H É N E K

Irtta: SZABÓ ZOLTÁN

Az utóbbi időben egyre többször került a Duna-völgyi népek érdeklődésének előterébe a ruthén nép ügye, mely bár kis számmal lakik e területen és a jelen időig nem élt számottevő nemzetiségi életet, elértett fejlődésének ahhoz a fokához, ahol, mint önálló nemzetiség akar szerepelni és nem mint más nemzet beolvadási függvénye.

Kik a ruthének? Honnan jöttek? Hol élnek? A felelet ezekre a kérdésekre egyuttal felelet arra a sok kérdésre, amely a ruthén nép életében megoldásra vár.

A ruthén nép szláv eredetű, a Rus törzsre vezeti vissza származását s magát tisztább szláv népnek tartja, mint a tatár és csud vérral kevert nagyorosz. Ruszinnak vallja magát, a ruszkijnak nevezett nagyorossal szemben. Az utóbbi évek politikai eseményei következtében más és más elnevezéssel igyekeztek egy-egy államalakulat zászlaja alá gyűjteni a ruthéneket. Egy időben Kárpátukrán elnevezéssel foglalták

össze őket, majd ujabban a magyar-orsz elnevezést keltették új életre a magyarországi ruthének megnevezésére.

E nép lakóterülete Kelet-Európa négy államán vonul keresztül. Vérrokonságának legnagyobb része az Ukrán tanácsköztársaságban lakik; majd folyamatosan a legnagyobb kisebbségi nemzetiségét tette a volt Lengyelországnak, többségben lévén Galiciában és Délkelet-Lengyelországban. A mai szlovákia Szepes, Gömör, Sáros és Zemplén megyéiben ma is felfedezhető, bár kis számmal és elszlovákosodva. Ellenben többségben él Magyarországon Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros magyarországi részén. Románia keleti és északi részén szintén végig húzódik a ruthén nép lakóterülete, kezdve Besszarábián, ahol a nagyoroszok mellett jelentős számmal élnek ruthének, Bukovinán, ahol zártabb egységeket alkotnak s Máramarosban a Visó és Tisza völgyén át eléri a kárpátaljai vérrokonait; sőt Máramarostól délre Szatmármegyében is megtalálhatók, bár erősen elmagyarosodva, de Szatmár városában még ma is fent áll a ruthén görög kath. hitközség.

Honnan jöttek a ruthének a Kárpátoktól övezett Dunamedencébe?

Sokféle magyarázatot próbáltak adni erre a kérdésre. Egyes történetírók a Dunavölgy ősi szláv népére szeretnék visszavezetni a ruthének eredetét, de erre vonatkozólag semmi írott vagy egyéb adat nem maradt fenn. A ruthénekről szóló említések sokkal későbbiek.

IV. Béla Névtelen jegyzője már foglalkozik a ruthénekkal, de a maga módja szerint önkényes magyarázatot próbál adni eredetüknek s azt állítja, hogy Álmos vezér Kieven való átvonulása alkalmával számos szláv vitézzel emelte seregének számát, hozzáátve, hogy kétezer ijaszt es 3000 ruthén parasztot kapott a galíciai fejedelemtől s velük együtt telepedett le a Tisza-Duna közön.

Ez az állítás azonban, mivel hasonló adatokat nem találunk az egykori történetíróknál, semmivel sincs alátámasztva.

A ruthének letelepedésével foglalkozó első írott emlékek a XIII. század elejéről maradtak fent.

Feltehető, hogy egyes vándor ruthén pásztor csoportok már a XIII. század előtt éltek a Kárpátok dunai oldalán, de nem alkottak nagyobb egységeket s mint hűbéri rendszerben élő nép csak a XIII. század elejétől szerepel. A Kárpátok őserdői alján tanyát verő hűbér uraknak munkás kezekre, jobbágyokra volt szükségük, akik megszelidítsék és tovább munkálják a vidéket. Egyezséget kötöttek vállalkozó szellemű harcosokkal, akik összehordták békés vagy harcos eszközökkel a Kárpátok között vándorló pásztor népeket. Helyhez kötötték őket, ahol irtásokba kezdtek, majd megmunkálták a földet. Előbb adózás nélkül, majd rendszeres adózással, mint földesurtól függő jobbágy. A vezetőket *kenézeknek* vagy egyes helyeken *soltészeknek* nevezték; a jobbágyok nagyobb része viszont ruthén volt.

Kezdetben előjogokkal is birtak, egyes helyeken a határőrzést is rájuk bízta. Ezt bizonyítja számos község neve, valamint a *Krajna* elnevezés, ami *végvidéket* jelent s az utóbbi időkig fentmaradt, mint közigazgatási egység elnevezése.

A XV. és XVI. században oly bizalomra tettek szert egyes ruthén családok, hogy a kamarásokat és testőröket csak, mint *ruthenus* említik az okmányok, még akkor is, ha más nemzetiséghez tartozott az illető.

A ruthén beszivárgás egyenlőtlen ütemben folytatódott, ahogy a történelmi események azt gyorsították vagy lassították.

Nagy Lajos idején Korjátovics Tivadar a menekülő podoliai herceg 40.000 kisorossal jön be a Dunavölgyébe. Egyesek 40.000 családról irnak, mások kétségbe vonják e nagy számot. Tény az, hogy Korjátovics-csal egyidőben nagyobb számú ruthén telepedik le a Kárpátok innenső oldalán.

E ruthén bevándorlás erősen folyik a XVI.-XVII. és XVIII. századokban, Lengyelországból, ahol egyrészt a kisorosz-lengyel háboruszkodások, másrészt az önkényes hűbéri uralom miatt türehetetlen a ruthén jobbágyság helyzete és új hazát keresve letelepednek a Kárpátok déli lejtőin.

Ahogy a jobbágyság helyzete súlyosbodik, úgy válik mind nehezebbé az új hazában az élet. Megemlítik — a ruthéneket a kelyhes mozgalomban s arról is tud a krónika, hogy a ruthének kivették a részüket az 1326. évi Pető Péter-féle felkelésből is. Annál nagyobb a surlódási felület a ruthén jobbágy és a hűbér ur között, mivel a ruthének a gör. kelet. vallást hozták magukkal s bár már a XIV. században gör. keleti püspökség működik a máramarosi Körtyvélyesen és Munkácson, a jobbágyi elégedetlenség gyakran a gör. keleti vallásos tábor zászlaja alatt gyülekezik.

Ilyen ütköző pont a naptárkérdés, az ünnepek megülése. T. i. amíg a nyugati egyház a Gergely-naptárt használja, a keleti megmaradt a Julián-naptárnál s így az ünnepek között 10—13 nap különbség keletkezett. Ez állandó ütköző pont a ünneplő jobbágyság és a dolgoztatni akaró hűbérurak között s hozzájárult a jobbágyság egyéb sérelmeihez.

Többek között I. Lipót próbálta e kérdést rendezni, kimondva, hogy: „megkívánjuk, hogy úgy a mozgó, mint az artikulált ünnepeket az egyesült görög szertartásuk is akkor ünnepeljék, mikor a latinok, hogy az urak és a jobbágyság között, azok részéről a szokott munka kérdése, emezek részéről annak teljesítése körül elkerültessék zavar és terhelés.” A kérdést azonban nem sikerült megoldani, mert egy 1718 június 20. kelt dekrétum újra szükségesnek látja kimondani, hogy a görögök és latinok együtt kötelesek ünnepelni.

Minden hiába, — bár a ruthén papság egy része már 1649-ben egyesül a római egyházzal, hogy egyenlő jogokat nyerjen az uralkodó egyházzal, — a nép nagy része távol marad ettől az egységtől s hogy ne idegenkedjék az uniótól, a naptár változatlan marad.

A jobbágyság megszüntetéséig ez a kérdés közvetlen ellentét, kisebbségi sérelem maradt a jobbágy és a földesur között s a naptárt mind a mai napig sem változtatta meg a gör. kath. ruthén egyház.

Egyes történetírók szerint, a ruthén nép története hosszú időig egyenlő a ruthén egyház történetével. Valóban a ruthén nép keveset halatott magáról, részt vett az általános népi megmozdulásokban, lázadásokban, de gyér száma és rendkívüli hátramaradottsága következtében nem találunk körében olyan nemzetiségi megmozdulásokat, mint pl. a románoknál már a XVII. században.

A Rákóczi-féle felkelés a Ruthén-földön keresztül jön be az országba s a ruthén jobbágyság tömegesen tódult a szabadság zászlaja alá, amelytől szabadulást várt a hűbéri elnyomatás alól. Így érdemelte ki a

ruthén nép a „legkedvesebb és leghivebb nép“ elnevezést Rákócziól.

Éppen így ott találjuk a ruthén jobbágyot az 1848 szabadságharcban is, ellentétben a többi nemzetiségekkel, nem a monarchia, hanem a márciusi kormány oldalán. Kossuth neve annyira népszerűvé lett, hogy előfordul a Kárpátokon túli ruthénség népköltészetében is.

A ruthénség kérdéseit nem oldotta meg sem az 1848-as jobbágyság megszüntetése, sem a kiegyezés utáni Magyarország. Ez időben a ruthén népben vagy csak azt a „leghivebb és legkedvesebb“ népet látták, amelynek egyetlen vágya a magyarságba való teljes beolvadás vagy gyujtató, pánszláv agitátort, a kárpátaljai kedves idil megbontóját. Mert a világháború előtti ruthénség ideális nép volt az olyan kormányzat részére, amelynek kisebbségi politikája a beolvadásban összpontosult. A ruthénség gazdasági nyomora folytán a polgárisodás legalsóbb fokait járta, azok a fiai pedig, akik bekerültek a városba, a közigazgatásba, a legnagyobb részben elvesztek a ruthénség számára. A városban olyan kis csepp volt a faluból felszivárgó ruthén elem, hogy ott elvesztette minden esetleg meglévő nemzetiségi öntudatát s beolvadt az uralkodó nemzetbe.

Az 1900. évi népszámlálás szerint a magyarországi ruthén lakosságból 83,3 százalék a férfi és 88,6 százalék a női irástudatlanok száma.

Az 1908-1909. tanévben 66 ruthén iskola működött, 72 tanítóval és 42.244 tanulóval. Tehát több, mint 500 tanuló esett egy ruthén tanítóra. Bár az 1907. XXVII. törvénycikk megengedi, hogy a magyar nyelv jogainak épségben tartásával a tannyelvet meghatározhassák, e törvény kevés helyen lép érvénybe. Szabó Orent írja, a ruthénségről szóló munkájában Zemplén-, Sáros-, Szepesmegyék iskolaügyeivel kapcsolatban, „hogy a jelzett területen egyetlen ruthén tannyelvű iskola sincs. A tanítási nyelv általános megállapításakor ezen a területen mindössze 5 iskola kívánta a ruthén tanítási nyelvet, de amikor felvilágosítást nyertek, hogy a vallástanítás nyelve nem befolyásolja az iskolai tanítás nyelvét — egy újabb határozattal ezek is a magyar tanítási nyelv mellett döntöttek.“

Az 1908-9. évben 80 ruthén tanulója volt a gimnáziumoknak, 77 a tanítóképzőknek és 6 a főiskoláknak; a ruthén tanárok száma ugyanabban az időben 5. Ruthén középiskola nem működött.

A világháború előtti földéhség a Ruthén-földön még élesebben jelentkezett, mint az ország más részében. A jobbágyságtól megszabadult ruthén parasztnak nem volt sem földje, sem mestersége, sem munkalehetősége. Ami kis földje volt, az sem termelt sokat s a törvény sem sietett segítségére. Jellemzően írja Szabó Orent a ruthén paraszt helyzetéről, hogy... „a népnek nincsen semmi védelme, mert a vadászati törvények gyakorlati alkalmazása a legtöbb helyen olyan, hogy csak a legnagyobb elkeseredéssel beszél róla a kisorosz nép. Van község, ahol a határnak jó egyharmadát már nem is művelik az állandó vadkárak miatt. Megszivlelendő okának kell lenni erre a földéhes kisorosz népnek.“

Fábry Zoltán husz évre rá megkísérelte megírni a Ruthén-földről az „Éhség legendáját“, de a valóság még akkor is olyan keserű maradt, hogy az akkori demokratikus Csehszlovákiában, a Ruthén-földi valóság csak fehér oldalakkal láthatott napvilágot.

A világháboru előtti Magyarországon nincsen ki megírja a éhség legendáját, csak egy-egy ujság cikke keresztül jut el a ruthén nép kiáltása a közvéleményhez. Tömören és élesen foglalja össze Urai Dezső ezeket a panaszokat a Budapesti Napló 1912 okt. 12.-i számában a skizma-mozgalommal foglalkozó cikkében: „A mozgalom eredete egyrészt az átmenet nélküli magyarosítás, másrészt a hihetetlenül rossz megélhetési viszonyokra vezethető vissza. A néppel mostohán bánnak a hatóságok és a magyar érzelmű gör. kath. papság tehetetlenül áll ezzel szemben.“ „Elsősorban a ruthén népnek nincsen földje. Másodsorban a közigazgatási tisztviselők nem a nép fiai, nem értik a népet és kemény intézkedéseikkel szinte kikergetik a ruthént az országból Oroszországba és Amerikába. Harmadsorban az erőszakos és átmenet nélküli magyarosítás vadítja a parasztot és hajtja ki az országból“. Ilyen körülmények között egy megélhetési lehetőséget látott a vezető réteg nélküli, öntudatlan parasztság: a kivándorlást. A ruthénségnél a kivándorlás oly megszokott jelenséggé vált, mint más falusiaknál a városban szolgálás. A nagy magyarországi kivándorlásnak a ruthénség adja a legnagyobb arányszámát. Már Kovács Imre megállapítja *Néma forradalom* című könyvében, hogy: „Főleg a Tisza felső és alsó folyása melől vándorolnak ki sokan. A Tisza felső folyásánál minden esztendőben 1000 lakosra 20-25 kivándorló esett, az alsó folyásánál 15-20 és a középső szakaszon 10-15.“

Ez az erős kivándorlási mozgalom nem maradt nyom nélkül a ruthénség nemzetiségi életére. Amerikában a munkalehetőség, a magasabb életszínvonal, a más országbeli ruthénekkal való érintkezés, a több szabadság, új életlehetőségeket nyit fel a Kárpátok aljáról kikerült ruthén paraszt előtt, az Óceánon tulra kellett mennie, hogy elpolgáriasodhassék, nemzetiségi öntudatot nyerjen. Az őshonában maradinak tartott paraszt Amerikában bányákban és racionalizált farmokon dolgozott, egeysületeket alapított, lapokat olvasott. Csodálatos, írja Szabó Orent, hogy míg a ruthének odahaza jóformán semmiféle társadalmi életet sem élnek, Amerikában nemcsak otthonosak egyleteikben, hanem fel is virágoztatják azokat. 1910-ben már 30.000 fizető taggal működik a Szojedinenie, az amerikai ruthének egyesülete.

A kivándorolt ruthének azonban nem szakadtak el az ősi földtől; a hazai rokonoktól. Távolról is fentartották a kapcsolatot velük, sokan, miután pénzt gyűjtöttek, visszatértek, mások hosszabb-rövidebb látogatásaikkal vitték haza az új szellemet, a fejlettebb nemzetiségi öntudatot.

Igy alakult ki egy kezdetben bátortalan nemzetiségi mozgalom az ukrán nép szabadságának kivívására. Már 1910-ben felfigyeltek rá, érdekes a Pesti Napló 1910. évi 25. számának Ukrajnizmus című cikke, amelyik többek között a következő megállapításokat teszi: „Az ukrajnizmus gyűjtőfogalma alá tartoznak mindazok a ruthének, helyes névvel megjelölve, amint ők magukat nevezik: kis oroszok, akik öntudatra ébredtek, hogy származásra, nyelvre, testalkatra, vérmérsékletre, politikai multra és jövő szereplésre nézve... önálló népfajt képeznek... Az ukrajnisták által kiadott hivatalos térkép szerint ezen államhoz tartoznának Magyarországból Eperjes, Ungvár, Máramarossziget, nagyobb városokkal az összes ruthénlakta vármegyéink.“

Ennek a nemzetiségi mozgalomnak az egyik szárnya kapcsolatot

talált a cseh és szlovák nemzetiségi irányzatokkal s a világháború után megalapították Csehszlovákiát, amely autonómiát ígért a csehszlovák tartományra alakult Orosz Kárpátaljának.

Anna Seghers felejthetetlen novellájával, a *Hrusovoi parasztok*-kal,* a cseh máramarosi ruthén paraszt már nem úgy kerül be a világirodalomba, mint öntudatlan munkagép, hanem mint ember, aki helyt áll emberi, társadalmi jogai mellett.

A világpolitika további hullámzásai ismeretesekek. A kárpátaljai ruthénség a „nagypolitika“ játékvá lett s a rövid életű Volosin kormányzás után visszakerült oda, ahonnan elindult.

A szovjet-magyar határ új helyzetet teremtett, Magyarország egyik legégetőbb kérdésévé tette a ruthén kérdést és újra felszínre hozta az önkormányzat problémáját.

A mai magyar hivatalosság véleménye megoszlik a ruthén kérdést illetően. Egyesek a régi beolvasztási politika százszázalékos keresztülvitelét követelik, mások engedményekkel, egyes vezető rétegek felkarolásával szeretnék megoldani Kárpátalja kérdését. *Milotay István* egyik legutóbbi cikkében már arról ír, hogy számos magyar aggodalmát fejezi ki az önkormányzatra vonatkozólag, úgy gondolván, hogy evvel csak széthúzási lehetőséget teremtenek.

Egy éve, hogy Kárpátalja megszűnt ugródeszka lenni a világpolitikában és ma a kis félmillió ruthén nép megint két világ ütközőpontjába került. A Csáky-Ciano találkozó alkalmával minden világlap első helyen említi a szovjet-magyar határ kérdését s ez újra szükségessé teszi a ruthén ügy rendezését.

Megbékül-e egyelőre a két itt találkozó világ, — ez a kérdés dönt majd a ruthénség belső ügyei felett is.

* Magyarul is megjelent a *Korunk* VI. évfolyamában (1931. jun.-i szám). (A szerk.)

V A R S Ó

Irtá: GRÉDA JÓZSEF

*Mikor a messze, szép teren
tankok vasteste nyargalt,
s a nép a napos, kék delen
sötéten és hamar halt,
hallottam ezt az éktelen,
tán földalóli kardalt:*

*„Az éj azért oly végtelen,
mert meglopja a hajnalt;
az élet azért képtelen,
mert árulóival tart“.*

KULTURKRÓNIKA

EGY KOLOZSVÁRI ÉRTEKEZLET

(A népiesség, vagy népiség vitájához)

— *Adám és Éva ivadékai vagyunk mindnyájan...* Csiki földműves foglalt így állást az emberi egyenlőség mellett s jobbágyforradalmak évszázados bölcselete ütközött ki a marosvölgyi, szilágysági és bihari földművesek hozzászólásaiból is. Az egyikén fekete alföldi ünneplő, a másikon mokány condra, a harmadikon székely zeke, a gondolatmenet azonban a templomfalakra festett vörös kehely óta ugyanaz. Mi is változott a falusi ember életében? Adóterhekről, földhiányról, közös nyomorról és kicsinyes családi viszálykodásokról panaszkodtak a kiküldöttek s igazságos egyezkedést kívántak az urakkal, mint már akkor, Kolozsmonostoron. A beszédek december végén hangzottak el egy magyar értekezleten s új csak az volt, hogy a paraszti szónokok nem a felsőbb körökkel, hanem hasonló sorsú városi magyar rétegek képviselőivel tanácskoztak. A szatmári vasmunkás ugyan társadalmi fejlődésre hivatkozott és osztályszerepekről beszélt, a brassói iparosmester jogi kérdést taglalt és sürgősségi javaslattal hozakodott elő, a temesvári író pedig humanizmust emlegetett, mind megértették azonban a ditrói embert, pedig annak társadalmi, jogi és világnézeti érveknél ősbibb támasza volt: — *az Isten, akinek nem kell adót fizetni...*

Találkozó volt ez a Kolozsvárt lezajlott értekezlet is, akárcsak ama 1937. évi Vásárhelyi Találkozó. Mindkétszer társadalmi, vallási, világnézeti és politikai különbség nélkül jöttek össze felelős és cselekvő magyarok Románia minden részéből és szűk csoportszempontok helyett itt is, ott is egyetemes nemzeti megfogalmazások érvényesültek. Mégsem tagadható az a tartalmi változás, amely az alaki megegyezések ellenére is különbözővé tette a két találkozót. Marosvásárhelyen főleg a fiatal magyar értelmiség sereglett össze s ha az egyoldalú középosztály-jelleget át is törte a földművesség, munkásság és iparosság szószólóinak jelenléte, a közös eredmény természetesen inkább a néphez való csatlakozás, mint a népi kifejeződés jellegét kapta. A néphez való csatlakozás azonban eleve magában rejti a néptől való eltávolodás esélyét is. Fiatal magyar értelmiségünk soraiban az elmúlt két esztendő megrázkodtatásai közt újból olyan irányzatok kerekedtek felül, amelyek hangzatos népi jelszavaik mögött tulajdonképpen élesen szembehelyezkednek minden népképviselői elgondolással. A fordulatnak előbb a Vásárhelyi Találkozó munkaegyüttese esett áldozatul, majd bekövetkezett a fiatal értelmiség öncélú osztályelhelyezkedése is a tömegek kihagyásával létrehozott Magyar Népközösség vezetésében. A Vásárhelyi Találkozó régi tartalma elsodródott, egyetemes alakzatát viszont annál könnyebben sajátíthatta ki maga a nép.

Az örökség átvétele nem mehetett végbe lelki megrezdülés nélkül. Egy gyergyóalfalui földműves, aki maga is részese volt a Vásárhelyi Találkozónak s azóta mind várta világtalan falujába a magyar egység alkotó csodáját, csalódottságában meg is mondta, hogy — *a ribizkefa kányát virágozott...* Már másként itélkeztek a városi dolgozók. A kolozsvári munkásság és iparosság szónokai mindössze a középosztály egyes ele-

meinek magatartását bírálták, de ragaszkodtak a Vásárhelyi Találkozó egyetemes nemzeti vívmányához. Játszi egyezkedésekben ők sem bíztak többé, de meggyőződéssel vallották, hogy a romániai magyarság Marosvásárhelyt tisztázott közügyét maga a tömeg fejlesztheti tovább. Így született meg egy általános romániai magyar néptanácskozás terve. A vitából kerekedő közhangulat nem türt semmiféle kizárólagosságot s a néptanácskozás elképzelésében az első pillanattól kezdve bentfoglaltatott a távolmaradottak tábora is. Amikor valaki a Vásárhelyi Találkozó kötelezettségeiből kirajzott új formakeresőket bírálta s a Vasárnapi Szó harminchármas szellemi csoportjának távolmaradását hibáztatta, egy fiatal munkásíró, a harminchárom egyike, közbekiáltotta: — *Egy itt van!* Robbanó tapsot kapott.

A kolozsvári magyar népi találkozó közéleti jelentőségét mégsem a puszta elvi magatartás adta meg. Az elvben már Marosvásárhelyen sem volt hiba, amit azonban az első találkozó osztályösszetételénél fogva eszményivé tett, azt a népi találkozó gyakorlatibb rátermettsége a való élet szükségleteibe ágyazta be. Minden előadó és minden felszólaló a Magyar Népközösség adott társadalmi és történelmi kereteibe helyezte kívánságait és követeléseit. A népképviselő, a népmozgalom és a néptanácskozás elve mindennapjaink tárgyi vonatkozásában öltött testet s a népiség így nem rajongók vágyálmaként, hanem népharcosok reális célkitűzéseként jelentkezett. Nem, azt senki sem vonta kétségbe, hogy a Magyar Népközösség alulról felfelé való kiépítéséért küzdeni kell s hogy a Magyar Népközösség csakis olyan mértékben válhatik tényleges nemzeti életformává, amennyiben a nép a szervezésben és vezetésben cselekvő részt vállal, de az sem volt vitás, hogy a Magyar Népközösség figyelmen kívül hagyása légiures térbe sikkasztaná el a felfejlődő néptörekvéseket. — *Ne várjátok meg, hogy hívjanak, sem azt, hogy küldjenek, hanem vegyétek mindenütt a magatok kezébe saját népközösségi munkátokat!* — mondta jól megfontoltan az értekezlet résztvevőin túl minden magyar dolgozónak egy keménykötésű aradi vasmunkás. A kolozsvári találkozó ezen a határozott vonalon gördítette be a magyar valóságba a Vásárhelyi Hitvallás hagyatékát s bizonyára ez az egyenes útja egy általános érvényű, minden romániai magyarra kiterjedő néptanácskozás megvalósításának is.

A bontakozó egyetemességnek sodrása van, egyre szélesebb teret kanyarít. Mire nem tért ki a két napig értekező százhusz munkás, földműves, iparos és értelmiségi figyelme! Egy bukaresti bádogos szabatos előadásában az ókiráltságbeli magyarok szükségleteit részletezte s moldvai magyar falumunkát hirdetett, korántsem a csángókérdést övező romantika kedvéért (amiről talán fogalma sincs), hanem egyszerűen abból a mindennapos tapasztalatból kiindulva, amely egy bukaresti katolikus imaapostolság gyakorlatában gyökerezik. S a legtöbbször halálféltő szorongással emlegetett magyar szórványoknak milyen új és éltető értelmét adta a máramarosszigeti asztalos! A szórványvidéken is gondoskodnunk kell magyar iskoláról — vallotta meggyőződéssel — mert csak így tölthető be a magyarság s Erdély többi népe közt az a hidszerep, amely elsősorban éppen a kis magyar szigetekre vár... A népi találkozó egyetemessége leghűbben a nemzetiségi kérdésben mutatkozott meg. Marosvásárhelyen még megosztlást keltett a román-magyar viszony test-

véri rendezéséről szóló előadás, Kolozsvárt azonban a kimondottan nemzeti panaszok is szélesebb emberi vonatkozást kaptak az erdélyi népek egymásraultaltságának hangsúlyozásában. A jelenlévők megigérték, hogy magyar kivánságaikról tájékoztatják másnyelvű dolgozó társaikat is, egy általános magyar néptanácskozás megvalósulása esetén pedig meghívják a falvakból és üzemekből a román, német, ukrán, zsidó és szerb nép képviselőit is.

Milyen vigasztalan ezzel az eszmei és gyakorlati kiterelődéssel szemben a Vásárhelyi Találkozón résztvett fiatal értelmiség mozgalmi összezsugorodása! Ez a folyamat ott kezdődött, amikor egyes értelmiségi csoportok a népképviselők kiszorításával magát az értelmiséget akarták az egész nemzeti ügy kizárólagos szószólójává megtenni, valójában azonban még az értelmiség soraiban is viszályt támasztottak a népképviselői elv vallói és ellenzői között. Az összezsugorodást szellemi elváltozás is követi. Az egyetemes demokrácia minőségi demokráciává halad, a közművelődésből vezetőképzés lesz, új élcsapat-elmélet kerekedik s a valóságos népi közösségtől távozók egy szép napon már csak csillagtávból látják népüket. Így lesz népi öntudatból formahajhászó népieség s a társadalom mélyrétegeivel való egyetértésből egy mondvacsinás mélymagyarság önemésztő vágyálma. A dési földműves tárgyi bírálata a magyar mezőgazdasági szervezkedésről, a határmenti kis Borsiból fel szálló kulturigény s a cipőgyári munkásnő leleplező vallomása a dolgozó magyar nők keserű sorsáról hovatovább megint ismeretlen Erdély: az éiretörő értelmiségek számára megfoghatatlan másik világ.

Vajjon tovább gyűrűzik-e a kolozsvári értekezők mozgalma? S elér-e egyszer az oromra menekedetteket? — *Indítványozzuk, hogy...* — ez a fogalmazás a kolozsvári néptalálkozó határozataiban sűrűn vissza-visszatér s hol a minden rendű és rangú magyar ifjuság, hol a munkások, hol az iparosság, de még a vidéki műkedvelőgárdák és zenekarok gyülekezését és tanácskozását is sürgeti. Sikerült-e kenetes vasárnapi szózatok helyett utat nyitni az erdélyi magyar tömegek egyszerű szavának? Hasonló kérdést tettek fel Szilveszter éjjelén a kolozsvári értekezők is az új esztendőbe nyuló vita végén. Megnyugtató, hogy kérdéseikre maguktól várták a választ. (*Balogh Edgár*)

A „KELET NÉPE“ — MÓRICZ ZSIGMOND VEZETÉSE ALATT. A falukutatók és a volt Márciusi Front folyóirata, a Kelet Népe ismét új vezetés alá került, ezúttal Móricz Zsigmond jegyzi mint főszerkesztő. Érdekes hire ez a magyar irodalmi és szellemi életnek s talán a végét is jelenti annak a nagy ivben nekilendült mozgalomnak és nézeteltérésnek, hogy elégséges-e a parasztért szó mellett öltetni, vagy inkább egy nagyobb aktivitású és nagyobb hatókörű tényleges közéleti megmozdulásra volna szükség a fenti kereten belül? A kérdés sokáig va-

judott. Ezt bizonyítják a sűrű szerkesztő változások, Sárközi György, Féja Géza, Szabó Pál és most Móricz Zsigmond. Ugy látjuk, végleg amellet döntöttek, hogy az irodalom tökéletesen elégséges a mai körülmények között. A magyar parasztért megindított küzdelmüket valószínűleg maguk is csirának minősítik és széles irodalmi munkálkodásuk ellenére, — elégségesnek tartják a szellemi honvédelmet, a gyakorlati tovább munkálást pedig a jövőre bízzák. Valóban: szilárd program és egyenesvonalú strukturális változás nélkül igen nehéz ma többet tenni.

A Márciusi Frontnak volt ugyan egy tizenkét pontból álló követelése, de azokat a közben feltornázott nyilasok jórészt rég kisajátították, sőt le is járatták, s ami még szivárog belőle, inkább az irodalmat, mint a gyakorlati kérdések eldöntését szolgálja. Hosszas kísérletek kapnak életet annak megállapítására, vajjon magyar-e a magyar paraszt s ha igen faj-e vagy csak fajta? Egy kalap alá vonható-e az egész paraszti társadalom, vagy egészséges volna kategorizálni, ami nyilván maga után vonná az oly kínosan került osztálykérdéseket. Azért van szó osztályról is, legalább is Veres Péter elmélkedéseiben, aki a mai világban, az új nacionalizmus korában igen jó kedvvel kevergeti a fajtát az osztállyal. Móricz Zsigmond bevezetőjében a kérdések e tömkelege elől kitérve leegyszerűsíti az előtte valók vergődéseit. „Nem tudjuk eredetünket, — mondja, — saját magunk előtt a legnagyobb rejtelem, hogy az ezer év előtt kelt latin oklevelekben már mai magyar szavakkal vannak megjelölve a falvak, a folyók, a séddek, a hegyek... de nem ismerjük mai magunkat sem. Nincs meg a magyar faj pontos felvétele, vegyelemzése, karakter kategóriái. Nincs meg az igazi magyar-nak érő elem földrajzi, gazdasági, jogi és szellemiségi feltárása. Nem tudjuk, kik, miért és hol vagyunk? Nem tudjuk, hogy kit, miért, és mi célból nevezünk magyarnak? Nem tudjuk, hogy a beolvadás mily jelentőségű, hány lángelmét tulajdoníthatunk ennek a folyamatnak s mit kezdjünk az egészszel? Nem ismerjük a jövőnket. Nincs célkitűzésünk, nincs programunk, nincs tájékozásunk és nincs szilárd helyzetünk... Egy napról a másikra élünk... Egyet tudunk csak: élni akarunk...”

E nagyobb részt lírának számító bevezető persze csak azt jelzi, hogy Móricz Zsigmond új emberként lép a porondra, s mindazt, amit elődei összehordtak nem az ő kézjegyét viseli, de ha igen, úgy nagyon meg-

tetszett neki Veres Péter ugyan-ezen első főszerkesztői számában megjelent élelmessége, melyben kifejti, hogy semmit sem lehet biztosan tudni. Legkevesébe, hogy miként alakult ki a magyar parasztság. „Hogyan alakult ki a magyar parasztság őse, a magyar jobbágyosztály: nem tudjuk. Ázsiából hozta-e magával Árpád hódító serege, vagy: itt találta a Kárpát medencében: nem tudjuk biztosan... Lehet, hogy a jöttekből és az ittvoitakból keveredett egységes osztállyá, úgy érezzük ez a legvalószínűbb... Ma már csak azt tudjuk biztosan, hogy az utódállamok magyar parasztságát beleszámítva, nyolc milliónyi magyar paraszt van, amelyből legalább hét milliónyi nemcsak nyelvi-leg, hanem fajilag is színmagyar...” Nehéz a kérdés ilyen feltevése mellett arra gondolni, hogy Veres Péter igazán arról beszél, amiről akar s nem egy csomó ide nem vágó dolgot keverget izlése és tetszése szerint. Mennyivel egyenesebb Féja Dózsáról szóló könyve, amelyben — nyilván saját maga és mai küzdő társaival szemben — kimutatja, hogy mi a parasztság igazi létkérdése. Az 1500-as állapotokról beszél, ahol minden figyelmünk sem képes felfedezni egyetlen pontot a magyar parasztság eredetéről, sem fajtáról, sem színmagyarságáról. Ellenben világosan elbűnk te- regeti, miből állott a jobbágyság, mik voltak a sérelmei, miknek az érdekében fogott fegyvert, milyen világos és közérthető politikai programja volt és miként akart áldatlan sorsától merész lendülettel szabadulni. Hol volt még akkor színmagyar és faji kérdés? Igaz, hogy népi eszméről, műparaszt imádatról vagy új nacionalizmusról is alig lehetett hallani, ami ma is csomó nyíltan égő seb kendőzése csupán. Féja állandóan szorosán vett osztályérdekről tud s arról, hogy a kérdés ilyen éles felvetése nélkül meg sem lehet érteni az akkori jobbágy s a mostani paraszt kérdést. A cseh husziták jótékony behatásáról oldalakat tölt meg

anélkül, hogy eszünkbe jutna, hogy az „idegen“, nem fajtiszta behatás valamit rontana a parasztkövetelések eredetiségén. Középmesek és papok beavatkozását látjuk a parasztok oldalán igen hathatósan, anélkül, hogy meggyanúsíthatnók őket az oligarcha titkos szolgálatával vagy az osztályérdek elárulásával. Lehetetlen a nincstelen zsellér, a tiz holdas és az ötvenholdas paraszt érdekeit egy közös „paraszt“ nevezőre hozni. Lehetetlen hétmillió szintiszta magyar parasztról beszélni és faji alapon érdekeiket összekeverni. Azért van igaza Móricz Zsigmondnak, amikor a most már vezetése alatt álló Kelet Népe második számában ki mondja: „Hagyd a politikát: építkezz!“ Azaz tereld el gondjaidat és gondolataidat mindarról, ami körülötted folyik, vedd szemedet arra, hogy miként lehet a föld hozamát 10%-kal emelni és miként lehet azt 10%-kal az eddiginél drágábban eladni. „Hagyjátok most a politikát, magasabb politikára van szükség: az önsegély politikájára“. Ez a legtisztább mondanivaló, ami eddig ebben a kérdésben elhangzott. És félreértést vagy zavart sem kelt. A legtisztább és legnaivabb állásfoglalás. De legalább végleges formában való eldöntése az eddigi ingadozásnak. Meeshünik a sok kerekasztal körüli játék, a kergetőzés, a népi-faji-, valamint osztály-fogócska és marad a szintiszta irodalom. Lehet azért ezután is szép regényeket írni, ezt eddig sem akadályozta senki. „Ez nyilván olyan politika, ami minden minden kormányzat és minden párt, kell, hogy egyetértsen“. — mondja Móricz Zsigmond s máris megkezdí Arvácska című nagy regényének a közlését, amelynek tárgya a lelencházi élet. (Pap Gábor)

EGY ERDÉLYI VÁROS KÖNYV-SZÜKSEGLETE. Szatmár kulturigényeit magyar vonatkozásban az összesen mintegy 15.000 kötetet számláló kölcsönkönyvtárak s hat különböző egyesületi könyvtár elé-

gíti ki, ám ezek közül is az Iparos otthon kb. 6.000 kötetnyi, valamint a Polgári társaskör könyvtára — nem működnek. A működő egyesületi könyvtárak köteteinek száma 2.200 körül mozog. Mintegy 17.000 kötet könyv áll tehát Szatmár város 30-35.000 főnyi összmagyarsága rendelkezésére. Az egyesületi könyvtárak könyveinek legnagyobb része multszázadbeli s ebben a tekintetben csak a Kereskedőifjak könyvtára kivétel, mely egyben a legnagyobb is a működő könyvtárak között. A Szatmáron élő 4.000-4.200 ipari munkásból, akiknek tulajdonképp magyar anyanyelvű s akikhez ezek az egyesületi könyvtárak legközelebb állanak, csak mintegy 70, (máshét százalék) veszi igénybe őket. Komoly értelemben vett könyvvásárlásról ennél a rétegnél, melynek heti keresete gyakran alig haladja meg egy valamirevaló magyar könyv árát, természetesen szó sem lehet. Krajcáros ponyvát vesznek legjobb esetben az ócskasoron s azt csereberélik egymás között. Talán egy százaléka Szatmár összmagyarságának az a réteg, mely ily módon jut a „kultúra áldásaihoz“. S ha a városi munkásság valamely töredéke mégis olvas, a falusi és városszéli földmunkás réteg rendelkezésére nem áll könyvtár vagy olvasókör egész Szatmár megye területén. Így emlékeztetében Kinizsi Pál, Rózsa Sándor, Patkó Bandi történelmi életrajzaiban ma is, nemzedékről-nemzedékre. Ami a világgal és az írott szóval való kapcsolatát illeti, az legjobb esetben az az egylejes ujság, amit a hetivásáron néha megvesz. Ha van réteg, amelynek sürgősen szüksége van betűre s ezen keresztül könnyen nevelhető és művelhető, az feltétlenül a parasztság, melyhez nem jutott még el az a detektív és kalandor-irodalom, ami hatalmában tartja az alsóbb városi rétegeket.

A kölcsönkönyvtárakat, ha nem is feltétlenül csak a tehetősebbek, de legfőképp a polgárság veszi

igénybe. Ezekben úgy véli, megtalálja azt, amire szüksége van s viszonylag olcsón elégitik ki, bizony nem mindig magas irodalmi igényeit. A szatmári kölcsönkönyvtárak előfizetőinek száma kb. 2.500, ami a város összmagyarságának 8 százaléka. Figyelmen kívül hagyva azt a mintegy 6-700 olvasót, akik a kölcsönkönyvtárakból kizárólag dektív és kalandorregényeket kölcsönöznek, a könyvkölcsönzést elsősorban a divat határozza meg. A magyar írók közül legolvasottabbak Erdős Renée, Földi és Zilahy, a külföldiek közül Fallada és Pitigri. S ha Stefan Zweig és Romain Rolland még találnak is olvasókra, Gorkijt pl. már alig olvassák. Ellenben a Halászó macska uccájáért versengnek s mikor a Réztábla a kapu alatt című könyvről irodalmi törvényszéket tartottak Szatmáron, mindenki Cronint akart olvasni. Az erdélyi írókat nem ismerik. Viszont igaz, hogy a múlt évben Szatmáron tartott Petőfi-ünnepség hatása alatt az egyébként kicsi könyvforgalmat bonyolító szatmári könyvkereskedések több Petőfi kötetet adtak el.

Szatmár 35 ezer lelket számláló magyarságából adataink szerint kb. 3.500, tehát 10 százalék olvas s ez ha az olvasmányok minőségét figyelmen kívül hagyjuk is, elszomorító szám. A minőségi olvasás csaknem teljes hiánya azonban arra is int, hogy ha művelődésünk legégetőbb és legsürgősebb teendője feltétlenül a népi rétegeknek akár olvasókörök, akár népkönyvtárak segítségével történő kulturális ellátása is, nem hanyagolható el a már ma olvasók irodalmi izlésének fejlesztése és olvasmányukkal szembeni igényük fokozásának kérdése sem. (Cz. A.)

ERDELYI FESTÓNÓ. Karácsonyi tárlatok Karácsony utánra késett fecskéje volt Orbay Zsusa érdekes képgyűjteménye, mely a kolozsvári Királyi Széktartóság üvegtermében került bemutatásra. Festónó jelentkezett ezekben

a képekben nőknél szokatlan kifejező erővel. Bátran hagyja el maga mellett a konvenciót s ahol közeledik hozzá, ott a leggyöngébb (Cséplés). Megy a saját szín és fénylataisa után, saját témaköre felé, tudatosan és elszántan. A napisajtó mentegetni próbálta, hogy „azért reális kifejezési mód ez”. Ördögöt reális. Szürreális, a maga ködös reggeleivel, alkonyi hegyoldalakon ballagó juhaival, éjjeli kutyaugatásával, egyéni ritmusu, biztos sztatikájú kompozícióival (Aratás, Krumpliszedők). A kifejezés benső, ösztönös sugáló ereje ott hagyja bélyegét a zárt, szigorú egységbe foglalt arcképeken épügy, mint paszettel csendéletein, valószerűtlenül reálisan kanyargó mezei utjain, mezei munkásain. Fojtott lira lappang a formák és színek mögött. Inkább borongás ez, mint borulátás. És valamennyi képén azonos a törekvés egy lehiggadt szenvelgés nélkül ábrándozó festőiség megszólaltatására. Orbay Zsuzsa fejlődését érdemes lesz figyelemmel kísérni. Már ez a mostani jelentkezése komoly állomás egy magános, maga utjait járó, jól felkészült és értékes tehetség pályafutásának. (Sz. J.)

A ROMÁN GONDOLKODÁS EGY ÉVE. — Az idők minden kedvezőtlenége ellenére a román filozófia az elmúlt évben jelentős eredményeket mutat fel. Ezek közül elsősorban **A modern filozófia története** című munka 4. kötetének megjelenését kell kiemelnünk. Ezzel a kötetel a N. Bagdasar szerkesztésében készült mű le is zárul. Kezdeményezések történtek abban az irányban, hogy a román gondolkodásnak ezt a reprezentatív megnyilatkozását francia nyelven is megjelentessék. A modern filozófia története mellett az 1939-es év román filozófiai életének jelentős eseménye P. P. Negulescu **Az emberiség sorsa** című munkája második kötetének megjelenése is. Ebben széles dokumentált műben szerző tárgyilagosan elemzi az európai ci-

vilizáció válságát és igyekszik megmutatni a kivezető utakat. Miután az első kötetben a válság külső, politikai és társadalmi képét tárta fel, most a második kötetben a krízis lelki tényezőit vizsgálja s arra a megállapításra jut, hogy az ok az emberben van. A kulturfilozófia alapvető kérdésévé az emberiség belső haladását teszi.

Ugyancsak a kulturfilozófia területére esik Rădulescu-Motru mult évi, főleg cikkekben elszórt munkássága, melyek során egészen a „románizmusig“ jut.

Alfred Fouillée francia filozófusról jelentős tanulmányt tett közzé a mult évben I. Petrovici. A különböző román és francia folyóiratokban megjelent cikkeiből arra lehet következtetni, hogy Petrovici a spekulatív filozófia központi kérdései felé tart. Gondolkodása bizonyos egyéni kritikai realizmus felé halad, melyben a kanti idealizmust Boutroux és Meyerson hozzájárulásai egészítik ki. A filozófiának ezen a területén kell megemlítenünk Mircea Florian *Megismerés és lét* című könyvét, melyben a megismerés kérdésének a különböző felfogásokban tükröződő vázolósa után, finom dialektikával igyekszik a megismerés ontológiai értékét menteni és helyre állítani a metafizikai realizmust.

Lucian Blaga *Művészet és érték* című könyve a kultura esztétikai megnyilvánulásai felé fordul. Kitér az esztétika csaknem valamennyi kérdésére, sőt új fogalmakkal is gazdagítani igyekszik azt. Műve, mely különös metafizikai vonatkozásai következtében nem kivonatolható, egyik legkülönlegesebb erejű megnyilvánulása a román romantikus bölcséletnek.

Régebbi kutatásainak folytatásaként Al. Dima *Népi művészetfelfogás* című művét jelentette meg, amely nemcsak a kérdés jelenlegi állapotáról kíván képet nyújtani, hanem a szerző egyéni felfogását is közli a népi művészi termelés folyamatáról és az esztétikai érték

körforgásáról. Ugyancsak a népi teremtés az alapja Mircea Eliade tanulmányainak is. Itt azonban nem a művek születésével, hanem a népi művészet kérdésének interpretálásával találkozunk.

N. Retrescu, az angol műveltség ismert román kutatója teljes és hiteles tanulmányt ad közre *Tomas Hobbesről*, J. Aberman pedig „A francia antiintellektuálista áramlatról“. Meg kell említenünk még A. Popescu *Bevezetés a filozófiába* című munkáját, mely Vidoni, a teológiai szemináriumok számára készült hasonló munkája után a második román nyelven megjelent filozófiai bevezető. Végül pedig ki kell emelnünk E. Speranția enciklopedikus szellemben szerkesztett nagyméretű *Szociológiai bevezetését*.

Általánosan nézve, a román filozófia mult évi termelését a filozófia történet és kulturfilozófia uralja. A filozófia története felé való fordulást a fiatalság feltörése magyarázza, mely természetesen elsősorban a gondolkodás multja felé fordul. Ami a kulturfilozófiát illeti, erre vezetnek a kor pesszimista jegei s a metafizika zsákkuccja is, melynek létét ha a szélső kriticismus nem is tette lehetetlenné, mindenesetre levágta szárnyait. (I. D.)

A NÉMET VASUTI KÖZLEKEDÉS NEHEZSÉGEI. A mult év utolsó hónapjaiban sűrűn megisméltődő németországi vasuti szerencsétlenségek egyre bizonyosabbá teszik, hogy 1939-ben Németország nem készült fel úgy a háborúra, mint 1914-ben. „Annyira meg vagyunk győződve a kezdeményezés előnyéről, hogy inkább vasutakat építünk, mint erődöket“ — mondotta Moltke s valóban az Első Birodalom vezérkara már jóval 1914 előtt megkezdte a katonai célokat szolgáló stratégiai vonalak építését. 1914-ben Németországnak 63.377 km. vasutvonalra volt Franciaország 51.428 km.-ével szemben. Ez négyzetkilométerenként Németországban 11.8 km. Franciaország-

ban 9.5 km.-t jelent. A jól épített német vasutakon 28.000 mozdony, vagyis 100 km.-ként 46 bonyolította le a forgalmat (Franciaországban 14.000, 100 km.-ként 32.) A személyszállító vagonok száma 63.000 (Franciaországban 49.000) a teher szállító kocsiké 704.000 (Franciaországban 371.000). A háború alatt is fokozott figyelmet szenteltek a vasutaknak és a lokomotivok száma 1918-ig 34.208-ra emelkedett. Ennek arányában emelkedett az utas és teherszállító vagonok száma is.

Az új háborúval a Harmadik Birodalomnak ép úgy, mint az elsőnek fel kellett ismernie a vasut jelentőségét. Ugyanis a belföldi szállítás és forgalom 80% vasuton, 18% víziutakon bonyolódik le s így mindössze 2% esik a szárazföldi utakra. Ha a német kormányzat ennek ellenére mégis elhanyagolta a vasutakat és az újabban kiépített beton autótutakat helyezte előnybe, a tanulságok meg kell győzzék eljárása tarthatatlanságáról. Kétségtelen, hogy ép a fentebbi elv alapján a német vasutakat nem készítették elő arra a munkára, amit a csapat- és élelmiszer szállítások igényeltek s itt kereshető a vasuti közlekedés zavarainak magyarázata.

Az új háború kitörésekor a német vasutak hossza 70.121 km. Hozzá kell vennünk még az 5.613 km. ausztriai, 3.373 km. szudétavidéki, 5.925 km. csehországi és 134 km. memeli vasutakat. A villanyosítás jóval hátramaradottabb az olasz és francia vasutakénál. Ezenfelül az ausztriai vonalak nagyrésze egyes, a csehországiak teherbirása pedig jóval alacsonyabb annál, amire a nehéz német közlekedési eszközöknek szükségük van. A Reichsbahn vonalaiból 1937-ben 1.238, 1938-ban pedig mindössze 1000 km.-t ujtottak meg. A vonalak többi része kopott és alig felel meg a felfokozott forgalomnak. A szerelvények számában és minőségben is elégtelenek. A lokomotivok száma 1929-1938 között 24.089-ről 22.133-ra esett (8%), a kocsi park pedig 66.003-ról 61.309-

re (7%). 1939 közepén 27.000 mozdony, 74.000 utasszállító és 631.000 teherkocsi bonyolította le a vasuti forgalmat a megnövekedett Németország területén. Lengyelországban ugyanis Németország nem zsákmányolhatott megfelelő mennyiségű szerelvényt, mert a visszavonuló lengyelek keletre vitték át azokat s így orosz kézre kerültek.

Ugy a mozdonyok, mint a vagonok rossz állapotban vannak, kiöregedtek. A vagonok korának közép arányosa 21 év, ami magasabb a rendesnél. Mindez azért, mert az utánpótlás lassu. Az utolsó 7 év alatt mindössze 13.800 új vagon rendeltek, noha ez a szám egyetlen évre is alig elégséges. S a meglevő másodrendű anyagot ezenfelül hatalmas teljesítményekre kényszerítették egyrészt a politikai hatóságok (gyűlésekre és más ünnepekre való szállításokkal), másrészt a vezérkar az ausztriai, csehországi, lengyelországi foglalások alkalmával, valamint a Siegfried vonal kiépítéséhez való szállításokkal.

Komolyak végül a német vasut személyzeti kérdései is. Csehország meghódításával a vasutasok száma 700.000-ről 1.000.000-ra emelkedett s valóban nehéz 1.000.000 megbízható közlekedési hivatalnokot találni akkor, mikor a meghódított területek egész személyzete gyanus.

A vonalak átépítésére és a kocsi park felfrissítésére csak 1938 végén dolgoztak ki tervet. Ez a terv 6000 mozdony és 122.000 vasuti kocsi építését irányozta elő az 1940-43 közötti évekre. Az anyagi állapot erre a múlt év végén kibocsátott 500 milliós belső kölcsön szolgáltatja.

A forgalomnak a csökkent lehetőségekhez mért korlátozása már 1938 végén megkezdődött. Hivatalosan kijelölték az olyan árakat, melyeket előnyösen szállít a vasut, 1939 tavaszán pedig mintegy 200 személyvonat közlekedését függesztették fel, megszüntették a közvetlen vonatrendszert, ami szintén megnehezíti a forgalmat. Ezek nagyjá-

ból a nehézségek, melyekkel a háborús Németországnak közlekedési téren meg kell küzdenie. (Szacsavay Gusztáv)

A GUMI ÉS A HÁBORÚ. Az új háborúban, mely az elmúlt háborúnál is fokozottabb mértékben veszi igénybe a modern közlekedési eszközöket, úgy a tulajdonképpeni hadászatban, mint a harcoló csapatok ellátásánál, a gumi szerepe is fontosabb lett. Már a világháború végéig a gumiszükséglet 150%-kal emelkedett, az új gépesített háború azonban ezt az emelkedést is magasan tulszárnyalja.

A kaucsuk erdőket, melyekből a természetes gumit nyerik, már 1899-ben a kaucsuk ültetvények váltják fel, s 1938-ra a 889.500 tonna gumitermelésből csak 13.500 tonna, 1,4% esik a természetes kaucsukerdőkre. Természetesen az ilyen ültetvények sajátos talajt, nedves időjárást és bőséges, olcsó munkaerőt igényelnek. Ezek a körülmények szerencsésen egyesülnek az angol birtokban levő maláji szigeteken, ahol a megfelelő időjárás mellett a nagyszámban bevándorló kínai kulik is elősegítik a termelést. A maláji szigetek 1938-ban 372.000 tonna kaucsukot termeltek, Holland-India 298.000, Indokina 58.000, Ceylon 49.500, Sziám 41.000, Sarawak 17.750, India és Birman 15.250 s Brazília 15.500 tonnát.

A valóságban ez a termelés sokkal nagyobb, kb. 1.700.000 tonna lehetne. Minthogy azonban a szükséglet nem ilyen magas, az árak miatt nem használható ki teljesen a termelőképeség. Békeidőben a világ kaucsukfogyasztása évenként 1.100.000 tonna, ez a szám 1938-ban 909.000 tonnára esett, amiből az Egyesült Államok 411.250 tonnát használt fel.

A szövetséges államok gumiszükségletét az Angol Birodalom bőségesen elláthatja. 1938-ban a világ gumixportjának több mint felét (464.000 tonna) ő szállította, mert az anyaállam és a birtokok gumi-

fogyasztása csak 153.000 tonna volt. Minthogy Anglia és Franciaország összehangolták gazdaságukat, a jóval kisebb francia Indokina-i gumi-termelést könnyűszerrel pótolja Anglia fölöslege. A múlt évben a két ország össztermelése 525.000 tonna, fogyasztásuk pedig 218.000 tonna volt. A fölösleget Anglia különböző szerződésekkel csereüzletekre használja fel. Ilyen pl. az Egyesült Államokkal kötött megállapodása, mely szerint gumiórt gyapotot kap s Oroszországgal, mely cserébe fát szállít.

Ezzel szemben Németország Ausztriát, Csehországot és Lengyelországot is beleértve 1936-ban 88.750, 1937-ben 121.000, 1938-ban pedig 115.750 tonna gumit importált. A zárlat, melyet a szövetségesek Németország ellen bevezettek igen megnehezíti a német háborús gumiszükséglet fedezését. Ebben a tekintetben Oroszország alig jöhet tekintetbe, minthogy maga is mintegy 25.30.000 tonna gumibehozatalra szorul évenként. A német kormányzat a magán gumifogyasztás korlátozása s az u. n. „regenerált” gumi mellett főleg a mesterséges gumival igyekszik biztosítani szükségleteit. A német ipar már az elmúlt háború vége felé kísérletezett a mesterséges gumival s 1918 végén havonként 200 tonna mesterséges gumit állított elő. 1934-ben kezdte meg az I. G. Farbenindustrie az u. n. buna előállítását acetilénből. Csaknem minden államban folynak kísérletek ilyen irányban s az Egyesült Államokban acetilénből, Oroszországban acetilénből, petróleumból, burgonyából, Olaszországban pedig alkoholból állítanak elő mesterséges gumit. Ezeknek a kísérleteknek közös célja, hogy a gumiban behozatalra szoruló államok minél inkább függetlenítsék magukat az angol-holland monopoliúmtól.

Sem a német buna, sem a többi hasonló mesterséges anyagok nem helvettesítik azonban tökéletesen a gumit, de bizonyos tekintetekben előnyösebbek is lehetnek. Így az

amerikai mesterséges gumi jobban felfogja a rezgéseket, a buna pedig tökéletesebben szigetel. Az orosz mesterséges gumi gyorsan elkopik, ha nem vegyítik természetes gumival. Azonkívül a mesterséges gumik általában három-négyszer többbe kerülnek a természetesnél. A német kormányzat a bunatermelés fokozására 1.25 márka vámot vetett ki a természetes gumi kilójára, míg a mesterséges gumit 1 márkával segíti kilónként.

Az utóbbi évben a német mesterséges gumitermelés 30.000 tonna volt. Ezt a termelést 1941-re 100.000 tonnára akarják emelni. Mindez azonban még békeidőben is csak egy részét fedezné a német gumiszükségletnek. Oroszország mintegy 60-70.000 tonna mesterséges gumit állít elő, ami fedezi saját szükségletét, az olasz szintetikus gyártás csak a kísérletezéseknél tart s a Lengyelországban 1938-ban üzembehelyezett mesterséges gumit gyártó üzem nem javíthat sokat a helyzetén. (Márk Viktor)

HÁBORÚS TECHNIKAI PROBLEMAK. Az új háború, számos olyan technikai vagy más természetű, de a hadműveletek továbbvitelével és eredményességének növelésével szorosan összefüggő problémát vetett fel, amelyek megoldásán feltalálók és szakemberek ezrei dolgoznak. E „2-es számú nagyvezérkar“ munkája, amely kísérleti munkaszobákban, üzemekben, zárt és féltve őrzött ajtók mögött lázasan folyik, sok esetben jelentős mértékben változtathatja meg a szárazföldi, légi, tengeri és tengeralatti hadműveletek mai képét, részben a meglévő hadieszközök fogyatékoságainak kiküszöbölésével, részint pedig új, eddig ismeretlen fegyverek, gépek, anyagok stb. harcbevételével.

Csak néhányat említünk meg ezuttal e megoldásra váró (esetleg részben megoldott) háborús problémák közül:

1. A repülőgépek motorzugásá-

nak letompítása vagy teljes hangtalanítása. Ezt a kérdést eddig egyáltalán nem oldotta meg a motorok rövid idejű és leginkább u. n. zuhanó repüléseknél alkalmazott „kikapcsolása“. A hangtalanítás végleges keresztülvitele nagy mértékben fokozná a légierők így is jelentős szerepét, a rajtaütéses, éjszakai légi hadműveletek és felderítések eredményességét; hatástalanítva a légvédelmi tüzérség segédeszközét, a távolhallgató-készülékeket.

2. Szorosan összefügg az előbbi problémával és kiegészítené azt a hadirepülőgépek teljes álcázottságának (láthatatlanságának) máig ugyancsak megoldatlan kérdése. Ezen a téren is állandóan folynak kísérletek s el is jutottak bizonyos foku részleteredményekhez, amelyek azonban egyelőre messze vannak még a teljes értékű eredménytől. Valószínű itt a repülőgépek egy újfajta konstrukciós anyagának feltalálása és használata.

3. A légvédelmi tüzérség találati biztonságának növelése, legalább 5000 méter magasságig. E probléma megoldása az ágyuszerkezet ugyanolyan tökéletesedését kívánja, mint az optikai eszközöké.

4. A tankok ágyutüz elleni ellenállókéességének növelése, anélkül, hogy ezzel a tank mozgási lehetősége, gyorsasága, stb. csökkenne. Tehát nem több vagy vastagabb, hanem csakis ujszerű és a mainál semmiesetre sem nehezebb páncéltatanyagról lehet szó.

5. A néhol és részben már megkísérelt „egységes típusú“ harci repülőgép. Ennek egyesítenie kell magában a mai bombavető, vadász és felderítő gépek maximális gyorsaságát, fegyverzetét, tüzerjét, teherbíró képességét, akció rádiuszát stb. Az ilyen „egységes típus“ tökéletes formájának kialakulása jelentősen elősegítené a nagy szériákban való gyártás, a kezelőszemélyzet kiképzésének, a gyors utánpótlási lehetőségeknek stb. ma még megoldatlan problémáit.

6. Modern erődvonalak (Maginot,

Siegfried stb.) szétrombolására alkalmas hadianyagok vagy új hadigépek problémája. Ilyen tűzérési vagy légbombázásra használható hadianyag (vagy hadigép) létezése e pillanatban még nem ismeretes, a szakirodalomban sem, bár a háború kezdete óta nem egyszer bukkantak fel újságközlésekben mindenféle, képzeletbeli „csodafegyverek”.

7. Tankok és más, hadviselésben alkalmazott gépjárművek motorjainak befagyás elleni biztonsága. Új összetételű benzin vagy olajanyag, vagy pedig a motorok különleges új konstrukciója szerepelhet megoldási lehetőségekként. Ez a probléma — amelynek részbeni megoldására már mutatkozik bizonyos előrehaladás — különösen a finn hadszíntéren mutatkozott jelentősnek.

8. Hadihajók torpedólövedék elleni biztonsága. Ez máig teljesen megoldatlan problémája a tengeri hadviselésnek. A legjobban felszerelt és legerősebb páncéltatu hadihajók is ugyyszólván teljesen ki vannak szolgáltatva egyetlen találó torpedólövedéknek. Ugyanugy, mint a tankoknál, itt is aligha lehet szó a mai hajópáncéltat megvastagításáról, tehát a megoldási lehetőségek e problémára vonatkozóan is egy újfajta páncéltanyag felfedezésében rejlenek.

Nem lehetetlen, hogy a háború valószerű tavaszi lendülete fenti problémák közül néhányat már megoldva és megvalósítva fog hasznosítani egy vagy több hadviselő fél javára, a jelenlegi és az alakulóban lévő új ázsiai és európai hadszíntereken. (Keleti Sándor)

A MAGNESAKNA. A robbanó aknát 1861-ben az angolok alkalmazták először a tengeri háborúban. A mai uszó és mágneses aknák öse robbanóanyaggal töltött és vízmentesen zárt egyszerű fémdoboz, melyet lehorgonyoztak a part közelében s mikor az ellenséges hajó az akna fölé érkezett, drótvezetékekkel a szárazföldről felrobbantották. Később már olyan

aknát is szerkesztettek, melynek felrobbantásához nem kellett a szárazföldre futó villamos vezeték, hanem a doboz belsejében elhelyezett elektromos elem szolgáltatotta a gyújtó szikrát. Az elemet úgy helyezték el, hogy a legkisebb rázkódásra működni kezdett. Ezeknek az aknáknak az volt a legfőbb hibájuk, hogy nemcsak akkor működtek, ha hajó ütközött beléjük, hanem gyakran már a tenger hullámvérésétől is robbantak.

A modern uszóakna, mely az amerikai W. H. Brown találmánya, a világháborúban tűnik fel. Ez már bonyolult gép, pontos önműködő berendezéssel és műszerekkel: valószínűsítő kis hajó. Több részből áll: 2-300 kiló robbanóanyagból, ami az uszótestnek kb. negyedrésztét foglalja el, a sűrített levegővel működő hajtóműből, és az önműködő irányító, egyensúlyozó, súlyesztő és robbantó-készülékekből. Az uszóakna szivaralakú testét antenniszerű gyér drótháló veszi körül s az akna villamos robbantószerkezete nyomban működni kezd, amint szilárd test érinti. Az önrobbanás veszélye itt már ki volt zárva. A robbantószerkezet szabályozó készülékén ugyanis nemcsak a robbanás ideje állítható be pontosan, hanem az is, hogy célpontjának elérése után hány perccel vagy másodperccel robbanjon.

Az uszóakna vízrebocsátása igen egyszerű: beállítják kormányzó-készülékét, robbantószerkezetét, a sűrített levegővel hajtott motort s az akna kifut a tengerre. Olyan uszóakna is van, amelyik abban a pillanatban, amint hajtómotorja megállt, önműködően lehorgonyoz. Az aknarakó hajónak tehát nem kell az aláaknázandó zónát megközelítenie, mert az irányított uszóakna magától is odatalál. A világháború folyamán a semlegesek közbenjárására a hadviselő felek egyezményt irtak alá, s arra kötelezték magukat, hogy nem gyártanak olyan uszóaknát, melynek hajtómotorja két óránál tovább működik.

Az egyezményt azonban nem tartották be, mert a világháború utolsó évében a németek már olyan aknákat gyártottak, amelyek az amerikai vizekig is eljutottak.

Az uszóakna tökéletesített formája a mostani háborúban alkalmazott mágnesakna. A mágnesakna, — német szaklapok leírása szerint, — láthatatlanul, öt-hat méteres mélységben uszik vagy áll lehorgonyozva a víz színe alatt. Az akna testéből négy irányban drótvezeték fut ki a felszínre s a vezetékek végén különlegesen érzékeny elektromágneses készülék van, amely kétháromszáz méteres körzetben megéri valamely nagyobb acéltömeg vonzását. Az akna abban a pillanatban, amint a felszínen levő mágneses uszók valamelyikében a közelő hajó acéltömege áramingadozást idéz elő s ezzel az akna irányítóberendezését működésbe hozza — önműködően leakad a horgonyról, süritett levegővel hajtott motorja működni kezd, magasabbra emelkedik és megindul a hajó irányába. A mágnesakna nem semmisül meg azonnal, amint elérte a hajót. Először az akna csucsán elhelyezett explozív anyag robban s a további robbanások — szabálvozható időben — csak akkor következnek, ha az első robbanás által szakított résen át a vizáramlás az ak-

nát már besodorta a hajó belsejébe.

A mágnesakna, amely a tengeri hadviselésnek pillanatnyilag legveszedelmesebb fegyvere, forradalmasítja a hajóépítést. Az ellene való védekezésnek egyetlen módja, hogy a hajóépítésnél lehetőleg mellőzzék az acélt s olyan fémeket (rezet, duraalumíniumot stb.) vagy más anyagot használjanak helyette, amelyek nem mágnesezhetők. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a hajóépítésnél teljesen mellőzni kell az acélt, mert a motorok s a különböző gépek nem gyárthatók másból, de takarékoskodni kell vele. A hajógépek építésénél eddig lóerőnként átlag negyven kiló acélt használtak fel. Ezt a mennyiséget — angol és francia katonai szakértők szerint — tíz százalékra lehet csökkenteni s amíg eddig a hajók építőanyagának több mint hatvan százaléka acél volt, a jövőben ez az arány legfeljebb nyolc-tizenkét százalék lesz, olyan semleges anyag ellensulllyal, ami a mágnesaknát teljesen veszélytelené teszi.

A hajóépítéssel egyidőben azonban tovább fejlődik a hadviselés technikája is s kérdéses, hogy mire az aknabiztos hajó elkészül, nem találják-e fel az elsüllyesztésére alkalmas újabb aknát is... (Varga Géza)

V I L Á G S Z E M L E

SEMLEGESEK AZ ELSŐ VONALBAN

Bár az utóbbi hetekben alig néhány ágyulövés és aknarobbanás történt a frontokon, (és még az oly nagyon fölkapott szovjet- finn haretéren is, a távirati ügynökségek minden erőlködése ellenére, bizonyítottan és kizárólag csak a hideg és hó ellen folyt harc mindkét részről), mégis a jelenlegi helyzetet az ellentétek rendkívüli, eddig soha nem ismert kiélesedése jellemzi. Maga a fő ellentét: az angol-német összeütközés is ugyyszólván súlyosabbnak, mélyebbnek és kiterjedtebbnek nevezhető — alább bizonyítani fogjuk — mint a háború kitörésekor.

Miben rejlik a „csendes háború“-nak ez az élessége és miből származik az? A felelet kézenfekvő: a gazdasági élet megrendülése, mint minden esetben, most is a gazdasági ellentéteknek és ezeken keresztül a

világpolitikai összeütközéseknek szaporodását és élesedését idézi elő. Ezért a helyzetről és a háborúról magáról a legtöbbet akkor tudjuk meg, ha megvizsgáljuk azokat az eltorzulásokat, amelyeket a háború az egyes országok gazdasági és társadalmi életében előidézett.

Szembeötlő mindenekelőtt, hogy ezek az elváltozások és eltorzulások, minden eddigi háborútól eltérőleg, nemcsak a hadviselő államokban, hanem ezekkel szinte egyenrangúan a kívülálló semleges államokban is észlelhetők, amelyek a háború nemzetközi kihatása folytán állandó készenlétben állnak és épp úgy fegyverkezni, mozgósítani, költeni, beruházni, erősíteni, hustalanítani, stb. kénytelenek, mint a hadviselő államok. Hogy ez mennyire így van, arranézve elég alább pár adatot felsorolnunk, előbb azonban lássuk a jelenlegi helyzet legfőbb és legaktívabb szereplőjének, Angliának mostani helyzetét, tekintve, hogy a gazdasági helyzet kiélesedésében és ezzel kapcsolatban a háború kiterjedése veszélyének előidézésében nyilvánvalóan — Angliáé az első szerep. Ha arról hallunk, hogy az angol vezető politikusok mind nagyobb és nagyobb áldozatok szükségességéről beszélnek, hogy Anglia a Németországot környező államokban, valamint a tengereken, mind hegyesebbre feni a Németország szívének szánt lándzsákat, hogy az angol vezető körök általában kezdik elveszíteni közmondásos nyugalmukat és gyorsabb („órák vagy hetek“ mulva bekövetkező) fordulatok után áhitoznak, — mindez érthetetlennek tűnik azok előtt, akik Anglia háborús gazdasági helyzetét nem ismerik. Ime néhány adat:

Bármennyire hihetetlen, mégis az angol pénzügyminiszter bejelentéséből tudjuk, hogy ez a háború, amely a harctéren naponta alig néhány lövedéket és repülőgépet fogyaszt, Angliának naponta 6 millió fontjába (kb. 12 milliárd lei) kerül. Ez kb. ugyanannyi, mint amennyibe az elmúlt világháború végén került Angliának a háború, annak összes aktív harctereivel és áldozataival együtt. Ha számításba vesszük, hogy Angliának mindeztideig csak mintegy másfél millió katonája áll fegyverben, míg a mult háborúban mintegy 5 millió, elgondolhatjuk, hová nőnek majd Anglia háborús kiadásai, ha a tervbevett 3 milliós hadilétszám megvalósul és a hadsereg harcokban fogyasztja a drága hadifelszerelések és hadigépek óriási tömegét. Nem érdektelen még megjegyezni, hogy már az eddigi 6 millió font is a nemzeti jövedelem felét teszi, tehát már most, alacsony hadilétszám és a „zajtalan“ háború mellett is eljutott ahhoz a határhoz, amelyen túl „becsületes“ uton tovább sem bevenni, sem kiadni nem lehet.

A gazdasági megrendülés Angliában szintén elég nagyfokú. Tudva levő, hogy a háborús gazdálkodás által előidézett baj és zürzavar annál nagyobb szokott lenni, minél fejlettebb az illető ország ipari és kereskedelmi szervezete. A háború hatása ma is sokkal inkább érezhető Németországban, Angliában, mint Franciaországban, sokkal erősebben Svédországban, mint Dániában, sokkal nagyobb mértékben Belgiumban és Hollandiában, mint Jugoszláviában vagy Magyarországon. Ennek magyarázata magától adódik, ha számításba vesszük, hogy miből is áll a baj és a zavar: a háborús ipar tultengése a többi iparok elvértelenedéséhez vezet, ez viszont visszahatásként a háborús ipar nyersanyaghiányban, minőség csökkenésben stb. megnyilvánuló benulását idézi elő. Minél fejlettebbek ezek az iparok, minél differenciáltabb társadalmi munka-

megosztásuk, annál nagyobb mértékű mindezen iparok háborús bénulása és ziláltsága. Ugyanigy: A háborús termelés kizárólagossága, gépek és eszközök hiányát és így a termelés intenzitásának csökkenését idézi elő a mezőgazdasági termelésben, míg az agrártermelés csökkenése élelmezési zavarokat, nyersanyaghiányt, a munkaminőség csökkenését, stb. eredményezi az iparban. Minél fejlettebb valamely ország mezőgazdasága, minél inkább kevés emberrel történő gépiesített termelésre, mesterséges kémiai anyagokra, új építési és közlekedési módszerekre berendezett, annál nagyobb bajt okoz benne a háborús gazdálkodás. Így a közgazdászok nem csodálkoznak azon, hogy a háború kitörésével Angliában a munkanélküliség nem csökkent, hanem az augusztusi egy millió kétszázharminckétezerrel, a mozgósítás ellenére, egy millió négyszázharmincegyezerre növekedett és csak az újabb 1 millió ember mozgósítása után csökkent ez a szám valamennyire. A háborús zürzavar gazdasági zürzavarával magyarázható a fogyasztási cikkek árainak növekedése is. A 8.4 százalékos növekedéssel szemben, amelyet a múlt háború első két hónapjában észleltek, a mostani háborúban — a félhivatalos *Economist* szerint — a múlt év október végéig 18 és fél százalékkal, novemberben újabb 4 és fél százalékkal nőttek az árak Angliában. Ennek oka persze nemcsak a belső termelés csökkenése, hanem az is, hogy a mind fokozottabban veszélyeztetett tengeri szállítás miatt drágábban importált cikkek drágábban is hozták forgalomba. Ennél is jobban drágítja a behozott fogyasztási cikkek és nyersanyagokat az, hogy ezek javarészt, nyilvánvalóan háborús céllal oly országokban szerzik be, melyek Németországot képesek volnának ellátni és így ezekért a világpiacon áraknál sokkal magasabb árakat adnak, csak hogy azok az ellenség kezébe ne jussanak. Alig van hírünk arról, hogy az így keletkezett differenciát, mint háborús költséget az állam magára vállalta volna, tehát világos, hogy ez a drágulás is a piac (a fogyasztó, az ipar, stb.) terhére megy. Azt a jelszót, hogy „importtal győzni“ most Weedgwoode munkáspárti képviselő jelszava váltja fel, aki azt mondja: „exportálunk vagy meghalunk“. Persze a háború folytatása mellett az export növeléséről aligha lehet szó. Az eddigi adatok szerint Anglia exportja, amely 1937 októberében 47.2, 1938 októberében 42.6 millió fontot tett ki, 1939 októberében mindössze 24.6 millió fontra rugott. Maga Weedgwoode is csak annyiban tartja az exportot kiutnak, amennyiben Anglia lemond — a háborúról. „Élelmiszerek és ipari nyersanyagok nélkül — írja a *Manchester Guardian* — egyáltalán nem tudunk élni. Légvédelem, a hadsereg, repülőgépek, sőt maga a flotta is — mindezek nélkül még megélhetünk, akár leverten és megaláztatottan is, de tudunk élni. Export nélkül meghalunk“. Alig hihető, hogy a Brit Birodalom gazdasági vezető körei exportjuk kedvéért lemondanának a háborújukról és a világalomról. De az mégis igaz marad, hogy a háborús gazdálkodás az exportban épp úgy, mint a gazdasági élet minden ágában nagy megrázkódást idéz elő, amelyből csak két út vezet ki: győzelem vagy halál.

Mint mondtuk, ez a helyzet Angliában, mint fejlett ipari államban, fokozottabb mértékben érezhető és annak nemzetközi kihatásai nagyobbak, mint a többi országokban észlelhető hasonló jelenségeké. De ezek mégis fennállanak a többi államokban is és már azt mondhatjuk, hogy az egész nemzetközi helyzet legfontosabb ismertetőjévé és rugóivá

váltak. Ha pl. most hirtelen arról hallunk, hogy Belgium és Hollandia mind közelebb kerül a háborús állapothoz és mind biztosabbá válik a háborúba való belépésük, ebben nem kis mértéken játszik közre az a körülmény, hogy a mostani semlegesség e két államnak ugyanannyi bajt okoz és ugyannyi pénzébe kerül, mintha háborúban volnának, vagyis viselik a háborús állapot összes hátrányait, anélkül, hogy a háborútól várható előnyökre számíthatnának. Ugyanilyen magyarázatát látjuk Svédország és Norvégia szokatlanul harcos magatartásának, mellyel a finn kérdésben korántsem csak szovjetellenes magatartásról tesznek tanubizonyosságot, hanem ugyanakkor mind közelebb kerülnek Anglia és Franciaország érdekeinek védelméhez, a háborúba való belekeveredéshez. Nera véletlen az sem, hogy az összes semleges államok közül éppen Törökország, amelynek gazdasági helyzete a legkétségbeejtőbb és a legjobban érzi a háború ziláló hatását eddig a legnyitabban foglalt állás a háború kérdésében az egyik hadviselő fél mellett.

Érdemes volna bővebben kifejteni az egyes semleges államok helyzetén beállott mélyreható változásokat, hogy a fentieket egész valóságukban értékelni tudjuk. A semleges államok magatartása és helyzete ebben a háborúban nemcsak azért fontos, mert máig többségben vannak, hanem azért, mert legfőképpen gazdasági háborúról lévén szó, ezeknek ide vagy oda való csatlakozása fogja végre is eldönteni a háborút. Sajnos, ehhez igen kevés a helyünk, de ime mégis pár sokat mondó adat.

Az egyes országok háborús tulkiadásai naponta Franciaországban egy milliárd frankra, Belgiumban tiz millió belga frankra, Hollandiában 1.7 millió forintra, Svájcban öt millió svájci frankra rugnak, Svédországban e hó végéig összesen (mintegy három havi időre) hatszáz millió koronát irányoztak elő hadikiadásokra, Jugoszláviában csak élelmiszer tartalékok gyűjtésére hatszázszemillió dinárt és így tovább. Inflációs jelenség: A forgalomban lévő pénzmennyiség Svédországban 949 millióról 1253 millióra, Svájcban 1702 millióról 2036 millióra, Finnországban 2032 millióról 3308 millióra emelkedett. Az árdragulás fogyasztási cikkekben, de ennek kapcsán kisebb mértékben minden másban ugyyszólván az összes európai államokban igen nagy méretű. Csak Belgiumban a nagykereskedelmi árak 19 százalékkal, Svédországban 10 százalékkal nőttek, Belgiumban csak a cukor ára kétszeresére és háromszorosára nőtt és teljesen eltűnt a szabad forgalomból, a só ára 2 centimesről 2.50 frankra emelkedett. Svédországban a tüzelő és benzin ára duplájára szökött, Törökországban a hus, vas, kémiai cikkek és papíráruk 40-100 százalékos emelkedést mutatnak.

A termelési és forgalmi zürzavar kapcsán jegyrendszert vezetnek be a legtöbb közszükségleti cikkekre, a hadviselő államokon kívül: Hollandiában, Svédországban, Jugoszláviában, Belgiumban.

A termelés zavaraira jellemző jelenségek: Belgiumban csak a bányáiparban 20.000 embert mozgósítottak és ugyanennyi külföldi távozott háborús okok folytán. Hollandiában a tengeri veszély folytán 1939. évben egyharmadára csökkent a halászat, míg a munkanélküliek száma csak Amszterdamban néhány ezerről 40.000-re szökött. A kereskedelmi forgalom ugyancsak Hollandiában ilyen számokban fejeződik ki: Csak a rotterdami kikötő forgalma november hónapban az előző év novemberéhez képest az 1243 hajó által fuvarozott 2049 ezer tonnáról 364 hajó-

ra és 628 ezer tonnára esett.

Annyit már további adatok felsorolása nélkül is megállapíthatunk, mert ez az egyes kormányok látható ténykedéséből is kiviláglik, hogy egész sor semleges állam mind közelebb kerül a háborúba való aktív beavatkozáshoz s ez a körülmény ma sokkal fontosabb, mint mindaz, amit maguk a háborús államok egymás ellen tesznek. A háborúnak ilyenformán való kiszélesedése már napirenden és — meg kell mondanunk — korántsem Németország részéről várható ilyen vagy amolyan semleges elleni támadás formájában. Németországnak nem érdeke a háború kiszélesítése. Ez talán furcsán hangzik, ha tekintetbe vesszük, hogy fentvázolt szempontokból Németország talán az összes államok közül a legrosszabbul áll, ipari termelése a legtöbbet szenvedett és szenved a háborús helyzet folytán, nyersanyaghiánya és a termékek minőségbeli csökkenése sokkal nagyobb fokú Németországban, mint bárhol, mezőgazdasági termelés intenzitásának csökkenését távolról sem tudja pótolni az ingyen munkaerő (foglyok, katonák, zsidók) beállításával, az élelmiszerekkel való ellátás, ha nem is nagyobb, de legalább ugyanolyan nehézségekkel jár, mint Angliában, stb. Előnye legfeljebb az, hogy sajtóságtól társadalmi szervezettsége következtében képes volt véghez vinni azt, amire a demokratikus közvéleménnyel és jól szervezett munkássággal szembenálló angol és francia kormányok talán soha sem lesznek képesek, hogy: t. i. végszükségben az u. n. „becsületes“ utról letérve „ott vesz, ahol talál“: a leigázott népek javait viszi el, azok tagjait ingyen munkára fogja, munkásságának élelnívóját a végsőkig csökkenti, stb. De nem érdeke Németországnak a háború kiszélesítése, mert katonai erejét így is teljes mértékben igénybe veszi eddigi háborúja, úgy, hogy az eddigi, erőszakos eszközökkel való további „szerzés“ katonai szempontból éppoly kockázatosnak látszik, mint amilyen haszontalannak ígérkezik gazdaságilag és politikailag.

A háború kiterjesztése nemcsak a harcfrontot szélesítené ki olyan területeken, amelyeket a Sigfried-vonal már nem véd, hanem megfosztaná Németországot azon kis és nagy semleges államok védőövétől, amelyekből és amelyeken keresztül, minden tengeri zárlat ellenére, a legkülönfélébb cikkekkel képes beszerezni. Bizonyos tekintetben Németország érdeke, hogy a mai csendes állapot, amelyben tartalékainak túl nagy fogyasztására nem kényszerül és újabb beszerzések még mindig lehetségesek, minél tovább tartson, hogy a közbeeső idő alatt ideje legyen beszerzéseit úgy termelési, mint közlekedési szempontból kiépíteni abban az egyetlen országban, amelytől ellenségei sem katonai, sem gazdasági eszközökkel el nem vághatják: a Szovjetunióban.

Ezzel szemben kézenfekvő érdeke Angliának és Franciaországnak, hogy minél több európai állam sodródjék bele a háborúba. Akár, mint Anglia és Franciaország szövetségesei, akár, mint egymástól független hadakozó felek. Ha a mai helyzetben még tulzásnak kell minősítenünk azt a felfogást, mely szerint a finn kérdéssel kapcsolatban Anglia és Franciaország a németellenes háborúról a nemzetközi Szovjetellenes keresztoshadjárt megszervezésére tért át, ugyanigy vakság volna észre nem vennünk, hogy a finn-szovjet háború, amely Németország egyik segítőjének erőit és figyelmét bizonyos mértékben leköti, Angliának és Franciaországnak igen kapóra jött és hogy ugyanilyen háború pl.

Szovjetország és Olaszország között százszorosan óhajtott vágya nevezett két államnak. Olaszország persze nem Finnország, vele szemben az összes érdekeltek másképp járnak el és maga Olaszország is sokkal nehezebben és drágábban hagyja magát táncha vinni. Egyelőre Ciano nyilatkozat utján visszautasítani látszik a csendőri szerepet és minden sajátóháború ellenére nyitva tartja a barátság utját Észak és Kelet felé. De vajjon ugyanilyen eredményes ellenállást tanusíthatnak-e a többi kisebb és gyengébb államok, különösen Belgium és Hollandia, vagy Svédország és Hollandia, amelyeknek tengeri kereskedelme és gyarmataik az érverésük és így bármikor a fojtogató angol blokádnak vagy német ellenblokádnak áldozataivá lehetnek?

Fontos dolgok játszódhatnak le Távolkeleten is, ahol a japán kormányt belső társadalmi és politikai okok kényszerítették arra, hogy nemzetközi kérdésekben tartózkodó magatartást tanusítson és ugyanakkor Kinában, ahol Csang-Kaj-sek partizániai Nankingot és Sanghajt veszélyeztetik, reguláris csapatai pedig Kantonhoz közelednek, minden erejével azon legyen, hogy a már megszerzettet megtartsa. Figyelemreméltó az a feszültség, amely a Közelkeleten, Perzsiában, az arab tartományokban, Afganisztánban észlelhető ugyancsak az angol-francia ténykedések folyamán, vagy Délafrikában, ahol a német barát Herzog tábornok kényszeríti elő az Angliával való erőszakos szembeállást. De mindezeknek világpolitikai jelentősége semmivé törpül ahhoz képest, ami az európai kontinensen történik. (B. Z.)

SZEMLE, BIRÁLATOK

M Á R A I

Nem lehet vegyes érzelmekkel olvasni. Vagy szeretjük, vagy nem. De akkor is szerethetjük, ha vitára kényszerít, ha haragszunk rá. Am, akik divatból olvassák — mert van egy Márai divat is — nem mindig tudják, mi is pontosan a szeretni való hangulatain, finom mondatain, érzelmek rejtelmek között imbolygó, néha hihetetlen, rembrandtian éles fényben felvillanó alakjain, egy-egy szaván, mi lebegő mondatai sűrűjében úgy csillan, mint valami varázslatban. Közönsége — és ez főleg a zsidó-magyar polgárság — talán azt szereti irásában, ami „idegen“ benne, ami más, ami elüt többé-kevésbé nehéz, oroszos magyar regényirodalmunktól.

A legjobb magyar epika Eötvös Józseftől Németh Lászlóig a társadalmi realizmusban kereste a regény szilárd pontját. Márai nagy prózaíróink galériájában az első alkotó, aki nemcsak merészen, de sikeresen is eregeti a lélek sztratoszférájába intuíciója, intelligenciája és műveltsége kísérleti gömbjeit.

Az első magyar író, aki a végső következtetések határáig polgár és polgári. Talán utolsó példánya vagy inkább jelképe annak a magyarnak, akivé szerencsétlen társadalmi képzetünk a városi magyart lenni sohasem engedte. A magyar polgár civisnél egyéb sohasem lett. Nem csuda hát, ha polgárosodásunk olyan oroszlan alakjai is és abban az időben, midőn ennek a rétegnek a csillagzata még magasan ragyogott, az olyan

író, mint Bródy Sándor alapján mélyebben volt rokona a milleniumi kábulat ellen csapkodó, menekülő, rázkódó parasztnak, cselédnek, fél-paraszti proletárnak, mint a civisnek. Vagy nem természetes tán, hogy Justh Zsigmond a Boulevard Saint Germain irodalmi szalonvilágából itt-hon a Gányó Julcsák, a zsellérei világába költözik át, mert hát hol találta volna meg tájainkon, ami után Hatvany Lajos egyszer igen későn egész előkelő, finom, nyugati polgárizásával így kiáltott segítségkérőn: Szalont a magyarnak! Ezt a tátongó társadalomfejlődési hiányt, a magyar polgár szellemének hiányát, ezt az irt literatúránkban egyedül Márai ugrotta át. És ez benne az új, az „idegen“, a majdnem exotikus. Ez az, amivel egyszerűen ellenállhatatlan és elragadó, vagy — és ez nem ritka eset — elidegenítő.

Az is miránk jellemző, hogy amíg a franciákat meglepi egy Giono, egy Ramuz „hátrafelé való ugrása“ a paraszti, a rurális ösköltészetbe, nálunk Tamási gionoi vagy ramuzi arcéle a természetesebb, a tulajdonképpen kevésbé izgató, mint Máraié. Érthető ez, hiszen a Tamási fajta író is csak egy oldalága annak a szellemi, irodalmi képzetnek, mely, társadalmi képleteinkhez szabva nőtt és él. Am a civis sötétség fölött nem is ragyogó, csak itt-ott feltündöklő polgári miveltetésünkben a klasszikus latin és német polgári kultúra kertjén túl nem jutottunk, tájainkon tehát még nem szokhattak hozzá a szemek az alámerülő Európa olyan káprázataihoz, mik sokkal valóságosabban tükrözik ezt az alámerülést, a szilárdnak hitt építmények szétomlását, mint ahogy azt a civis-szellem egyáltalán csak elképzelni is képes. Ő, ne az annyit csepült világnézeti irodalom inkább sikertelen, mint általában sikeres példáira gondoljunk, hanem inkább egy bizonytalan világézés, a társadalmi kiábrándulás olyan nyugati álmodóira, az irodalmi és a lelki tájak olyan felbontóira, mint Proust, Gide, Joyce, Virginia Woolf, Dos Passos vagy Faulkner. A dadaisták, az expresszionisták, a szürrealisták kalapáccsal akartak szétverni egy miveltedést, mely alaptörvényeiben is erősebb anarhikus szándékuknál. Az epika és a lélekábrázolás eme nagy forradalmárai azonban másképp vették fel az őket ki nem elégítő világ ellen a küzdelmet, nem megjelenésére emeltek kalapácsot, hanem a hamis vagy legalábbis megmásult törvénytáblák, a polgári társadalom és egyén lélektani állapota, lényege ellen keltek fel. Azt csinálták a regénnyel, amit Einstein a fizikával: belülről bontották meg, hogy megtalálják a forma mögött a lényegest. Felrobbantották, amire az epika az Odisszeától a Madame Bovaryig épült, a tér, az idő és a cselekmény egységét, mert börtönnek érezték maguk körül a szabályt, a kifáradt törvényt, de, mint Joyce esetében tudjuk, még a nyelvet is. Ki tagadhatná, hogy a társadalmi fejlődés polgári időszakának utolsó és legnagyobb alkotásaiban Proust művében, a Gide-féle „Hamispénzverőkben“, vagy az „Ulyssesben“ nem egy végső szakasz találja meg zseniális, de tüneti önkifejezését. És ki vehetné el Máraitól költészetének azt a fanyarságát, érzelmességének és okosságának azt az egészen sajátos légkörét, mely nemcsak érzületeiben, de még formáiban is és írói problémáiban — az idő, az érzelmi rétegződések, a lélekmély kérdései, — ehhez a nagy nyugati irodalomhoz köti, mintegy rejtélyes hírnökeként egy látens rengésnek, — amely Joyce Dublinjétől, Gide és Proust Párisától, Faulkner amerika tájaitól egészen a „Féltékenyek“ álnév mögé rejtett, de igen könnyen felismerhető ma-

gyar városáig vagy éppen Budapestig ért, nemcsak a világot, de mindenekelőtt egy bizonyos fajta emberi típust kinez és marcangol, kétségtelenül nemcsak Márai és nevezett írók hőseit, hanem magukat az írókat is.

Ha Márai francia volna, felfedezőkedvű fiatal író pionírjaink úgy tapogatóznák, kutatóznák, vizsgálóznák, mint ahogy Greent, Gionot vagy Montherlant tanulmányozzák, de így általában csak élvezzük irányát, okosságát és műveltségét. Bár hatása itt-ott feltűnedezik, alapjában mégis egyedül van, nincs tábora és nincsenek követői, mert egyszerűen nincs őt hová követni. De hová lehet Márai nagy mestereit, Proustot, Gidet, Joyecot, Woolfot, Faulkneret követni? A világhoz való viszonylatuk nem nevezhető utnak, hiszen a törvények és a lélek végét keresik, nem beteljesülését, hanem álhatatlanságának képét, letűnő mulandóságát. Am módszereiket és felfedezéseiket, ahogyan az irodalomnak egy új arculatát megteremtették, nem lehet kikerülni, előlük az ember és az irodalom fejlődése ki nem térhet. Az új elemek, amiket saját világuk felbontásából érleltek, nélkülözhetetlenek az emberi lélek, s talán egy szabadabb emberi világ újraépítésében.

Márai egyedül van. A megújulásban forrongó fiatal magyar szellemi magyarság többségében a másik, a népi oldalon helyezkedik, ahonnan nemcsak a magyar élet, de Európa megújulásának is el kell indulnia. Mégis mulasztást követnek el mindazok, akik a városi, a polgár-antipólus Máraiban nem magyar törvényt látnak, hibáznak, ha egy sosem létezett igaz polgármagyarság ellenére nem a nagymultu eddigi Európát érzik benne. És ha így „fedezzük fel“ Márait persze már nem a „divatos“ Márai ő, nem a diszkrétén kikapcsolódó, a finom angolos eleganciájú ultraeurópai, hanem az a magyar szellem, aki irodalmunk kettős arcának a tizenennyolcadik század óta mindig egyik fele volt, a gazdagító, a termékenyítő, a formáinkat megújító, de az osztálya késétségében fáradt, nyugati. (*Méliusz József*)

MAI FIATAL MAGYAR KÖLTŐK verseivel megismertetni a Korunk olvasóit több szempontból fontos feladat. A Korunk éles és kritikus szemmel figyeli a magyar élet minden jelenségét és ezért érthető érdeklődéssel fordul a mai magyar líra fiatal reprezentánsai felé. Ennek a költőgenerációnak versei, a szép vers kedvelőin kívül, még a szociológust és lélekbúvárt is érdekelhetik, akik ezeket az írásokat kordokumentumokként tudják értékelni.

Mielőtt az egyes költőket és munkáikat bemutatnánk szükséges változatos képet festeni erről a költőgenerációról. Összes jellegzetes azonos vonásaik már elnevezésükben adóttak. Fiatalok, maiak és magya-

rok. Nagyon fiatalok. Legidősebbjük talán 26 éves. Maiak, megverve a magyarországi intellektuális fiatalok sötétenlátásával és neuraszténiájával. Magyarok, élnek „buták és basák közepette“, magukra hagyottan, talajtalanul.

Nagyon műveltek. Műveltségük jóval fölötte áll az átlagnak, de műveltségük csodálatosan egyoldalú. Az élet valódi, mindennapi problémáit nem ismerik, sőt nem is akarják ismerni. Ez kétségtelenül menekülés az érző ember, különösen a költő ember ama kötelessége elől, hogy állástfoglaljon. Az állásfoglalást veszélyesnek, szükségtelennek és reménytelennek tartják. Sajnos, ha ez a felfogásuk megmarad nem lesz belőlük nagy költő, bármily so-

katigérő is eddigi munkásságuk. Mentségükre szolgáljon azonban, hogy ezek a fiatalok sonasem lehetnek részeseivé olyan szellemi vagy politikai mozgalomnak, — mint a kisebbségi magyarság fiataljai —, mely a szellemi erjedés folyamatát kiválthatta volna belőlük. Sokszor ugyan meglátják a társadalmi körülmények legdurvább hibáit, de azokat a kor hibáinak könyvelik el, anélkül, hogy a hiba eredetét keresni próbálnák. Érezvén elhagyatottságukat nem mernek komoly formában társadalombírálatot foglalkozni, mert azt látják, hogy ezt idősebb, beérkezettebb magyarországi költőtársaik sem teszik.

Nem hisznek semmiféle társadalmi tanokban és nincs kiforrott világnézetük. A polgárság ideológiáját őszintén megvetik, a munkássághoz pedig Magyarországon tulajdonképpen gőrgyős út vezet. Ezt az utat megjárni nem akarják. Nem hisznek ennek az útnak járhatóságában sem, mivel számukra a szociális bajok sajnálatos, de megváltoztathatatlan adottságok, melyeken nem lehet segíteni.

A politikától irtóznak és el sem tudják képzelni, hogy lehetnek igaz és önzetlen politikusok is. Ezt az irtózatukat átviszik minden egyesülésre és szervezetre, legyen az bármily célzatu és bármily laza is. Valószínűleg keserves tapasztalataik lehetnek e téren. Jól ismerik a világ szépirodalmát, de nem tudják, hogy mi történik körülöttük. Pedig valószínű, hogy súlyos gazdasági helyzetük, majdnem nyomoruk gondolkodásra készíteti őket.

Költészetükben is ez a tudatos elzárkózottság a legszembeszökőbb. Mondanivalójuk felett a forma uralkodik, de ez a forma kitünő. Legszívesebben egyéni, finom meglátásokat öntenek verseibe. Ha fordítanak, és ez különösen jellemző, régmúlt korok költőihöz nyúlnak vissza. Verseik diszesek, nyelvük gazdag. Mintha ezzel a pompával és gazdagsággal akarnák egyensúlyoz-

ni saját életük szegény disztelenségét.

Sorok írója a csehszlovákiai kisebbségi magyar kultúreléteből csöppet közérjük és mindez mélyen megdöbbenette, mert ezek a fiatalok tudásukkal és tehetségükkel kétségtelenül a magyarországi ifjúság elitje. Ma, amikor már valamelyest ismeri az itteni viszonyokat, akkori megdöbbenésén csodálkozik, hiszen azok a gazdasági és társadalmi erők, melyek ezekre a fiatal költőkre egész életükön keresztül hatottak, elzártak előlük mindent, ami szemeiket nagyobb távolságokra való nézéshez szoktathatta volna.

Karinthy Gábor nem ismeretlen a magyarországi modern lírában. Fiatalságának ellenére már esztendőik óta jelennek meg versei az irodalmi folyóiratokban, leginkább a Nyugatban és a hónapok előtt megszüntetett Szép Szóban. Első verseskötete, az *Étel és ital*, a Nyugat kiadásában jelent meg és irodalmi körökben megérdemelt sikert aratott. Karinthy Gáborra is mindaz vonatkozik, amit az egész költőgenerációról mondottunk, csak hogy ő érzi és látja, hogy az az út, amelyen járnak, nem vezet sehová. Ennek az érzésnek gyakran ad helyet verseiben anélkül, hogy az érzésben csirázó gondolattal tovább foglalkozna.

Verseik formailag csaknem tökéletesek, diszes pompájuk csaknem káprázatba ejti az embert, anélkül azonban, hogy ez a túltömöttség csak a legcsekélyebb mértékben is szecessziós lenne. Karinthy Gábor verseiben vergődő lélek bontakozik ki, mely lázasan kutat és vágyódik a nyugalom, az igazság felé. Hangja egységes, verseit akár összefogó műként lehetne elolvasni. Verseiben felcsillan itt-ott a humanista acélos hangja is. Képei különösen szépek, s szinte önálló életet élnek a versen belül. Ez és az ösztönös formaérzék avatják Karinthy Gábort vérbeli költővé.

Rendkívül termékeny költő. Sokat dolgozik és könnyen versel, de

féltő gonddal és kifejelett önkritikával csiszolgatja verseit. Szorgalmas műfordító. Fordításai ritka készséggel adják vissza az eredeti vers hangját és érzéskörét.

Karinthy Gábor egyedül költészettel foglalkozik, s dicséretére legyen mondva: öntudatosan vállalja ezt a terhes helyzetet, nem akar tökéletet követelni belőle, bár ez nem lenne nehéz, hisz Karinthy Frigyes fia. Karinthy Gábor az érvényesülés nehezebb, de helyesebb útját választotta s ez az út előbb-utóbb kivetíti a mai fiatal magyar költőt körülvevő közönyből. (Fejér István)

BABITS MIHÁLY: JONÁS KÖNYVE. (Nyugat kiadás. Budapest, 1940.) Békebeli kiállításban, külön e célra készült vajszínű papíron jelent meg Babits Mihály legújabb műve: a Jónás könyve. Egy vers az egész, egy végtelen biblikus sikitás. A bibliai Jónást az Ur azzal tiszteli meg, hogy menne Ninivébe s kiáltana a város ellen, melynek gonoszsága és szennyes habitusai az Ur lábát mossák. De Jónás a prófétaság helyett hajóra kap, kifizeti a bért s magát Tarsis felé viteti, azt gondolván, hogy elbújhat az Ur legmagasabb megbízatása elől. De az Ur is résen van, a tengeren viharral vet, a rozoga bárka süllyedez s a megszeppent hajósok keresik az istentelen vihar okát. Már minden terhet a tengerbe dobták, míg végre a kormányos rátalál a meglapultra s rákiált, vajjon nem ő hozta-e rájuk a veszedelmet. Jónáson előmlik az őszinteség, nem tagadja, hogy az Egész Istenével van baja, aki arra akarja kényszeríteni, hogy a világ bűneit ostorozza, holott ő éppen ellenkezőleg nyugodalmat vágyik és senki bűnéért nem óhajt felelősséget vállalni. Könyörög, hagyják megbujni a fenékén, de ha mindenáron ki akarják tenni, csakis magányos erdőszélre rakják, mert makkon és keserű meggyen óhajt éldegélni. Nem így a kormányos: Mihelyt jó értesítéseket kapott Jónástól, aki keverő

atyja lett a viharok, nyolc erős marokkal megragadták és a tengerbe dobták. Akkor jelent meg az Ur híres Cethala s elnyelvén Jónást vitte Isten rendeltetése felé. Jónás sokat prüszkolt és sirt a hal hasában, mivel az Ur e kényelmetlen, nyálkás, sós börtön sötétségébe zárta. Három napig tartott az utazás, mialatt Jónásnak bőségesen volt ideje, káromolva és üvöltözve visszatérni az Ur asztalához. Negyedik napra a cet kiadta nemes terhét a szárazra, zsirt és epét okádva körülötte. Akkor újból megjelent előtte az Ur, hogy figyelmeztesse kötelességére Ninive iránt. Jónás a keserű példán meg az igaz megbánáson okulva nem is ellenkezett többé, hanem teli szájjal neki-vetette magát a bűnös városnak, éjjel és nappal jövendőlvén, hogy negyven nap mulásával kénkö és hamu lésszen a város. A sok fenyegetőzés a király fülébe is eljutott s tisztán multságára, beinvitálta palotájába az igen bolondosnak tetsző isteni követet, hogy egy oszlop tetejéről nézze végig az ő meztelen multságait s ha tetszik szabadon prédikáljon, amennyi a száján kifér. Jónás az oszlop tetején hozzá is fogott, de mivel csudára megnevelték, eszeveszetten menekült az oszlop magasságából s meg sem állt, míg a sivatagot el nem érte. Esztelen forróság dult a sivatagban, de Jónás most már szót tartott s elszánta, hogy éhen-szomjan számlálja a napokat, amik a bűnös várost lángmortalékká emésztik. Közben üzenetet küldött az Urnak, bevallotta, hogy „vétkesek közt cinkos, aki néma" s ő, aki eddig a békét kereste, saját hátán érezvén a gunvt s a hatalmasok hányiveti kedvét, belátja, hogy a szép szó helyett csak a nvil s annak hatalma seert. Erősen biztatja az Urat, — különösen, hogy a niniveiek megtalálták s évődve érdeklődtek, hány napjuk lenne még hátra, — hogy most aztán neki a lánngal, a hamuesővel és minden porhasztó szerkezetekkel. Az Ur végignézve és ősz-

szeszámálva úgy találta, hogy Jónás beszédei bizony kicsiráztak néhány ninivei szívében s úgy gondolta ráér. De Jónást bizony elfu'otta a kétségbeesés s hogy az még meg-nőjjön, egyre forróbbat lehelte az Ur rá a sivatagból, sőt egy kis férgével még ama tők indáját is elfaragtatta, amelyik neki egy-egy percre árnyékot adott. Csüggedésében mindjárt perelni is kezdett az Urral, aki most már leckébe kezdett prófétájával s kemény szavakkal tanította, hogy az ő dolga csupán a prédikálás s a bűnök számontartása, az Ur dolga majd a cselekedet, ami kellő időben le is száll a földre. Példákkal bizonyította, melyben a tők és Ninive egyéb érdemei is benne foglaltak...

Ez a rövid meséje a rövid könyvnek, remek veresézzel, elomló bőséggel s magasrátörő költői szolgálatokkal. Egy utóvers is csatlakozik az íráshoz s ebben Babits mély mellverések között, magát Jónással azonosítván, az Urat kiáltja, hogy amíg rossz torkából s a hatalmasok kegyéből telik s míg egy sötétebb hal gyomrában el nem tűnik, kiált-hassa a régi hangot s bátran szól-hasson.

Valaha nem hihettük, hogy lesz idő, amikor Babits felejthetetlen szép sorain kívül más is marad utána, mint a ninivei por és hamu. Prédikálni kellett ellene, mert a szekér, mit darabig előre ráncigált, jó időre vissza is csuszott a lejtőn, legázolva sok érdemes s felfelétartó embert. Az idő keserű levében fet-rengve, megkisebbedett igényekkel, megszükitett szabadság-rezzenéseinkben ajánljuk Jónás könyvét azoknak, akik a versben, a szomszúságban, a fejbevertségben italt keresnek és üdítő forrásra találnak. (Pap Gábor)

C. SZABÓ LÁSZLÓ: „FEGYVERES EURÓPA“. „1937 és 1939 közt az író minduntalan megsérti a műfaji határokat, ház helyett hevenyészett sátorban lakik, regény helyett naplót, sőt széljegyzeteket ír, nem ábrázol, hanem le-tárooz, nem adatot gyűjt, hanem emléket, nem az ember érdekli, hanem a világ“ — állapítja meg Cs. Szabó László is azt a sajnálatos ténytet, amelyet most megjelent úti-naplóival kapcsolatban (Nyugat kiadás) a maga védelmére idéz. Pedig hiába védekeznek. Ha már csakugyan tekintetbe kell vennünk e hibrid műfaj időszerű (?) keletkezését, akkor elsősorban erre az írói kényszervallomásra kell gondolnunk, amely, tartalmi súlyánál és erkölcsi felelősségtudatánál fogva, föltétlenül a mai ember elé kívánkozik. Ha már az író figyelme nem az ember, hanem a világ felé fordul (miért ez a merev megkülönböztetés?), akkor valóban mutassa is meg azt a világot, amelyet — föi-áldozva érte a normális, tolmácsoló műfajt — „csak széljegyzetekben“ tud élénkcsillantani.

Ha Cs. Szabó László új könyvéről őszinte véleményt akarunk mondani, csak azt ismételhethetjük meg, amit előbbi, hasonló zsánerű könyvének bírálatakor (Magyar Néző, Nyugat kiadás) elmondottunk. Elvégre maga az író sem gondolhatja komolyan, hogy néhány bécsi, párizsi arckép pársoros — bár szellemes — főlvázolásával, az új francia festészet idézésével néhány — többnyire magánbeszéd jellegű — kis fejezettel az európai ember lelkiismeretfurdaló és világot megmutató szándékát igazolja és el tudja oszlatni e műfaj iránti kételyeinket?

Hogy az ő saját hasonlatával éljünk: a könyv elolvasása után úgy éreztük, mintha valaki többször is be akarna nyitni az ajtón, ám mindig visszafordul s kopogtatás nélkül távozik. Talán a kritikus túlságosan leszúkiti e műfajon belül megoldandó írói vallomáskényszer tartalmi határait? Aligha, legfőljebb ezzel is az író segítségére szeretne lenni, hiszen, ha ez a vallomáskényszer csakugyan kielégül egy-két utirajzos pillanatfelvételen, akkor mi igazolja a — műfajt? Ha pedig

a műfajt igazoljuk: mi igazolja az író? Fogas kérdés.

Egy azonban tény: Cs. Szabó László lendületéből megérezzük egy európalasan gondolkodó, művelt ember lázadozását a világ rútságai ellen s azt a szorongást, amely a szellemet nemcsak magáévá tevő, de ki is sugárzó lélek érzésvilágát, a mai „fegyveres Európában“ nyugtalanítja. Avagy talán ez inkább „menti“ az embert, mint az író?

Ugy érezzük, hogy ezeket az „időszerű följegyzéseket“ szórványosan szívesen vesszük egy folyóirat hasábjain, de nem könyvalakban. (Berkó Sándor)

FÉJA GÉZA: MÓRICZ ZSIGMOND. Féja Géza új munkája, a hatvan évet betöltött s hivatalosan bizony egyáltalán nem ünnepeelt Móricz Zsigmond „irodalmi méltatása és nemzeti-emberi apologiája“ a lassan elmélyülő magyar népi társadalomszemléletnek s a nemzedékünkkel kibontakozott új irodalomnak igen időszerű, sőt jellemző alkotása. Jelentősége abban rejlik, hogy méltóbb tiszteletadás kevés érthette volna Móriczot, hiszen a milleniumi középosztálymagyaroknál feltétlenül külön fiatal magyarság képviselőjétől, tanítványától kap végleges és történelem álló értékelést a társadalmi megújulás magvait elvető Ady-Móricz szellem. Félreérthetetlenül viharzik fel e könyv lapjain, sőt vádolva lobog az igazság, hogy a magyarság fogalma semmiképp sem azonos bizonyos kisajátító körök „szűk szemléletével, mit azok a nemzet fogalmával szeretnének összetéveszteni“.

Féja Géza tanulmányában, finom szemérmességgel csupán arra vállalkozik, hogy az élet- és alkotóereje teljében virágzó Móricz Zsigmondot szellem- és társadalom-valósági viszonylataiban mutassa meg. Hatalmas körképben festi fel Móricz életművét a „Hét Krajcár“-tól az „Életem Regényé“-ig, egy rendkívüli magyar alkotó szellem teljes

körbe záruló szakaszát. Am a társadalom kérdéseivel és az önmaga lélektani tényezőivel viaskodó szépíró Móricz műve mögött feltárul a magyar társadalom szédtő ellentmondásoktól fülő periódusa s e társadalom minden rétegének történelmi lényege, e rétegek egymáshoz való viszonya, eredetük és jelentőségük.

Szinte mágikusan elfogult a mód, ahogy Féja a magyarság fogalmát Móriczcal azonosítja s benne az elemeket a magyarság megfogalmazására felrétegezi. Iskola se idézhetne teljesebb példát tanulmányírónak tárgyában való maradéktalan feloldódására. Szinte úgy jár Féja Móriczon által a társadalmi lényeg tájain, mint a nagy lélekelemzők a felkutatásra váró űsztönbonyodalmak rengetegében. Tudását és világképét magyar (értsd mélyen társadalmi) intuíciója valami megszállott módján, de halálos biztonssággal vezérli. Féja a magyar lét tüneteit és nyilvánvaló jegyeit olyan részletekben és pontokon fedezi fel, mik Móricz Zsigmond leghívebb olvasóiban sem keltettek eddig talán a műélvezetnél mélyebb hatást.

Szerzőnek Móricz Zsigmond szelleméhez való azonosulása oly mély, annyira önmagát feloldó, hogy már szinte szeretnénk, ha valahol elpatanna ez a forró burok, előtörne a személyiség távlata s a líra, a szín, a szellemin túl a személyi élmény, Féja gondosan elfedezett és mégis fojtottan ott lüktető érzelmei, miket (érthetetlenül) szinte önmaga előtt is rejtegetni igyekszik, de amikben Móricz Zsigmond arca, szeme, mosolya, hangja érzékelhetővé válna, képzeletünkben testi közelségbe kerülne. Valahogy azt szeretnénk Móricz Zsigmond fiziológiai másából érzékelni, ami a „Csibe“ című fejezetben megelevenedik.

Bár elsodor ez az olvasmány, bár arra kényszerít, hogy önmagukat revideálva, — bármi legyen is pártállásunk, — Móriczot újra olvassuk, (mert a társadalmi távlatok, miket

elsőnek a fiatalabb nemzedék keres benne, csak ezután a könyv után és Féja kalauzolása nyomán tűnnek elő egészen,) mégis szeretnénk őt úgy megelevenítve látni, mint például Adyt Bölöni Györgynél, levelei, tárgyai, könyvei és barátai között, vagy mint Stefan Zweig életrajzában Romain Rollandot, ki képzeletünkben testet ölt, míhelyt az író párisi szobája környezetében könyvei és ujsághalmazai között, munka közben mutatja be. Nem hiszem, hogy ez a kíváncsiságunk az élő Móricz Zsigmond iránt valami olcsó ösztönből fakadna, sőt talán éppen azért érezzük épp vele kapcsolatban hevesebben, mert nemcsak a tőle meghíletett Fájának, de valóban az egész fiatal magyar valóságkutató nemzedéknek mestere és apja.

„A Móricztól adott ösztönytést tovább vinni, a paraszt-életet pontosabb vizsgálat tárgyává tenni, ez a feladat a háború utáni nemzedéknek jutott“. — írja Schöpflin Aladár egyik újabb tanulmányában. S Féja Géza Móricz könyve az új nemzedék elmélyülő szemléletét mintegy betetőzve valóban e feladat beteljesítését jelenti. Am ugyanebből a Schöpflin idézetből azt is ki kell olvasnunk, hogy az ösztönytés és a feladat beteljesítése között nemcsak időbeli, de a társadalom látás milyenségére vonatkozó különbségek is vannak. Ha csupán Féja népi radikalizmusának a Móricz Zsigmond művében való feloldódását látjuk ez talán ki sem tűnik, holott e különbség mégis jelenvaló, épp abban, hogy Fájával egy nemzedék rendszerezi a tapasztalásokat, alkalmazásra készíti elő, amiknek Móricz élete dus teljességű, páratlan hatvan évvel irodalmi arcát adta.

Féja műve bátor vigasztalója lehet a népi szemléletű nemzedéknek, megérdemelt fájdalomdíja a kudarcokért, amik a gyakorlati politika terén — talán nem is megérdemeletlenül — nem egyszer érték. A szemlélet, mint a kagylóban ki-

izzadott gyöngy, kerekébbé, teljesebbé vált, a tulhangsúlyozott parasztiból valóságosabbra térült, belőle a proletárság, a város, a középosztályok viszonya lényegesen kristályosabban tetszik ki, tehát történelmileg és a jövő számára a magyarság fogalma is teljesebb — a politikai életben esetleg még pontosabban érvényesíthető. Féja érzi ezt a legjobban, amikor a következőket írja: „Olyan korszakban élünk, midőn egyre parancsolóbb szükséggé válik a magyarság értelmének megfogalmazása“. És valóban így igaz ez akkor, amikor így is érez minden magyar, hiszen végzetesen rendül a világ s e rendülésben bizonyosan nem az tart meg bennünket, ami széjjel választ, hanem ami összeköt: egy a valósághoz mért jobb és teljesebb magyar társadalmi lelkiismeret. (Méliusz József)

DARVAS JÓZSEF: MARÓLHOLNAPRA. (Dante kiadás. Budapest, 1940.) A falukutató irodalom Darvas Józsefben erős segítőkezű társat talált. Mostani regénye is, mint az előbbieket — a Törökverőt kivéve — a falu apró és nagy dolgaival foglalkozik. A falu feltárása a magyar irodalomban egyre tart. A falukutatók hívek maradnak eredeti elgondolásaikhoz s ha kell, ezerszer ismétlik ugyanazt, mindaddig, míg véleményük szerint, a helyzet meg nem változik. Már-már unalmas is lenne, ha nem volna szomorú. A szegénység, az elhanyagoltság, az önmagára hagyottság végtelen betűáradata sorakozik Darvas új művében is. Tudatos helytállás kell ahhoz, hogy ezt a sivár, aprólékos állati küzdelmet, amit a gyenge kötésű falusi szegénység folytat egyrészt a napi megélhetésért, másrészt a saját fajtája, a már csak kicsit módosabb paraszt ellen, oly végtelen szívóssággal, oly végtelen veleérzéssel végig küzdhesse. Ez már valósággal személyi heroizmus, tüntető kiállítás, makacs egyhelyben maradás,

kapargálás, mániákus csendes örület. Darvas és társai fanatikusan ülnek a vérét és egészségét hullató, nyöszörgő és kifulladás falusi férfi, nő és gyermek gyalultatlan szenvedései mellett s kesergő éneküket ugyanoly fojtottan, gyászosan, ruháikat szagatva üvöltik, mint az ebek, a mind sárgábban és haloványabban lépegető égi vándort. Mintha már az egész önmagáért lenne. Nem is valakiért, nem is emberekért, páriákért és elnyűtt mellű asszonyokért, hanem a megátalkodott és kimozdíthatatlan érvényű azonosságért, amit csak a szerzők a megátalkodott életű világ fülébe el nem lankadó szorgalommal beleimádkoznak. Ha akár Kovács György Erdélyi telét, akár Nagy Lajos Kiskunhalmát, akár Kovács Imre Kolontóját, Szabó Zoltán Tárdi helyzetét vagy Illyés Gyula legújabb könyvét lapozzuk, mintha csak azonos boszorkánykonyhában kotyvasztott ugyanazon lé megcsontosodott, huslerágott darabkát hordoznák és mutogatnák világgá a gyontató és felüvöltő szerepet vállaló dervisek. A szereplők nevei, életkoruk, foglalkozásuk, megfuttatásuk, élceik és szomorúságuk, önmarcangolásuk és egymás marásuk, elesettségük utáni feltápaszkodásuk is csaknem azonos. Meg lehet olvasni buza és kukorica szemeket, le lehet mérni az elnvelt por és piszok mennységét, az énekeiket, a szalma tövében végrehajtott ügybuzgalmukat, a földből kivált kunyhók sarát, gyermekeik halandóságát, papjaik igehordását és csillapító lázasságát, a csendöröket, a falu jevvőjét, a féket tartó egyenlőtlen küzdelmet, amit márólholnapra folvtatnak, hogy a halovány élet valahogy apáról fiúra, anyáról leánvra bennük maradjon. Ezek a fiatalok igazat mondanak. Nemcsak a valót, hanem az igazat is, — mint azt József Attila rebesné. Valami megszállott hidegjelős váltólázzal adták egymásnak a kilincset. A falu életének kilincseit. Valami fékezhetetlen nosztalgiával

rohannak ezek a falusi fiúk az ott-hon hagyott áporodott sárkunyhók felé, mintha a falu halála előtt még egyszer megpróbálnák az ablakokat és ajtókat kinyitni, hogy friss levegő, friss élet, friss mesterséges léghuzatot teremtsenek, utoljára. Már mindent kitértak. Mindent felderítettek. Tudjuk, hogy ez a népesség a nemzet gerince, az életfenn-tartója, a kapaszkodója. Ez az árva megpiszkolt, kilúgozott szegénység. Tudjuk, hogy millióan léteznek és mind azonos módon ugyanazok és ugyanugy bánnak velük. Tudjuk, hogy évszázadok óta van így, hogy mindig akadtak, akik a kis napi szempontot a nagy nemzetteremtő szempontok alá súlyesztették. Tudjuk, hogy hiába üvöltöznek és ijesztgetnek, hiába könyörögnek és nyújtják kezüket a szegénységet csak egy fokkal felemelő alamizsnáért. A kifordított tenyér gyakran fordult feléjük. Gyakran hallhatták már az évszázadok folyamán a veleérzést kifejező szép mondásokat, a hatalmon lévők elérzékenyedt könnycsorgatását, különösen nagy megpróbáltatások idején, mikor a csurdéra meztelenítettek mindent feledve a hont mentették a hont tiprók csodálkozó bámulatára. Hogy utána újra súlyesztőbe vándorolhassanak, amelynek lefelé hajtó gőzét a hon nagyjai időnként csak visszafojtották, de soha meg nem szüntették. A Darvasok ezt jól tudják. Különösen a Darvasok. Az Egy paraszt család története c. könyvében fénynél jobban bizonyít Darvas József. Mégis sirnak és jajveszékelnek testvéreik életéért, ami a maguk élete is. De mit is tehetnének mást? Sirnak és vinyognak. Könyörögnek és verik az eltompult bőrű, hangot is alig adó harci dobokat. Egyelőre a legyeket szeretnék a lekötött kezükről elkergetni. A legyek haláláról álmodoznak. Most ilyen a széljárás. Nemsokára akadhat más is. Darvas József mégis becsületes munkát végzett. Finom, csodálkozó hangokat ad, mint a szél a vihar előtt. Sok

mindent megérint, aminek orkán a szája. Nem fenyegetőzik és nem káromol semmit es senkit. De aki olvasni tud, érzi, hogy többről is szó lehet, mint a falu szegénységének egyszerű leírásáról. Nemcsak a parasztról beszél, hanem arról a mély ellentétéről is, ami paraszt és paraszt között adódik. Osztálytagozódás vibrál néhány fejezetén keresztül, mely a fiatal pap ábrázolásában ítéletet mond azok felett, akik felfelé törnek és nem látják a fától az erdőt. Végül annak a reményének ad kifejezést, hogy ez a szívtós népség mégis csak átvészsel mindent s lesz még a mából holnap is. (P. G.)

RUDNÓY TERÉZ: OSZTOTT SZERELEM. (Dante kiadás.) Kosztolányi Édes Annája után nehéz cselédregényt írni, de nem lehetetlen. Rudnóy Teréz megkísérelte és nem fog szégyent vallani vele. Főleg azért nem, mert hőst nő, asszony és anyatársának fogja fel, nem csak írói témának. Asszonyorsot ír le, ahogyan csak asszonyok tudnak belátni a női lélek és a női test világába, mely férfiak előtt még a meghitt pillanatokban sem tud kendőzetlenül megnyilatkozni. Ez főerénye Rudnóy Teréz könyvének. Nem férfirókat akar tullicitálni férfiasságukban, hanem azt adja, amit az irodalomban és minden más művészetágban csak nő nyújthat s ezt meglepően érett és gazdaságos művészi készséggel cselekszi. A hősnő megérett cseléd. Lányanya. Nem fiatal már és nem is szép. A véletlen ejti meg, nem is egy bizonyos férfi. A véletlen, mely rég elhagyott falujabeli legénnyel hozza össze. Odaadásában talán illúziója sincs annak, amit szerelemnek szoktunk nevezni. A legény testesíti meg az adott pillanatban mindazt, amit számára az elhagyott falu jelent. Az otthon, a gondtalan ifjúságot, az egész világot, mely mélybehullt mögötte. A falunak adja oda magát a legény képében és a falu ikerpárral aján-

dékozza vagy nyomorítja meg. A cseled, cseled. Nagymartelen életet kell adnia a kórházi ágyon, aztán gyorsan vissza a szolgálatba, mert keresni kell, most már kettőre. A harmadikat, az ikrek egyikét, magtalan asszonytestvére veszi magához, aki öregedő nagygazdához ment férjhez s ezért bünteti sorsa magtalansággal. Örökberogadja a fiucskát azzal a feltétellel, hogy huga sohasem fogja visszakérni tőle es már viszi is, mint levegőből lecsapott kánya áldozatot. Jó dolga lesz ennek a fiúnak, nagygazdamegeny lesz belőle és nem rojja tudni sona, hogy ki volt tulajdonképpeni édesanyja. Ez a tudat ráj az életet aro, nyomorult cselédanyának. Es annal jobban fáj, mert másik fiacskáját ki kell adnia idegen faluba, idegen emberek kezére, hogy pénzért neveljék, ahogyan akarják és ahogy tudják. A cselédanya most már azért dolgozik, hogy a tartás-pénzt kikeresse és néhány filiért még, amiből néha egy-egy rongyot magának is vásárolhat. A baleset régen, még a regény kezdete előtt történt. Azóta egyetlen robot az élete, egy vak öreg nyugdíjas és egy csalódott, öregedő kisasszony náztartásában. Már nem fiatal és nem szép. Nem is volt szép soha, de az alakján, melyet hibátlanul megőriztek az évek, megakad még a férfiak szemé. S az asszony élete, kivált ha olyan kilátástalan, mert mindent felemészt a gyerek tartás-pénze, tapadni szeretne valaki férfiemberhez. Akivel talán majd családot is alapíthat és odaveheti hányódó gyermekét. Ilyen férfiak azonban nem akadnak az ilyen nők számára, csak amolyan átszaladó vonatok, akik ideig óráig megállapodnak náluk, de nyomban kereket oldanak, mihelyt jobbra, szebbre, kívánatosabbra akadnak. Végre jön egy műasztalos, aki „nem olyan, mint a többi“. Ebben a műasztalosban egy művész temperamentuma és életfilozófiája csökevényesedett el. Külsőre sem Adonisz, éppen nem, de „nem úgy beszél a nőkkel,

mint más". És nyíltan megmondja, hogy esze ágában sincs nősülni. És mégis, a szerencsétlen kis eseted tiz körömmel kapaszkodik ebbe a hanyatló fiatalságában még ráéhező férfiuba. S mikor feltűnik a láthatáron a nála kívánatosabb sarki démon és a műasztalos habozás nélkül otthagyja, lopni képes, hogy visszszeresse szerelmét. És közben, mialatt őt minden idegszálában ez a kétségbeesett harc tartja lekötve, az idegben meghal a fia. Az, akire ő dolgozott. Férfi sincs, gyermek sincs. Senkije sincs már az élő világon. Egyetlen vágy lesz urrá föltötte s gondolkodás nélkül engedelmeskedik parancsának. Vissza a faluba, haza, visszakerülni a megmaradt fiut, aki már nem is tud róla s akít nénije féltő gondoskodással nevelt önmagának. Nem is tud közelébe férkőzni ennek a fiúnak, de végül rideg néniének megesik a szíve rajta és ölébe helyezi a fia bítangját, ki éppolyan véletlenül megesett cseléd lány szülötte, mint az ő gyermekei voltak. Ennyi a regény soványrafogott meséje, de a meseváz fonálára felfűzi Rudnóy Teréz az asszony és anya ösztön-életének, e titokteljes kagylónak, szenvedések árán kiverejtékezett gyöngyszemeit. Nem igazgyöngy valamennyi, hamis is akad közte, ahogyan a cselédizlés összeválogatná, ha mindazt tudatosítani képes volna magában, amin keresztül megy. A szociális és szerelmi nyomor nyomasztó gőzfelhője terjeng a mondatok fölött. Mint nagymosás idején a pára a cementpadlóju mosókonyhában. Párhuzamosan fut az öreg vak nyugdíjas és a kiábrándult vénkisasszony regénye, melynek ugyancsak meg vannak a jellegzetes színei. S komoly, önmegtartóztató és mégis sokatmondó művészettel megrajzoltak a helybeli párhuzamok, ahol urinő és cselédasszony találkoznak a szerelmi nyomorúságban. Csak azt kell kifogásolnunk, hogy az „urak“ életének finomrajzu párhuzama megoldatlanul marad és kielégítetlenül

hagyja az olvasót. A cselédanya falura menekülésével gazdáit, megoldatlan sorsukkal, örökre elveszítjük szem elől. Kissé erőltetettnek érezzük a regény címét is, mely külön magyarázatra szorul. Ettől és néhány jelentéktelen műhibától eltekintve, azzal a határozott benyomással tesszük le Rudnóy Teréz könyvét, hogy író indult el lapjain, biztos léptekkel, egy értékes síkterekkel biztató pálya célszalagja felé. (Szentimrei Jenő)

EUGENE DABIT NAPLÓJA.

(Journal intime. 1928-1936. N. R. F. 1939) Tristan Corbière tétlenlelkű Epitáfiuma motoszka a fejében: „Il mourut s'attendait vivre et vécut s'attendait mourir“. Eugène Dabit is az életre készült, s a korai halál utazás, tervezetés, készülődés közben érte. De az elmulás, a halál s a háború gondolata kora fiatalsága óta kísértette. Utolsó naplójegyzetei (1936 nyarán) teli nyugtalansággal, a spanyol háború ideglázával, egy új világháború komor sejtelmével, szorongó kiáltásokkal és gyermekes könyörgésekkel az élethez: „Az élet. Ó, hogy szeretnék még élni, jóformán csak most kezdek élni! Istenem, csak semmi háború, semmi katasztrófa!“ — jegyzi naplójába.

Dabit szegényemberek gyermeke. Még zsenge ifju, amikor elkapja a háború és emléke egész életén végigkíséri. A háború után festegetni kezd. Később az írással próbálkozik. Gide és Roger Martin du Gard egyengetik utját az irodalomban. Az írásban végre magára talál. 1929-ben *Hotel du Nord* című regénye*) meghozza számára a sikert s a francia népiesek díját (Prix Populiste). Ettől kezdve egyik legnagyobb reménysége annak az irányzatnak, amely a szociálisan felfrissült realizmustól várja a francia irodalom megújulását. Szó-

* Magyarul: Szálloda a külvárosban. Ford. Illyés Gy. Franklin kiadás. Bpest.

ciális érdeklődése, a nép gondjával-bajával való együttérzése nem programm: a levegővel szivta magába, lelki utravalója, egyszerre kapta a muzsa csókjával. Az a természetes rokonszenv, gyöngéd és buzgó érdeklődés, amellyel emberei fölé hajol, elválaszthatatlan művészetétől. A művészetben is az életet keresi, az élet melegét, az élet friss, közvetlen igazságát. Ez a Dabit realizmusa. Meghitt és gyöngéd művész, akit minduntalan előntenek a rokonszenv és a lira meleg hullámai, de ugyanakkor csalhatatlan éleslátással rajzolja világunk ferdeségeit, az élet alantas, szomorú zürzavarát. Dabit kítűnő megfigyelő; ereje éppen az anyaghoz és az élményhez való ragaszkodásban nyilvánul. Ez az élményelhez tapadó hűség vonja meg egyben művészetének határait is, s ezzel tisztában van. „Nem tudok érezni, szeretni, csak magamon keresztül s ha szegény vagyok maradjak szegény s csak a saját élményemből, a magam legmélyebb, legtitkosabb élményéből gazdagodjam... Magam kell, hogy gyűjtsem mézemet, ahogy tudom” — vallja naplójában. A Hotel du Nordban szülei kis külvárosi szállodájának életét írja meg, lírai hangú finom művészetrel, utánozhatatlan egyéni akcentussal. Az a személyi melegség, amely írásaiból árad, művészi tartózkodásának jutalma.

Dabit a párisi külváros, a banlieu fia; szülőföldje az a vidék felé nyújtó övezet, amelyet ő „zöld zónának” nevez. Életét Párizs és a spanyol szigetek között osztotta meg, de még a Földközi-tenger fényözönében is, gyermekkorra tájaira emlékezik. Azzal a fájdalommal egyes szeretettel tapad szegényes szülővidékéhez, gyermekkorra aláztos tájaihoz, amelyet oly jól ismerünk József Attila költészetéből, akihez Dabit-t, országokon és nemzeteken felül, a szegényemberek ősi fajrokonsága s annyi közös jellemzés fűzi.

Naplójegyzeteinek nemrég meg-

jelent gyűjteménye élénk világításban állítja élénk rokonszenves alakját. Naplójegyzeteit tulajdonképpen nem szánta a nyilvánosságnak. Közel tíz év intim feljegyzéseit gyűjti össze ez a kötet: — élmények, tervek, utazások, szerelmek, írói pályájának tíz dolgos esztendeje, életének építőkövei, művészetének katedája, az „érzelmek iskolája”... Egy hirtelen derékbatört élet megindító tanúságai.

Izig-vérig művész volt, aki művében önmegvalósításának eszközét látta. Épp ezért féltékeny gonddal vette körül művészetét, amely az életet jelentette számára. Sívár életvágy űzte, de zsenge életörömet szorongó nyugtalanság és halálfélelem felhőzte be. Nem volt fájvirág, de jól ismerte a veszélyeket, amelyek életére — mindnyájunk életére — leselkedtek és érezte tehetetlenségét. Ma már látjuk, hogy rossz sejtései nem csaltak, s a szörnyű vész, amelynek közeledtét táncoló idegekkel látta — ráncszakadt; nem tudtuk feltartóztatni. Jóformán alig van naplójegyzete a közel tíz év folyamán, melyben elszoruló szívvel fel ne idézné a háború kíséretét. A háború gondolata nem tágit mellőle, keserű izt vegyít örömébe, beárnyékolja reményeit s a vége felé már szorongó és szűkülő ijedelemmel érzi közelségét. „Ó, milyen boldogan élttem volna, ha nem kint a háború gondolata! 1920 óta nem hagy nyugton. Hát csak azért menekültem meg a háborúból, hogy megint beleessek?” (Journal intime. 1934 július 28) A két háború közötti életünk egész kétségbeesítő bizonytalansága, vak kiszolgáltatottsága feltárul ezeken a lapokon. Dabit számára a „háborús veszély” nem népgyűlési frázis, kellemetlen távoli lehetőség, hanem fájdalmas idegélmény, állandóan jelenlevő, zaklató, kínzó gondolat. (Milyen különös, hogy ugyanakkor tiltakozik egy háború ellenes bizottságban való szerepeltetése ellen. Idegenkedik a közszerepléstől — ma-

gyarázza.)

1936 nyarán a spanyol polgárháború eseményeitől elsötétült kedélyvel utazik Oroszországba. Itt a láttaktól kissé szédülő fejjel, benyomásoktól elárasztva, belefelejtkezlk egy frissen támadt szerelemben, néhány boldog napot tölt. Augusztus 12-én ezt jegyzi naplójába: „A háború. És vele az éjszaka, az ocsmányság, a halál. Pedig élni szerettem volna, élni még sokáig. Szeretem az életet, szeretem megénekelni örömeit és fájdalmain. Néhány hét múlva 38 éves leszek...”

Nem a háború vitte el. Augusztus 17-én Szébasztopolban valami ismeretlen fertőző betegséggel ágynak esett. Három nap múlva vége volt. (Korvin Sándor)

SZITNYAI ZOLTAN: EMBER NÉLKÜL.

A kiadó szerint Szitnyai új könyve (Athenaeum-kiadás) a társadalmi élet visszásságai elől menekülő ember problémáit, fizikai és lelki helyzetét tárgyalja, kerekded történet keretében bizonyítván be azt a tételt, hogy ez az embernélküli, magábameredő „külön” világ legfőljebb beteges szándék, amely egyáltalán nem valósítható meg.

Lehetséges, hogy Szitnyai valóban ezekre az alapokra akarta fölépíteni a regény cselekményét, csak éppen, amire a könyvet befejezte, — más lett belőle.

Szitnyai könnyed és szórakoztató elbeszélő, ügyesen kinasznál minden mozzanatot, amely, a drámai összekötések megrajzolása szempontjából, az író javára szolgálhat, sőt egy-két korszerű és amolyan „súlyosabb” kérdés fölvetésétől sem riad vissza, — két szenvedélyes csók között, — már ahogyan a bő regényfejezetek ilyesminek helyet szorítanak. Ez azonban még nem regény. Eltekintve most a konstruálás bántó zavaraitól, ki kell hangsúlyoznunk, hogy az olvasó nem elégedhetik meg bizonyos kérdések egyszerű fölvetésével, napi-politikai szövegekkel és egyéb uccai, jobbik esetben „szalónbéli” frázisokkal; egyszerűen megszoktuk, hogy a kérdésre — rendszerint — felelet is következik. Már pedig ezzel nehezen kiegyenlíthető adósságot hagy maga után az író.

Két témabeli tendencia közt ingadozik ebben a könyvében s amint-hogy az olvasó nem tudja megmondani: vajjon a „kordivatos” (jelenleg már ez sem aktuális!) faj- és egyéb diszelméletek mögött, amelyek könyvét át-áthatják, teljesen vagy csak félig mutatkozik az író arca, éppúgy nem tudná megmondani Szitnyai: valami közérdekű, ú. n. „általánosan emberi” problémát, avagy érdekfeszítő, szerelmi történetet akart-e nyújtani, jólszituált úrihölgyeknek. (Berkó Sándor)

H O Z Z Á S Z Ó L Á S

M Ű É S M Ű V É S Z

Az, hogy módszertelenül, inkább kérdés, mint tanulmány formájában jelentkezem a következőkkel, fényt vet arra, mennyire hiányzik a magyar haladó irodalomból, s különösen annak művészeti részéből, a komoly módszertani alapvetés. Elhanyagolódott az egész kérdéscsoport, amit pedig rég föl kellett volna vetni; igaz, hogy ez az elhanyagolás jórészt a mult mulasztása, s külföldi példák nyomán szüremkedett át hozánk. A művészet kérdésének elmellőzése, s egyidejűleg a művészet alárendelésének gondolata súlyos mulasztás. A művészet az, ami leginkább

szól az érzelmekhez, a nehezen kifejezhetőhöz, a hangulati elemhez, amely minden emberben él és működik; s hogy ez az érzelmi elem, a mindenkiben élő irracionális milyen fontos, azt jól mutatja a fasizmus példája, amely, különösen Németországban, mítosz-teremtésével igen erősen hatott bizonyos tömegekre. Most nem ennek a viszonylatnak okait, történetét akarom boncolni; szeretném, ha csak tétovázva is, pótolni a mulasztottakat és fölvetni pár olyan kérdést, ami a művészet léglényegével függ össze. Különösen fontos ez ma, amikor a művészet és kulturális örökség kérdése már tuljutott a propaganda és tendencia-irodalom gátlásain. De az eszmei zavar, különösen nálunk, még eléggé tisztázatlan.

A szellemi jelenségekkel — művészettel, irodalommal, vallással — foglalkozónak nehezebb a dolga, mint a társadalomtudomány, történelem vagy természettudományok művelőjének. A szellemi élet megnyilvánulásaiban, ezeknek elemzésében olyan egyenletet kell megoldania, amelyben *egy* ismeretlen mennyiségen fordul meg gyakran az egész kérdés: s ez a művészi alkotás lényege maga. Valljuk be, ezzel a problémával szemben még ma is szinte teljesen zárt kapuk előtt állunk. Az egyik oldalról a „társadalmi ember“ fölfedezése, amit a maga mozgásában a szocialista társadalomkritika és a modern természet- és embertudományok hajtottak végre, aránylag legteljesebben, s a másik oldalról a pszichoanalízis és rokonágai, amelyek a tudatalatti lelkivilágról lebbentették föl, legalább részben a sűrű fátyolt: e kettő közelebb vitt az „ismeretlen emberhez“ és megértéséhez; de e két tudományos irány két ellentétes oldalról közelíti meg a lényegét, — a mi esetünkben a műalkotást — amely társadalmi termék és szélsőségesen egyéni termék egy szere; s a két kutató irány alagutjai még nem értek össze, végső pontjaik között lappang az ismeretlen, amely magában rejtje a kérdés megoldását. Közöttük forr a homályos, ismeretlen örök munkája, s még a kétféle irányú erők összehatásának, s az ezekből születő újat-alakításnak folyamatát nem ismerjük, tapogatódzásokra, föltevésekre vagyunk utalva.

Pedig azt hiszem, itt az esztétikai problémák gyökere. Természetes, hogy a könnyebbik ut megkerülni ezt a sötét pontot s akár az egyik szempontból, akár a másiktól kísérelni meg az *egész* jelenség magyarázatát. Mi nem foghatjuk meg a könnyebb végéről a dolgot. Éppen a szocializmus tudomány-elmélete az, amely a kutatás leghatalmasabb fegyverét: a dialektikus szemléletet adja kezünkbe; s ennek élet nem szabad avval tompítanunk, hogy szimplista módon, *külső* körülmények hatására, tulnyomóan a társas viszonyok játékára vezetjük vissza a művészi teremtést.

Ez a kérdés, amit itt futólag bontogatni próbálok, azt hiszem, az esztétika mindmáig megoldatlan alapproblémája. Az eddigi esztétikák vagy a művet vizsgálták vagy a művészt; de vajmi kevésbé foglalkoztak a kettő dinamikus, folyamatos viszonyával. Még a legintelligensebb műértő sem tudja kielégítően, logikusan megmagyarázni, miért tetszik neki valamely műalkotás. Körülírni, megközelíteni, sejtetni igen — de a magba behatolni nem. Ez a nagy X azonban nem riaszthat vissza. Mentől nehezebb a megoldás, annál érdekesebb vele foglalkozni. Az ember fejlődése azért lehetséges egyáltalán, mert szembe mert és tudott he-

lyezkedni a lét egyik legnagyobb törvényével: a mindig a legkisebb ellenállás irányában való haladás elvével. Ez az a dialektikai „ugrás”, amely az embert többé teszi bármely más élőlényénél. El kell fogadnunk, hogy ma még nem ismerhetjük meg teljesen, amit meg akarunk ismerni. De nincsen tudomány feltevések, hipotézisek nélkül; a — magasabb értelemben vett — fantázia kell kipótolja a sötét foltokat a tudás térképén. Vagyis magunknak is bele kell esnünk az ismeretlenbe — a kritika, a művészi alkotás fölfedezése ez esetben maga is műalkotássá válik egy bizonyos fokon: s legfeljebb a tudatosság az, ami mássá teszi, hathatósabbá.

A műalkotás sikere tulajdonképpen a művész és az anyag harcának sikere. Ha az anyag marad erősebb, formalizmust kapunk: a művész talán addig eljutott, hogy egy sablon felé alakítsa anyagát — de arra már nem maradt ereje, hogy saját kifejező lényegét öntse bele, azt, ami a statikus anyagot dinamikussá, emberszemponturná, történelmivé, egyszóval művészivé tenné. Talán ugyanez a helyzet a másik végletnél: mikor a művész, aki mestersége eszközeit jól kitanulta, olyan anyaggal szál szembe, amiről előre tudja, hogy az nem ér föl az ő képességeivel. Miután így alkotó erőfeszítés nélkül gyúri le: technikai ügyesség, bravur lesz belőle, ami szintén formalizmus; hiányzik az, amit „szivnek” neveznek.

Igy tudnám talán a műalkotás folyamatát megfogalmazni: a természet eleven, nemtörténelmi — tehát a dialektikus fejlődés szempontjából statikusnak nevezhető — anyagával szembekerül (hangsúlyozom: szükségyszerűen) a történelmi-társadalmi kategóriákkal meghatározott művészi alkat, amely a maga belső kettősségével akar hatni az anyagra. A küzdelem eredménye, a küzdelem hőfokának megfelelő értékkel, a műalkotás maga, amely így többféle szempontból és oldalról tekinthető: (ez a nyersanyag természetesen egész világ, a maga folyamatosságában; csupán a művész szembenállását tekintve foghatjuk föl pillanatnyilag statikusnak) a művész, mint társadalmi ember szempontjából; s a művész, mint egyén szempontjából. E kettő végeredményben szintén egy. Különválasztani talán azért célszerű, mert eddig a klasszikus esztétika majdnem kizárólag az egyéni szempontot hangsúlyozta, a szocialista kutatás pedig a társadalmi ember funkcióját. A művésznek és anyagának dialektikus szembenállása a műalkotás magasabb dialektikus fokán kerül szintézisbe.

Ugyanitt fölvethető a „szabadság-szükségyszerűség” kérdése is. A műalkotás szükségyszerű valami, amit a művész társadalmi helyzete és ideológiája, egyéni alkata, valamint az anyag, amellyel dolgozik, egyaránt meghatároznak; s ugyanakkor csak korlátlan szabadságban jöhet létre, kizárólag a művész sajátos céltudatosságából és belső kényszeréből. Kivülről parancsolni nem lehet, mert ebben az esetben nem lehet műalkotás. Ezen a ponton egyszerűen megszűnik a tendencia kérdése, mert kivülről akart tendenciával nem lehet műalkotást létrehozni. Ahhoz a művész belső alkatának magában kell hordoznia azt a gondolatot, érzést, amit a tendencia megkövetelhetne.

Tudom, hogy meghatározásom, az egész kérdésfölvetés laza és bizonyosan támadható is. De eddig még nem találkoztam hasonló fejtegetéssel. Ugyíatszük, ennél a problémánál érvényes maradt a legkisebb el-

lenállás irányában ható erő törvénye; a kérdésnek alig van más fogalmazása, mint vulgáris, nem-dialektikus formában. Ezért kaptuk annyit a szimplizmus, a művészetellenesség vádját, s valljuk be, nem egyszer jogosultan. Szeretném, ha visszhangot kapna ez a pár hevenyészett gondolat sor s magam örülnék legjobban a termékeny ellenmondásnak.

(Győry András)

IRODALMI PROBLÉMÁK. A sokat vitatott tendencia kérdése az irón belül fennálló feszültségtől függ. Ha emberi művoltában konfliktust jelent szociális meggyőződése s az összefüggésekkel való szembenállása, írásában is mellékszöveggé hangot kap ennek az ellentétnek visszássága — érthető, hogy ez a hang gyakran szól hamisan, mert a nyers életproblémák sem jelenkeznek tiszta formákban.

*

Primitív művészet-kísérlet az, amely szándékosan akar meggyőzni vagy megmutatni. Annak a mű belső, mondhatni esztétikai elhatároltságában kell benne lennie, elsősorban az irónak kell — nem meggyőzve lennie, hanem urrá lennie a gondolat fölött, amit továbbadni akar.

*

Ha a mi művészetünk lényegének a küzdelmet vesszük, szükségképpen primitívizmust követelünk tőle. Mert küzdeni valami ellen s ugyanakkor lényegét, nemes tradícióit magunkévá tenni — nem lehet. Ezért a mi korunk, az átmeneti kor művészete átmeneti formák között ingadozik, turbulens szonettek és plakátizű kórusdrámák, mind ugyanazon utját még meg nem talált művészet idétlen hangjai. S teljes hangja, horsánysága csak akkor érkezik, ha már legyőzte a mai problémákkal való nyers szembenállását s nem lerögzíteni, hanem megérteni akar.

*

Unos-untalan visszatér és bosszant a forma és tartalom, tárgy és műfaj értelmetlen kérdése. Épp olyan vita ez, mint a test és lélek harcáról szóló. A modern lélektan elve érvényes erre is: természetes, hogy lélek és test egyazon valóság megnyilvánulása, de két olyan szemszögből, melynek határai még nem értek össze. A kettősség használata pusztán munkahipótezés, de a kettő — ugyanaz, más megvilágításban. Ez áll a forma és tartalom kérdésére is. Ezer példát hozni fel, hogy a forma külsőség s a tartalom tölti meg élettél, — vagy a tartalom jelentéktelen s a művészi forma ad neki jelentőséget. Pedig a kettő egy és ugyanaz s ha egy szép verset élvezek, nem nézem: itt a forma szép, itt a tartalom fölemelő, az egész az, ami impressziót kelt s műalkotásnál ez elsőrendűen fontos.

*

Az irodalom közügy. Az írás magánügy. De az írás egyénileg is legmélyebb gyökere az, amit Karinthy verse oly szépen fejez ki: „Nem mondhatom el senkinek, elmondom hát mindenkinek“. S így, amint a megírás levezette azt a feszültség-különbséget, amely íróját alkotásra készítette, hatni kezdenek mindazok az összetevők — világnézet, hit, nevelés, szerelem — amelyek az író társadalmi emberré teszik, a műnek hatása van s hatása nyomán visszahat alkotójára is. Így válik ok és cél újból eggyé a hatás és ellenhatás magasabb fokán. (Gy. A.)